

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภู่อำเภอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
ในตำบลกุดแห่ อำเภอเสิงสาง จังหวัดยโสธร

นางอภิสันท์ ศีลอุดมทรัพย์

หนังสือเล่มนี้เป็นสมบัติของห้องสมุดถือว่าเป็นวิทยาทาน
โปรดอย่าฉีกหรือตัดภาพและบทความของขอบคุณ
ขอณ๑

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

พ.ศ.2551

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

**People's Participation in Developing Phu Tham Phra as A Tourist
Site in Tambon Kokhae in Loeng Nokta of Yasothon Province**

The seal of Ubon Ratchathani Rajabhat University is a large, faint watermark in the background. It features a central stupa with a flame-like base, surrounded by a circular border containing the university's name in Thai and English. The English text reads "UBON RATCHATHANI RAJABHAT UNIVERSITY".

Mrs. Apassanan Siludomsap

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Arts Degree in Social Sciences for Development Administration
Graduate School, Ubon Ratchathani Rajabhat University**

2008

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูมำพระ
ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในตำบลกุดแห่ อำเภอลำดวน
จังหวัดยโสธร

ผู้วิจัย

นางอภัสรินทร์ ศีลอุดมทรัพย์

สาขาวิชา

สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนันต์ ชัมภรัตน์

กรรมการที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ กุลบุญญา

คณะกรรมการสอบ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตรกร โพธิ์งาม)

ประธานกรรมการ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนันต์ ชัมภรัตน์)

กรรมการ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ กุลบุญญา)

กรรมการ

.....
(อาจารย์ ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์)

กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรบัณฑิตศึกษาประจำสาขา ได้ตรวจและรับรองว่า
วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นไปตามมาตรฐานของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และให้นับเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตรกร โพธิ์งาม)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรบัณฑิตศึกษาประจำสาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา

วันที่...8... เดือน...ธันวาคม... พ.ศ. ....2551..

บัณฑิตวิทยาลัยรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรวุฒิ เอกะกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่...8... เดือน...ธันวาคม... พ.ศ. ....2551..

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูธำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
ผู้วิจัย	นางอภิสันต์ ศีลอุดมทรัพย์
สาขาวิชา	สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนันต์ จมกรณ์รัตน์
กรรมการที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ กุลบุญญา

การวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูธำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชนภูธำพระสำหรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูธำพระ

ผลการวิจัยพบว่า

ภูธำพระมีศักยภาพพร้อมในทุกด้านที่จะจัดการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบด้านพื้นที่ ด้านการจัดการอย่างยั่งยืน ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นโครงการที่จะพัฒนาซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
2. กิจกรรมหลักที่เกิดขึ้น คือการฟื้นฟูสภาพป่า ถ้ำ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านหมู่ที่ 10 บ้านหินโง่น ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ของภูธำพระเท่าเทียมว่าเป็นการเพิ่มศักยภาพใน 2 องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยว คือ การจัดการพัฒนาพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น
3. เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว ได้มีโอกาสเรียนรู้ธรรมชาติ จากภูธำพระ เป็นต้น
4. การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีองค์การบริหารส่วนตำบลกุดแห่ รับผิดชอบดูแล และบริหารจัดการ

ส่วนสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการที่ควรได้รับการปรับปรุง ได้แก่ ขนาดและจำนวนป้ายสื่อความหมายยังไม่ค่อยเหมาะสม ถ้าบางถ้ำมีการชำรุดทรุดโทรม ด้านสาธารณูปโภคยังไม่เพียงพอ เช่น สถานที่จอดรถ ห้องส้วม ดังนั้นควรมีการปรับปรุง ป้ายสื่อความหมายให้มีขนาดใหญ่เห็นได้ชัดเจน และมีจำนวนมากขึ้น นอกจากนี้ควรมีการจัดการในด้านสถานที่จอดรถ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวต่อไป

ABSTRACT

The Title People's Participation in Developing Phu Tham Phra as
A Tourist Site in Tambon Kokhae in Loeng Nokta of
Yasothon Province, 114 pp, 2008.

The Author Mrs. Apassanan Siludomsap

Program Social Sciences for Development

Chairman, Thesis Advisor Assist.Prof.Anand Kumparat

Thesis Advisor Asst. Prof. Dr. Prasit Kulboonya

The research was aimed to study the communal surroundings of Phu Tham Phra to be developed as the tourist attraction and people's participation in the development.

Research findings are as follows :

Phu Tham Phra had full potential to be developed as the tourist destination, be it area, sustainable development, activity and process, and participation.

1. The project was under the local administration organization of Kuthae in Loeng Nokta of Yasothon.
2. The main activities to be undertaken included restoration of the forest and the cave, and encouraged the participation of the locals especially the residents of Ban Hin-ngon which was adjacent to the cave.
3. Tourists were given an opportunity to explore environment.
4. Management was expected to be more effective as the local administration organization was involved.

The problems to be addressed were size and numbers of the signposts were not suitable. Some caves were in ruin. Infrastructure and facilities were inadequate. More parking lots were to be made available to cope with the number of the tourists.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์ของบุคคล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ซึ่งไม่อาจนำมากล่าวไว้ได้ทั้งหมด ผู้มีพระคุณท่านแรกผู้วิจัยขอกราบขอขอบพระคุณอย่างยิ่งคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนันต์ ชัมภรัตน์ ที่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างดียิ่งในการให้คำแนะนำแนวคิดและข้อวิจารณ์ต่าง ๆ พร้อมทั้งตรวจแก้วิทยานิพนธ์เพื่อให้สมบูรณ์ที่สุด และให้กำลังใจแก่ผู้ทำวิจัย ท่านที่สองคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ กุลบุญญา ซึ่งเป็นที่ปรึกษาอีกท่านหนึ่งที่ได้ให้ความช่วยเหลือแนะนำ ให้คำปรึกษาแนะนำแง่คิดต่าง ๆ จากประสบการณ์ในการทำงานของท่าน ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่ตลอดมา ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตรกร โพธิ์งาม และดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์ ผู้วิจัยขอกราบขอขอบพระคุณด้วยความเคารพอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉิ้น ศรีสวัสดิ์ ที่กรุณาแนะนำการจัดทำเครื่องมือวิจัย ขอขอบคุณอาจารย์ภาณุเดช เพ็ชรความสุข ที่ช่วยคู่มือของรูปเล่มให้ ขอขอบพระคุณอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และคณาจารย์ทุกท่านที่ไม่ได้กล่าวนาม ณ ที่นี้ ที่ได้ให้ความรู้ ประสบการณ์และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในการศึกษาตลอดจนการวิจัย ขอขอบพระคุณนายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดแห่ ปลัด อบต. และสมาชิกสภา อบต. ทุกท่าน ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ตำบลกุดแห่ และผู้รู้ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือในการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี

สุดท้ายขอขอบคุณครอบครัวที่คอยห่วงใยให้กำลังใจและให้การสนับสนุน ทำให้การวิจัยครั้งนี้ประสบความสำเร็จลุล่วงด้วยดี คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบุพการี ครู-อาจารย์ ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่าน

อภิสิทธิ์ ศีลอุดมทรัพย์

สารบัญ

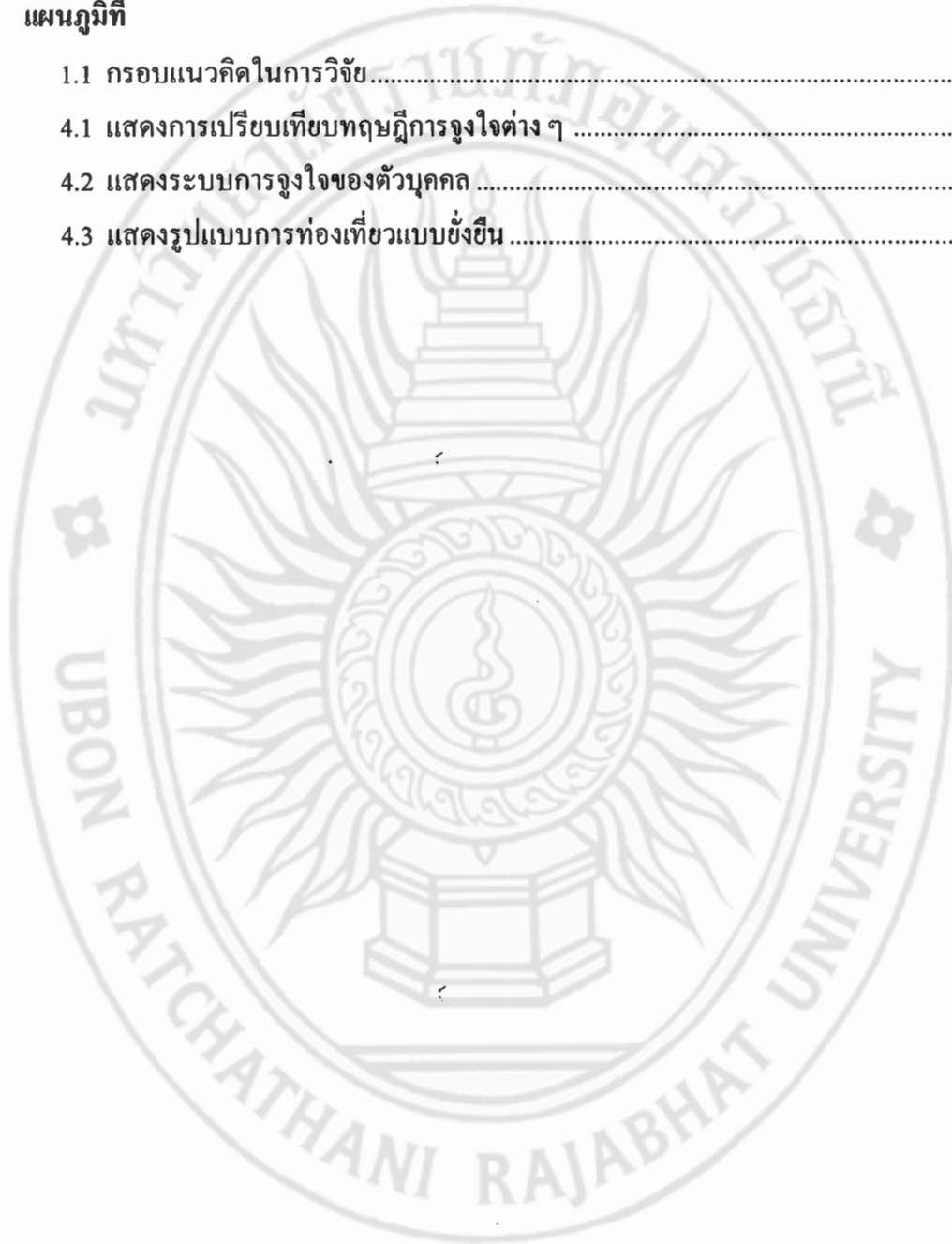
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ข้อจำกัดของการวิจัย.....	4
ความสำคัญของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	8
แนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจ.....	40
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	47
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว.....	54
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	58

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	64
การกำหนดแหล่งข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล	64
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล.....	65
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	66
การวิเคราะห์ข้อมูล	67
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	69
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	89
สรุปผลการศึกษา.....	89
อภิปรายผลการศึกษา.....	92
ข้อเสนอแนะ.....	93
บรรณานุกรม	95
ภาคผนวก.....	99
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์)	100
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้รู้และผู้ให้ข้อมูล	111
ประวัติผู้วิจัย.....	114

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
4.1 แสดงการเปรียบเทียบทฤษฎีการงูใจต่าง ๆ	41
4.2 แสดงระบบการงูใจของตัวบุคคล	41
4.3 แสดงรูปแบบการทองเที้ยวแบบยั่งยืน	52

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
4.1 ผู้วิจัยเข้าศึกษาข้อมูลบริบทของภูถ้ำพระ	70
4.2 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในภูถ้ำพระ	75
4.3 ผู้วิจัยเข้าสักการะสิ่งศักดิ์ภายในภูถ้ำพระ	76
4.4 ลานหินจุดชมวิวนบอคเขาของภูถ้ำพระ	77
4.5 เสาหินบนยอดเขาทางขึ้นของภูถ้ำพระ	77
4.6 ลานจอดรถภายในภูถ้ำพระ	77
4.7 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดยโสธร	78
4.8 พระพุทธรูปภายในภูถ้ำพระ ตำบลกุดแห่	79
4.9 พระพุทธรูปแกะสลักด้วยไม้มีหลายรูปแบบภายในภูถ้ำพระ	80
4.10 พระเจดีย์พุทธรังสีบรรจุพระพุทธรูปศิลาและพระธาตุ	81
4.11 ทางขึ้นไปถ้ำเต็ง	82
4.12 ส่วนหนึ่งของจุดชมวิวนบนหน้าผา	83
4.13 ภาพเขียนสีน้ำมันพระอาจารย์ดี ฉนโน	85

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว้างขวางมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับเดิม ๆ และเน้นในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไว้อย่างมาก ทั้งในแง่ของการใช้ประโยชน์ การควบคุมและจำกัดภาวะมลพิษ ตลอดจนการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ ด้วย และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้มีความมั่นคง และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป และเพื่อใช้ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของประเทศและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รวมทั้งผลกระทบจากภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงเมื่อกลางปี 2540 เป็นต้นมา ทำให้ประเทศไทยต้องประสบปัญหาการดำเนินชีวิตของประชาชนทุกหมู่เหล่า ปัญหาที่ตามมานับการ รวมทั้งปัญหาการว่างงาน อาชญากรรม และยาเสพติด ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วประเทศทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท ทั้งคนรวยและคนจน

ดังนั้น การศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และให้ประชาชนมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง ทั้งการก่อตัวรวมกลุ่มเป็นชุมชนด้วยจิตสำนึกร่วมกันที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และการร่วมมือร่วมใจกันบริหารจัดการชุมชนของตนเอง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ตลอดจนให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมีความยั่งยืนต่อไปในอนาคต จึงเป็นสิ่งจำเป็นและการศึกษาเพื่อวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและเป็นต้นแบบแก่ชุมชนท้องถิ่นอื่น ๆ ที่มีศักยภาพของพื้นที่ที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการ (มิตรา สามารถ 2543: 6-7)

นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ในปี 2540-2546 ได้ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้

เข้ามามีบทบาทในการร่วมแก้ไข หรือป้องกันปัญหาทางการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น และส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และส่งผลดีต่อการพัฒนาสังคม ทั้งในระดับ ครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนรวมของประเทศสืบไป (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2540 : 5) และในปี 2544 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยให้เกิดการกระจายตัวนักท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวหลัก และให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในธุรกิจการท่องเที่ยว และยังเน้นบทบาทเป็นผู้ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างเครือข่ายในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในทิศทางที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้มีการประสานงานมากขึ้นกับหน่วยงานรัฐ และการมีส่วนร่วมไปยังระดับท้องถิ่นจนถึงระดับตำบล ประเด็นที่จะเน้นเป็นพิเศษให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วม ได้แก่ เรื่องการรักษาความปลอดภัยและการไม่เอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยว โดยการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น (อดิษฐ์ โปธารามิก 2544 : 7)

พ.ร.บ.ประกอบกรการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่นทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวจากหน่วยงานของรัฐส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นมากขึ้น ในปัจจุบันปัญหาที่เกิดขึ้นกับการโอนย้ายงานไปสู่ท้องถิ่นได้เริ่มเห็นชัดแล้วได้แก่ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างการบริหารแบบแยกส่วน การขาดความรู้ทั้งเทคนิค ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการขาดประสบการณ์จัดการ การท่องเที่ยวมูลค่าสูง ขาดความรู้ในการวางแผนที่เป็นระบบ ขาดกลไกเชื่อมต่อระหว่างภาคเอกชนกับการปกครองส่วนท้องถิ่น และระหว่างส่วนท้องถิ่นด้วยกัน นอกจากนี้ งบประมาณเพื่อรักษาสีงแวดล้อมเป็นไปตามขนาดประชากรท้องถิ่นไม่เพียงพอต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวหนาแน่น ทั้งนี้หมายความว่าในช่วงระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) งานสำคัญของททท.ก็จะเป็นแม่ข่ายเตรียมพร้อมให้กับส่วนปกครองท้องถิ่น และการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนกำลังเป็นที่สนใจมากขึ้นซึ่งอาจมีผลดีและผลเสีย โดยเฉพาะด้านการกระจายรายได้ ดังนั้นการเตรียมความพร้อมชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวท้องถิ่นให้ราบรื่นและเป็นธรรม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2544 : 14)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะทำการศึกษามีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูมิลำเนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร โดยห่างจากอำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร โดยประมาณ 7 กิโลเมตร อยู่ห่างจังหวัดมุกดาหาร 40 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดอำนาจเจริญ 42 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 85 ตารางกิโลเมตร มีเขตการปกครอง 13 หมู่บ้านและในตำบลกุดแห่นี้

เองมีสถานที่ที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพได้ เช่น ภูถ้ำพระ ซึ่งตั้งอยู่บ้านหินโงน หมู่ที่ 10 ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร อยู่ในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรม จะมี ป่าไผ่ป่าเพ็ก ขึ้นเป็นจำนวนมาก เป็นสถานที่มหัศจรรย์แปลกตาแปลกใจแก่ผู้พบเห็นธรรมชาติปรุงแต่งเอง ในบริเวณภูถ้ำพระมีวัด มีถ้ำที่แปลกตาหลายถ้ำ เช่น ถ้ำพระ ถ้ำเกลี้ยง ถ้ำพรมบุตร ถ้ำเต็ง ถ้ำเกีย (ค้างคาว) ลานงูชวง หน้าผา อ่างเรือ เจดีย์พระอาจารย์ดี ฉนุโน ฯลฯ ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าภูถ้ำพระดังกล่าว มีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาค้นคว้ามีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของภูถ้ำพระ ในความพร้อมด้านต่าง ๆ เช่น ด้านศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นต้น และในการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติตลอดจนจะศึกษาเรื่องปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ถือเป็นแนวคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชาวบ้านที่ได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นหนทางแก้ไขปัญหาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนให้อยู่รอด ได้ชั่วลูกชั่วหลาน นับเป็นตำบลที่ควรได้รับการเชิดชูเป็นตำบลตัวอย่างให้ตำบลอื่น ได้ยึดเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาด้านแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติต่อไป

จากปัญหาดังที่กล่าวมา ทำให้มีความตระหนักถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ควรได้รับการจัดการการท่องเที่ยวที่ดี ประกอบกับในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ประกอบด้วยความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็มีกระแสความต้องการมีส่วนร่วมจากประชาชนในท้องถิ่นสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ภูถ้ำพระ บ้านหินโงน ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติเพื่อสุขภาพและยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองยโสธรมากนัก และประชาชนในท้องถิ่น องค์กรของรัฐ และเอกชนก็ให้ความสนใจในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแต่ยังขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการที่ดี จึงทำให้แหล่งท่องเที่ยวภูถ้ำพระไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป

ฉะนั้นระบบการจัดการในการรวมกลุ่มแบบดั้งเดิม และการเปลี่ยนแปลงเมื่อต้องถูกแทรกแซงจากกระแสภายนอก รวมทั้งผลกระทบต่อโครงสร้างของวัฒนธรรมของชุมชน จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญแก่การเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง เพื่อเป็นอุทาหรณ์หรือบทเรียนต่อการจัดการใด ๆ ก็ตามของรัฐที่จะเข้ามาสู่ชุมชน ให้ได้ตระหนักถึงศักยภาพในการจัดการชีวิตตัวเองของชุมชน ความหวังไขว่ของสมาชิกในชุมชนต่อการคงอยู่ของชุมชนซึ่งหมายถึงความมั่นใจว่าชุมชนของเขาดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงนั่นเอง ชาวบ้าน ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร เป็นตำบลหนึ่งที่ชาวบ้านยึดอาชีพหลักคือ การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ อาชีพค้าขาย และข้าราชการ ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะไม่ดีนัก การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจมีอัตราค่อนข้างต่ำ เนื่องจากส่วนใหญ่อพยพไปทำงานที่อื่นในช่วงผ่านพ้นฤดูทำนา

ถึงแม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะก่อให้เกิดผลดีต่อประเทศ แต่ก็มีผลทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของชุมชนในชนบท สูญเสียไป ประชาชนยากจน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เข้าศึกษาพื้นที่ดังกล่าวเพื่อที่จะพัฒนาภูมำพระ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในตำบลกุดแห่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดชัยภูมิ ที่มีคุณภาพและรูปธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนภูมำพระสำหรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในตำบลกุดแห่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูมำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในตำบลกุดแห่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดชัยภูมิ

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. การศึกษางานวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้การรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ
2. เป้าหมาย คือ แหล่งท่องเที่ยวภูมำพระ ตำบลกุดแห่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดชัยภูมิ
3. ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ บางอย่างได้มาจากความจำและความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งมีข้อแตกต่างกันไปตามลักษณะส่วนบุคคล

ความสำคัญของการวิจัย

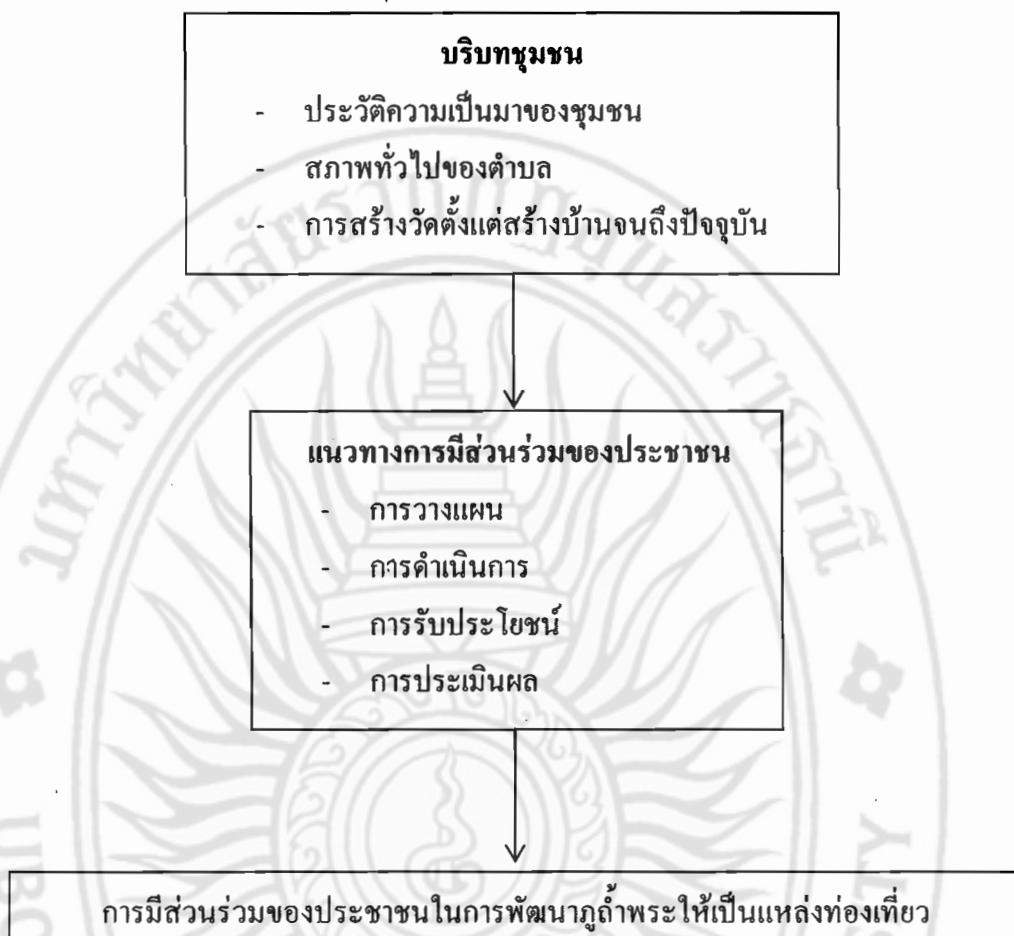
ผลของการวิจัยครั้งนี้จะเป็นข้อมูล เพื่อให้หน่วยงาน กลุ่ม และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา นำไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมต่อไป ดังนี้

1. เป็นประโยชน์ต่อผู้มีหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ในการวางแผน พัฒนากิจกรรม จัดรูปแบบพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยวิธีการต่าง ๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับวัฒนธรรมชุมชน เช่น การบริการด้านประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้ในเรื่องการพึ่งตนเองในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. เป็นประโยชน์ต่อตำบล และชุมชน เนื่องจากการใช้พลังชุมชนในการมีส่วนร่วมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและยังได้อนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนควรตั้งวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมกลับมาสร้างความเข้มแข็ง เพื่อป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่อาจกระทบต่อชุมชนได้

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูธำพระ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
2. ขอบเขตด้านเนื้อหาของประชาชนใน 4 ด้าน
  - 2.1 สภาพปัจจุบันของพื้นที่ที่กรณีศึกษาว่ามีองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวในด้านสิ่งดึงดูดใจ ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีให้บริการในพื้นที่ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีคุณภาพ
  - 2.2 ความคิดเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว คือ กลุ่มผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ กลุ่มผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ คนในท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตลอดจนประชาชนในตำบลกุดแห่ ถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวภูธำพระในการพัฒนาให้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ
  - 2.3 แนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการพัฒนาภูธำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ
3. ขอบเขตด้านประชากรเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย คนในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในตำบลกุดแห่ กลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

แผนภูมิที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

การมีส่วนร่วม หมายถึง คนในท้องถิ่นมีส่วนเกี่ยวข้องที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูถ้ำพระ ตั้งแต่การค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหา การวางแผน การปฏิบัติงาน การตัดสินใจ และการประเมินผลร่วมกัน

ประชาชน หมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร และประชาชนทั่วไป เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้รู้

ภูถ้ำพระ หมายถึง ภูถ้ำพระบ้านหินโง่น หมู่ที่ 10 ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

บริบทชุมชน หมายถึง สภาพทั่วไปของชุมชนภูมิลำพระบ้านหินโงงน ตำบลกุดแห่ อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุง การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ให้มีเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวมีความพร้อมและศักยภาพรองรับผู้มาเยือน

แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยวที่มีการนำเสนอให้นักท่องเที่ยว ได้เห็นถึงรูปแบบวิถีชีวิตหรือความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นเอกลักษณ์ ตลอดจนความรู้ความสามารถในการทำมาหากินหรือประกอบอาชีพผลงานศิลปหัตถกรรม ของสมาชิกในชุมชน รวมถึงศาสนสถานซึ่งเป็นที่เคารพนับถือในชุมชน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูมิลำเนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ผู้ศึกษาได้ทำการรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ประกอบด้วย

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

“การมีส่วนร่วม” เป็นคำหลักคำหนึ่งที่นักวิชาการมักกล่าวอ้างถึง กลุ่มเป้าหมาย และชุมชนในกิจกรรมนั้น ๆ ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (อ้างถึงใน อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ 2539 : 30) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะตีกรอบได้แตกต่างกัน แต่เดิมรัฐมองในแง่ของการเน้นการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำงาน และร่วมบำรุงรักษามากกว่าร่วมสมทบด้านวัตถุ และเงิน ซึ่งอาจมีความจำเป็นอยู่ก็ตาม โดยภาพรวมแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้

1. ร่วมศึกษาปัญหาสาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดสร้างรูปแบบการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม
4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้ได้ประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม
5. ร่วมบริหารงานพัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงาน และซ่อมบำรุงรักษาผลที่เกิดจากการกระทำกิจกรรมนั้น ๆ

องค์การอนามัยโลก (อ้างถึงใน อัญญา นิตินุช 2543 : 20) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ว่ารูปแบบที่แท้จริงหรือสมบูรณ์นั้นจะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมายกำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและประเมินผล และประการสำคัญ คือ การตัดสินใจด้วย

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน และการบริการ

3. การใช้ประโยชน์ ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเอง และการควบคุมทางสังคม

4. การได้ประโยชน์ ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือวัตถุก็ได้

นอกจากนี้ เจมส์ คี ปีนทอง (อ้างถึงในอัญชญา นิตินุณ 2543 : 20) ได้แยกแยะ ขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้เป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติตาม
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

การมีส่วนร่วม (Participation) สามารถอธิบายความหมายในเชิงจิตวิทยาได้ว่า เป็นการเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย (อโนทัย เพ็ชรคงชล 2540 : 23) ดังรายละเอียดที่ให้คำอธิบายเพิ่มเติมคือ

1. การเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ เป็นการข้องเกี่ยวทั้งตัว (Self) ไม่ใช่เฉพาะเพียงแค่อ้างอิงด้านกำลังกายหรือทักษะกล่าวคือผู้มีส่วนร่วม จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับจิตใจ (Ego-Involved) ไม่เพียงพอบนเฉพาะด้านการงาน (Task-Involved)

2. การกระทำการให้ (Contribution) เมื่อผู้มีส่วนร่วมได้บังเกิดความเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์แล้วก็เท่ากับเปิดโอกาสให้เขา ได้แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม โดยสาเหตุนี้การมีส่วนร่วมจึงเป็นการยินยอม (Consent) มากกว่า ที่จะกระทำตามคำสั่งซึ่งเป็นการกระทำโดยปราศจากการยินยอมพร้อมใจ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมจึงเป็นความสัมพันธ์ทางอารมณ์และจิตใจแบบ “บุคคลวิถี” คือมีการติดต่อสื่อสารทั้งไปและกลับ ระหว่างบุคคลนั้นและกลุ่ม

3. การร่วมรับผิดชอบ (Participation And Responsibility) เมื่อเกิดการเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ อารมณ์ และได้กระทำการให้แก่สถานการณ์กลุ่มนั้นแล้วผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย เพราะการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับ (Self-Involved) กับกลุ่มและต้องการเห็นผลสำเร็จของการทำงานนั้นด้วย จึงเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม

สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) นั้น (นำชัย ทนุผล 2529 : 117) ได้สรุปความหมายว่า เป็นกระบวนการที่สมาชิกของชุมชนมีการกระทำออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ในการที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมความสนใจร่วม และการดำเนินการร่วมกัน ในการเพิ่มอำนาจการต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อปรับปรุงสถานภาพทางสังคมในชุมชน หรือเป็นกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมใจกันในการระงับปัญหาที่ตนประสบอยู่ และร่วมกันดำเนินกิจกรรมนั้นให้ลุล่วงไปเพื่อประโยชน์ของชุมชน และช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับประชาชน ทำให้การดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่วางไว้ดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางได้ และมีผลให้ประชาชนสามารถช่วยตนเองได้ในระยะยาว โดยไม่ต้องคอยพึ่งพาความช่วยเหลือจากภาครัฐหรือภาคเอกชนต่อไป

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอนคือ (นำชัย ทนุผล 2529 : 118-119)

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระงับปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าประชาชนไม่มีบทบาทในการระงับปัญหาและความต้องการของเขาแล้วโครงการต่าง ๆ ที่วางออกมาก็จะไร้ประโยชน์ เพราะโครงการที่วางออกมามีได้ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน อีกทั้งประชาชนจะมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมและการดำเนินกิจกรรมก็จะไม่ประสบความสำเร็จบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระงับปัญหา วิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเอง โครงการที่วางไว้ก็จะสามารถดำเนินไปสู่จุดหมายโดยง่าย เพราะประชาชนจะเกิดความรู้สึกที่เป็นเจ้าของโครงการซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาให้พวกเขาเอง

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เมื่อประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมเข้ามามีบทบาทในการระงับปัญหาแล้ว ขั้นต่อไปคือ การร่วมกันวางแผนโครงการดำเนินกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของพวกเขาด้วยตัวของเขาเอง แต่อย่างไรก็ตาม นักพัฒนาหรือผู้มีความรู้ในการวางแผนควรมีส่วนเข้าไปร่วม ในการวางแผนด้วย เพื่อคอยให้คำแนะนำประชาชนในการวางแผนกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา แต่มิใช่นักพัฒนาเหล่านี้จะไปเป็นผู้วางแผนกำหนดแนวทางแก้ปัญหาเสียเอง เพราะผลเสียที่จะติดตามมาก็คือ ประชาชน

จะไม่จะไม่สามารถดำเนินการช่วยตัวเองได้ในโอกาสต่อ ๆ ไป การที่ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแรงร่วมใจในการตัดสินใจ หาแนวทางแก้ไขปัญหาและแนวทางดำเนินกิจกรรมนี้ จะมีผลทำให้พวกเขาเหล่านี้ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) กิจกรรมนั้นและจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมที่วางไว้

2. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเพื่อประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมแล้ว ผลที่ตามมาก็คือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่วางไว้นอกจากนั้นแล้วนักพัฒนาควรกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนในรูปของทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนในชุมชนที่อยู่ตามกำลังความสามารถของประชาชน แทนที่จะใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยจากภายนอกของชุมชนเสียทั้งหมด การดำเนินกิจกรรมร่วมกันนั้นจะเป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนรู้จักการทำงานร่วมกัน

3. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นนี้จะทำให้ประชาชนได้มีการประเมินว่าผลงานที่ตัวเองดำเนินไปนั้น ได้รับผลดีหรือได้รับผลประโยชน์มากน้อยเพียงไร และอุปสรรคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการดำเนินงานนั้น การที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการประเมินผลนี้ จะทำให้ประชาชนรู้แจ้งเห็นจริงว่า กิจกรรมที่พวกเขาทำไปนั้นดีหรือไม่ดีอย่างไร ซึ่งพวกเขาจะนำไปใช้วางแนวทางแก้ไขในโอกาสต่อ ๆ ไปได้

สำหรับแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอน การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมนั้น มักจะประสบกับปัญหาในเรื่องระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนของประชาชนที่มีสาเหตุมาจากตัวประชาชนเองที่ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวางแผน จึงมอบหมายรับผิดชอบในการวางแผนให้นักพัฒนาเป็นผู้ดำเนินงานในขั้นตอนนี้ อย่างไรก็ตามในแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ให้ความสำคัญกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมของประชาชนมากเนื่องจากจะมีผลให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมนั้นและจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจในที่สุด ดังนั้นการศึกษาถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในหลาย ๆ แบบ อาจจะช่วยแก้ไขปัญหการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมได้ ซึ่ง นำชัย ทนุผล (2529 : 126 - 127) ได้เรียบเรียงไว้ ดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 ประชาชนส่วนน้อยหรือไม่มีเลยในขบวนการตัดสินใจ

ลักษณะของผู้วางแผน : กลุ่มบุคคลที่มีการศึกษา ซึ่งถูกแต่งตั้งโดยผู้มีอำนาจนอกชุมชน

สถานะของอำนาจหน้าที่ : ผู้วางแผนและบุคคลชั้นสูงในท้องถิ่น

หน้าที่ : มีหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายในการวางแผนและ ดำเนินการ โดยผ่านบุคคล

ชั้นสูงในท้องถิ่น

รูปแบบที่ 2 ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมน้อย แม้ว่าจะมีการกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในรูปของผลตอบแทน

ลักษณะของผู้วางแผน : ผู้นำท้องถิ่นถูกแต่งตั้งโดยรัฐบาล

สถานะของผู้นำ : ผู้วางแผนและบุคคลชั้นสูงในท้องถิ่น

หน้าที่ : มีหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายในการวางแผนและดำเนินการ โดยผ่านบุคคล

ชั้นสูงในท้องถิ่น และมีปัจจัยในการดำเนินกิจการจากภายนอก

รูปแบบที่ 3 ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่พวกเขาจะเข้ามามีส่วนร่วมแบบฉาบฉวยเท่านั้น

ลักษณะของผู้วางแผน : ผู้วางแผนภายนอกแต่มีการปรึกษากับกลุ่มชาวบ้าน

สถานะของผู้นำ : ผู้วางแผนและประชาชนส่วนน้อย

หน้าที่ : มีหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายในการวางแผน โดยทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่าพวกเขาได้ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้วางแผนแล้ว

รูปแบบที่ 4 ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม เพราะพวกเขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่อย่างไรก็ตามผู้วางแผนมีอำนาจในการควบคุมและการตัดสินใจมากกว่า

ลักษณะของผู้วางแผน : ผู้วางแผนได้มีการปรึกษากับกลุ่มประชาชนในขั้นเริ่มแรก ของการวางแผน

สถานะของผู้นำ : เป็นผู้วางแผนร่วมกับประชาชนแต่ผู้วางแผนมีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่า

หน้าที่ : จัดการประชุมระหว่างผู้วางแผนกับประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญมากขึ้นของขบวนการวางแผนและจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

รูปแบบที่ 5 ประชาชนในท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เพราะพวกเขามีตัวแทนเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจ

ลักษณะของผู้วางแผน : ในการวางแผนกิจกรรมวางโครงการคณะกรรมการโครงการมีตัวแทนของประชาชน

สถานะของผู้นำ : ผู้บริหารและผู้วางแผน มีอำนาจการตัดสินใจมากกว่า

หน้าที่ : ตัวแทนประชาชนมีสิทธิมีเสียงในการวางแผนโครงการแต่การตัดสินใจในกิจกรรม มักจะขึ้นอยู่กับคณะกรรมการบริหารชั้นสูง เพราะมีเสียงมากกว่า

การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการในด้านต่าง ๆ William (1996 : 34) ได้ให้ความเห็นว่าต้องอาศัยมาตรการหลาย ๆ ด้านควบคู่กันไป (อ้างถึงในโสรัจจ์ ตาปฉานนท์ 2543 : 17) ได้แก่

1. การใช้มาตรการทางกฎหมาย เช่น กฎระเบียบต่าง ๆ
2. การใช้แรงจูงใจต่าง ๆ เช่น ภาษี สิ่งตอบแทน เป็นต้น
3. การให้ความรู้และข้อมูล
4. การให้ทุนโดยตรง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 : 21) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าแนวความคิดของการมีส่วนร่วมเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเป็นหลัก โดยได้รวมถึงการมีส่วนร่วมกับทุกองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นปัญหาใหญ่ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่ายนักในภาวะสังคมปัจจุบัน ปัจจุบันการมีส่วนร่วมยังอยู่ในวงจำกัด และขาดความสมดุล เช่น ความร่วมมือระหว่างอุทยานแห่งชาติกับองค์กรปกครองท้องถิ่น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์การร่วมมือระหว่างประชาชนในพื้นที่กับผู้ควบคุมดูแลทรัพยากร และการประสานงานระหว่างผู้ประกอบการกับส่วนราชการ เป็นต้น

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ยังคงเป็นลักษณะของการมีกิจกรรมที่มีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวเป็นการค้าขายในธุรกิจท่องเที่ยวมากกว่ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว มีเพียงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นบางแห่งเท่านั้นที่มีโอกาสในการจัดการในบางพื้นที่ที่ประชาชนได้จัดตั้งกลุ่มและดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเอง โดยเสนอการเขียนพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนและพื้นที่อนุรักษ์ใกล้เคียง

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย และกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 : 34-35) ได้เสนอเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาไว้ดังนี้

นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น

1. พัฒนาแบบแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนรวมถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น เอกชนและประชาชนทั่วไปในด้านการลงทุน การผลิตสินค้าและบริการ ทั้งนี้ต้องมีความเสมอภาค เอกชนและประชาชนทั่วไปในด้านการลงทุน การผลิตสินค้าและบริการทั้งนี้ต้องมีความเสมอภาคเป็นธรรมในกรอบที่เหมาะสมสอดคล้อง กับการพัฒนาด้านอื่น ๆ และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

2. สนับสนุนการจัดตั้งข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในรูปแบบ องค์กรหรือคณะกรรมการระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น โดยมีเครือข่ายครอบคลุมผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนและทุกระดับ โดยให้องค์กรมีขอบเขตความสามารถในการตัดสินใจและดำเนินการอย่างอิสระภายใต้กรอบที่ตอบสนองความจำเป็นในการจัดการแต่ละระดับ

3. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ และติดตามประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรวมทั้งปรับทัศนคติ และปรับปรุงขีดความสามารถของหน่วยงานของรัฐให้สามารถร่วมมือและเกื้อหนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น

4. ส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชน ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล

5. พัฒนากฎหมายและระบบงบประมาณของภาครัฐให้สามารถส่งเสริม และเอื้ออำนวยต่อการประสานงานความร่วมมือของหน่วยงานปฏิบัติทุกระดับกับประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ในการให้ชุมชนมีโอกาสควบคุม กำกับ ดูแล และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

6. สนับสนุนพัฒนาศักยภาพของคน โดยการเพิ่มความรู้และทักษะในด้านการจัดการพัฒนาการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว การอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้น

7. สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพในด้านการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีอิสระและสามารถจัดเก็บรายได้เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟู การท่องเที่ยว ได้ด้วยตนเอง โดยให้มีการพัฒนาทักษะการจัดการที่ถูกต้อง

8. สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาทางสังคมให้มีโอกาสในการเข้าช่วยเหลือ และยกระดับการมีส่วนร่วมจากการจัดตั้งองค์กรชุมชนของประชาชนอย่างสร้างสรรค์

กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเป็นเป้าหมายสำคัญได้รับการเน้นให้มีในกระบวนการท่องเที่ยวแนวใหม่ ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์กรรวมของระบบสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ให้ความสำคัญ โดยจัดเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นครอบคลุมมีส่วนร่วมขององค์กร

อื่น ๆ ด้วยแต่ได้เน้นการให้ความสำคัญแก่ประชาชนท้องถิ่นในอันที่จะมีบทบาทในการดูแลควบคุมการท่องเที่ยวได้มากขึ้น และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี

ประชาชนในชุมชนพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ทิบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมาก เนื่องจากประชาชนเป็นเจ้าของท้องถิ่นสามารถเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการท่องเที่ยวระดับต่าง ๆ ได้

ความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นของสมาชิกชุมชน ซึ่งมีความรัก ความหวงแหน พึ่งพิง และใช้ประโยชน์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวได้ชุมชนจะต้องพัฒนาตนเอง ให้เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนเอง และระหว่างชุมชนกับเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยในส่วนที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐ จะอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของฐานรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่จัดขึ้นโดยเอกชนหรือบริษัทท่องเที่ยว เช่น ร่วมพัฒนาจุดขายต่าง ๆ ได้แก่ ที่พักอาศัย ภัตตาคาร การนำเสนอลูกค้าด้านวัฒนธรรม ศิลปะและประเพณีต่าง ๆ ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นต้น

กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วม เป็นเรื่องที่ต้องได้รับความร่วมมือและความเข้าใจจากทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรของรัฐ และเจ้าของหรือผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลพื้นที่ รวมทั้งผู้ประกอบการอย่างเป็นทางการเป็นธรรมกับประชาชนในพื้นที่

วัตถุประสงค์ และเป้าหมาย

เพื่อให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมตัดสินใจอย่างมีระบบ ในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพัฒนาให้เกิดความรัก ความหวงแหน ดูแลรักษาทรัพยากรเชิงนิเวศใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เพิ่มพูนรายได้จากระบบ และเรียนรู้ เข้าใจ ปฏิบัติได้ ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และสามารถมีสัมพันธภาพเชิงธุรกิจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เป้าหมายของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น

1. ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้และตัดสินใจในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและให้มีส่วนรับรู้แผนระดับชาติ แผนระดับท้องถิ่น ระบบปฏิบัติการ โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ โดยให้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้ ความเข้าใจ ปฏิบัติได้ในการจัดการและดำเนินการเชิงธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2. ประชาชนชุมชนหรือท้องถิ่นมีความรัก ความหวงแหน มีการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม โดยมีส่วนร่วมในการประเมินผลและกำหนดนโยบาย

3. ประชาชนท้องถิ่นรวมกลุ่ม หรือจัดตั้งองค์กรเพื่อเป็นศูนย์เชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก ทั้งที่เป็นองค์กรของรัฐ เอกชน นิติบุคคลหรือเอกชนที่ดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แนวทางการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย

1. ให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยพิจารณาจากที่ตั้ง กิจกรรม ความพร้อมและความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปของการเป็นคณะกรรมการ การรับผิชอบดำเนินการ การสนับสนุนภาครัฐ เป็นต้น

2. ส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชน เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการจัดตั้งเป็นองค์กรทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการขึ้นในชุมชน เช่น ชมรม สมาคม สหกรณ์ เป็นต้น

3. ให้องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่เช่นสภาตำบล องค์กรบริหารส่วนตำบล กำนันผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรประชาชนอื่น ๆ

4. ให้องค์กรผู้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวระดับพื้นที่ เช่น กรมป่าไม้ กรมศิลปากร จังหวัด เอกชน และ ททท. เป็นกลไกที่สำคัญในการถ่ายทอดประสานงานและประสานงานการปฏิบัติกับผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับชุมชน และถ่ายโอนอำนาจการกำกับดูแลควบคุมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่อย่างเป็นขั้นตอน

6. กำหนดช่องทางการจัดหาเงินทุนเพื่อดำเนินการบริหารจัดการโครงการ และกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น จัดหางบประมาณ สหกรณ์ กองทุน หรือเงินกู้ที่มีเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เหมาะสมและจูงใจ เน้นการประสานงานกับแหล่งเงินทุน หรือสถาบันการเงิน เอกชน เป็นหลัก

7. กำหนดจำนวนคนเข้ามาชมอุทยานในช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวแออัด เพื่อให้สอดคล้องกับกำลังรับของพื้นที่

8. ใช้มาตรการทางกฎหมายและเศรษฐศาสตร์เข้าควบคุม และลดปริมาณขยะในแหล่งท่องเที่ยว สนับสนุน พ.ร.บ. มัคคุเทศก์ พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

9. สร้างระบบ Green Tourism Label เพื่อแสดงถึงมาตรฐานของกิจการท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์ เช่น โรงแรม ภัตตาคาร บริษัททัวร์ ที่ดำเนินการโดยมีผลต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

10. ส่งเสริมให้มหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นจัดค่ายเยาวชน และทัศนศึกษาในฤดูกาล โดยให้มีส่วนประกอบของการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และกีฬา

11. เพิ่มและปรับปรุงป้ายบอกทางแหล่งท่องเที่ยว และสถานที่ที่สำคัญสำหรับนักท่องเที่ยวให้เป็นภาพและเครื่องหมายสากล

12. เพิ่มมาตรฐานด้านความปลอดภัย ไม่เพียงพอบแต่ความปลอดภัยจากอาชญากรรมแต่รวมถึงความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ความแข็งแรงของราวบันได สะพานแขวน ฯลฯ ตั้งมาตรฐานความปลอดภัยของยานพาหนะในแหล่งท่องเที่ยว เช่น รถรางไฟฟ้า ขึ้นเขา รถกระเช้า

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 28) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ไว้ว่าการสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์ และมีรายได้จากการท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน การสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องทรัพยากรการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

White (1982 : 56 อ้างถึงในปริศนา โกลละสุด 2534 : 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วย 4 มิติ คือ

มิติที่ 1 คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่า อะไรควรทำและทำอย่างไร

มิติที่ 2 คือ การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนาการลงมือปฏิบัติการตามที่ตัดสินใจ

มิติที่ 3 คือ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน

มิติที่ 4 คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

องค์การอนามัยโลก (WHO) (1978 : 11) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถจะกระทำการตัดสินใจให้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำโดยกลุ่ม

ปิยพร ทาวีกุล (2544 : 33) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจตีกรอบได้แตกต่างกัน แต่เดิกรัฐมักมองในแง่ของการเน้นมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำงาน และร่วมบำรุงรักษา มากกว่าร่วมสมทบด้านวัตถุและเงิน ซึ่งอาจมีความจำเป็นอยู่ก็ตาม โดยภาพรวมแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้

1. ร่วมศึกษาปัญหา สาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชน
  2. ร่วมคิดสร้างรูปแบบการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
  3. ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม
  4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้ได้ประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม
  5. ร่วมบริหารงาน พัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงาน และทุนตามขีดความสามารถ
- รวมทั้ง การควบคุม ติดตาม ประเมินผล และซ่อมบำรุงรักษาผลที่เกิดจากการกระทำกิจกรรมนั้น ๆ

Hollnsteiner (1982 : 39 อ้างถึงในคันฉัตร ดันเสถียร 2537 : 12) ได้เสนอว่า “ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น คำว่าประชาชนคงไม่ได้หมายถึงทุก ๆ คนในชุมชน แต่หมายถึง คนยากจนส่วนใหญ่ซึ่งด้อยโอกาสและอำนาจ โดยกลุ่มคนเหล่านั้นจะต้องรวมตัวกันขึ้นมา”

ในประเด็นเดียวกัน Cohen & Uphoff (1980 : 5-8) ได้เสนอว่า “จำเป็นต้องแยกและให้ออกระหว่างชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐและบุคคลภายนอก เมื่อพูดถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น กลุ่มคนที่จะต้องให้ความสำคัญสูงสุด คือมวลชนพื้นฐาน ซึ่งนั่นก็คือชาวบ้านเอง”

ในเอกสารฉบับเดียวกันนั้น ได้มีการเสนอนอกจากจะพิจารณาว่าใครคือผู้ที่เข้าร่วมแล้ว จะต้องพิจารณาว่ากระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งเขาเสนอให้พิจารณาในประเด็นต่อไปนี้ คือ

1. การริเริ่มเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมนั้นเกิดจาก ข้าราชการ หรือชาวบ้าน
2. การชักนำเข้ามามีส่วนร่วมนั้น เป็นความสมัครใจ หรือบีบบังคับ
3. โครงสร้างและช่องทางของการมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร
4. ระยะเวลาและขอบเขตของการมีส่วนร่วมเป็นเช่นไร (ครั้งเดียว, เป็นครั้งคราว, ต่อเนื่อง)
5. ได้มีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนแค่ไหน (การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการ การตัดสินใจหรือการดำเนินงานไปสู่ผลที่หวังไว้อย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหน)

Allen (1982 : 3 อ้างถึงในคันฉัตร ดันเสถียร 2537 : 14) ได้ให้ความเห็นว่า อุปสรรคประการหนึ่งที่ทำให้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่เป็นจริง คือ การต่อต้านจากข้าราชการเอง เพราะกลัวสูญเสียอำนาจไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตามและจากความคิดเห็นไม่ตรงกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำงานในลักษณะต่างฝ่ายต่างทำ ดังนั้น สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าการให้การศึกษาแก่ชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม คือ การให้การศึกษาแก่ข้าราชการให้ยอมรับแนวคิดนี้

Cohen & Uphoff (1980 : 213-218) กล่าวว่าองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าควรประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจในปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) อาจเป็นไปในรูปของการ เข้าร่วมโดยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร การร่วมมือทั้งการร่วมแรงร่วมใจ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทาง ด้าน วัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคมหรือผลประโยชน์ทางด้านส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการเข้าร่วมในการควบคุมและ ตรวจสอบการดำเนินการทั้งหมด

การพิจารณาการมีส่วนร่วมเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการนำไปสู่การพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยว เป็นกระบวนการที่ขาดไม่ได้ ในการบรรลุเป้าหมายของการจัดการการท่องเที่ยว เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่เพิ่มคุณค่าให้กับตัวเองโดยการแสดงออกซึ่งเสรีภาพของประชาชนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหากแต่ทุกอย่างประชาชนจะต้องคิดค้นขึ้นมาเอง สามารถสรุปได้ว่าการกำหนดการตัดสินใจคิดค้นปัญหาและดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ ของการจัดการ คือการที่ประชาชนได้เพิ่มศักยภาพในการควบคุมทรัพยากร รวมตลอดถึงการใช้การจัดการทรัพยากรที่มีในสังคมด้วยตนเอง

มิศรา สามารถ (2543 : 29) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์โดยไม่เบียดบังทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่การให้ข้อมูลท้องถิ่น การเตรียมการจัดการ การวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมในบริการ และการได้รับประโยชน์จากการบริการ

นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น

การกระจายอำนาจเป็นเรื่องที่ส่วนกลาง ได้แบ่งปันอำนาจโดยการโอนความรับผิดชอบให้กับท้องถิ่นมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น มีความเป็นอิสระในการดำเนินงานตามที่ท้องถิ่นต้องการ เพราะว่าชุมชนท้องถิ่นจะเข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น หรือความต้องการของท้องถิ่นที่ส่วนกลางไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง รวมถึงด้านพื้นที่ วัฒนธรรม ที่ต้องการบริหารจัดการให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นดังนี้

ภราเดช พัทฒวิเชียร (2543 : 15) กล่าวว่านโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น มีดังนี้

1. พัฒนาแบบแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น เอกชนและประชาชนทั่วไปในด้านการลงทุน การผลิตสินค้าและบริการ ทั้งนี้ต้องมีความเสมอภาค เป็นธรรมในกรอบที่เหมาะสม สอดคล้องกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

2. สนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในรูปขององค์กรหรือคณะกรรมการระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น โดยมีเครือข่ายครอบคลุมผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนและทุกระดับ โดยให้องค์กรมีขอบเขตความสามารถในการตัดสินใจและดำเนินการอย่างอิสระ ภายใต้กรอบที่ตอบสนองความจำเป็นในการจัดการแต่ละระดับ

3. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งปรับทัศนคติและปรับปรุงขีดความสามารถของหน่วยงานของรัฐให้สามารถร่วมมือและเกื้อหนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น

4. ส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนที่ดูแลด้านสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล

5. แก้ไข ปรับปรุง และพัฒนากฎหมายและระบบงบประมาณของภาครัฐ ให้สามารถส่งเสริมและเอื้ออำนวยต่อการประสานงานความร่วมมือของหน่วยงานปฏิบัติ ทุกระดับกับประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ในการให้ชุมชนมีโอกาสในการควบคุม กำกับ ดูแล และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

6. สนับสนุนพัฒนาศักยภาพของคน โดยการเพิ่มความรู้ ทักษะและการมีจิตสำนึกในด้านการจัดการพัฒนาการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้น

7. สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพ ในด้านการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีอิสระและสามารถจัดเก็บรายได้เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูการท่องเที่ยวได้ด้วยตัวเองโดยให้มีการพัฒนาทักษะการจัดการที่ถูกต้อง

8. สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาทางสังคมให้มีโอกาสในการเข้าช่วยเหลือและยกระดับการมีส่วนร่วมตลอดจนการจัดตั้งองค์กรชุมชน และองค์กรจัดการธุรกิจของประชาชนอย่างสร้างสรรค์

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน

มิศรา สามารถ (2543 : 10-11) กล่าวถึงลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

พื้นฐานของการเข้าร่วม ลักษณะที่เข้ามามีส่วนร่วมมาจากแรงจูงใจภายในจะเป็นแรงหนุนหรือช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนการมีส่วนร่วมที่มาจากปัจจัยภายนอก โดยอาศัยอำนาจบารมีหรือแรงบีบบังคับจากผู้มีอำนาจ ความเกรงใจ หรืออิทธิพลของผู้มีอำนาจจากชุมชนเอง ถึงจะสามารถกระทำได้สำเร็จ แต่ก็ไม่มีผลผูกพันทางจิตใจ ความยั่งยืนต่อเนื่องของกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ก็จะลดลง

1. รูปแบบของการเข้าร่วม การเข้าร่วมของประชาชนนั้น เป็นการเข้าร่วมโดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชนเอง โดยเฉพาะกิจกรรมที่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับของประชาชน สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมโดยผ่านตัวแทนกลุ่ม เช่น กรรมการหมู่บ้าน การเข้าร่วมของประชาชนจะอยู่ในลักษณะผู้ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือ

2. ขอบเขตของการมีส่วนร่วม เป็นช่วงเวลาการมีส่วนร่วม การใช้เวลาเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ จะใช้เวลาอย่างน้อยต่างกัน ความถี่ห่าง จำนวนครั้งที่เข้าร่วม ความสม่ำเสมอ และฤดูกาลที่เหมาะสม ช่วงเวลาที่ใช้ในกิจกรรมแต่ละครั้ง

3. ผลของการเข้าร่วม ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดการรวมพลังที่จะสร้างอำนาจต่อรองให้ชุมชนมีศักยภาพ เป็นตัวของตัวเอง สร้างปฏิสัมพันธ์อันดี มีความสามัคคีในมวลสมาชิกของชุมชน

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : 164 - 172) ได้ขยายความถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไป ตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคม ของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการ พัฒนาเพื่อมุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน ซึ่งได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน คลอบคลุมการสร้างโอกาส ที่เอื้อให้สมาชิก ทุกคนของประชาชนและสังคมได้ร่วมกิจกรรมอันจะนำไปสู่ความมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาและเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2. การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้อง โดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตย ในกรณีต่อไปนี้

2.1 การเอื้อให้เกิดความพยายามพัฒนา

2.2 การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2.3 การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดนโยบาย การวางแผนและการดำเนินการ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติ จะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับผลประโยชน์ที่ได้รับ

4. ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไป ตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบาย และโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคม ของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาเพื่อมุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

Cary (1976 : 144) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 5 รูปแบบ คือ

1. การเป็นสมาชิก (Membership)
2. การเป็นผู้ร่วมประชุม (Attendance of meeting)
3. การเป็นผู้ออกเงิน (Financial contribution)
4. การเป็นกรรมการ (Membership committee)
5. การมีส่วนร่วมโดยการเป็นประธานหรือผู้นำ (Position of Leadership)

ซึ่งคล้ายคลึงกับของ กรรณิการ์ ชมดี (2524 : 13) ที่ได้แบ่งลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้คือ ร่วมประชุม ร่วมออกเงิน ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมเป็นผู้นำ ร่วมเป็น ผู้สัมภาษณ์ ร่วมเป็นผู้ชักชวน ร่วมเป็นผู้บริจาค ร่วมเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน และร่วมออกวัสดุ อุปกรณ์

อากรณัพันธ์ จันทร์สว่าง (อ้างถึงใน กรรณิการ์ ชมดี 2524 : 10) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมเป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกันนั้น จะต้องมียากพอจนเกิดการริเริ่ม โครงการเพื่อการปฏิบัติการ กล่าวคือ จะต้องเป็นความเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการนั้น ๆ เหตุผลเบื้องต้นของการที่คนเรารวมกันได้ ควรจะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดที่ทำโดยหรือทำในนามกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์กร ดังนั้น องค์กรจะต้องเป็นเหมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้

นรินทร์ แก้วมีศรี (2531 อ้างถึงในอิสิตยา อุติผล 2542 : 27) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการพัฒนาใด ๆ ก็ตาม หากประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนา จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการพัฒนาใด ๆ ก็ตาม หากประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและลงมือดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองแล้วกิจกรรมนั้นก็มิอาจสำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากว่าประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการอย่างอง่างแท้ จะสามารถ

มองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน ทั้งยังได้รับข้อมูลข่าวสารเพียงพอ จนเกิดความตระหนักในปัญหาของตนเองและค้นหาหนทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเกิดการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างแท้จริง

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการทุนกระบวนการ ตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา การร่วมคิด และหาวิธีแก้ไขปัญหาร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ ร่วมตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนร่วมปฏิบัติตามนโยบายหรือแผนงานให้บรรลุตามผลที่กำหนดไว้และร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล

2. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน โดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว และยังได้อธิบายถึงหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามีขั้นตอนในการปฏิบัติ คือ

2.1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาและสาเหตุของปัญหา และร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะถ้าหากว่าบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหา และสาเหตุของปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตนเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ก็ไม่อาจเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนนั้นได้ เพราะบุคคลในชุมชนนั้นจะขาดความเข้าใจ และมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่ทำให้ความรู้จะต้องยอมรับ คือบุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นผู้อยู่กับปัญหาจะเป็นผู้ที่รู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่เขาจะมองปัญหานั้นได้ไม่ชัดเจน หรือเข้าไม่ถึงแก่นแท้ของปัญหา ต่อมาเมื่อมีบุคคลช่วยชี้แนะ เขาจึงมองเห็นสาเหตุของปัญหาของตนเองเด่นชัดขึ้น ดังนั้น บุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเรียนรู้ปัญหานั้น ๆ ต่อไป

2.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผน และดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหาของตนเองแล้ว ขั้นตอนต่อไปของการมีส่วนร่วมคือ จะต้องให้บุคคลได้เรียนรู้ในเรื่องของการวางแผนและดำเนินกิจกรรม การแสวงหาแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือเพื่อที่จะมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ บุคคลยังต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน การแก้ไขปัญหาอาจจะกระทำได้หลายวิธีแต่จะมีวิธีที่ดีที่สุดในเรื่องดังกล่าว ผู้ที่ให้ความรู้ซึ่งอยู่ในฐานะที่มีประสบการณ์มากกว่าจะต้องเป็นผู้คอยให้คำแนะนำ จนกระทั่งบุคคลเหล่านั้นสามารถตัดสินใจได้ว่า จะเลือกใช้วิธีใดในการแก้ไขปัญหาที่ตนเองและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

2.3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น การปฏิบัติงานด้วยตนเอง อาจจะทำให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด เมื่อเห็นประโยชน์ก็จะสามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตัวเอง พร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย

2.4 การมีส่วนร่วมและการติดตามผลประเมินผล การประเมินผลด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนมีความตระหนักว่ากิจกรรมที่ตนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการมาทั้งหมดนั้นดีหรือไม่เพียงไร และควรพิจารณาว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้และประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่าง ๆ ไปให้ประสบผลสำเร็จและเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้มาก

ปรีดา ประพฤติกอบ (2530 : 80-81) กล่าวว่า วิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมมีหลายระดับ ตั้งแต่การไปถกเถียงแลกเปลี่ยน (Discuss) การวางแผนร่วมกัน โดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน การปฏิบัติตามแผน คือ การทำงานร่วมกันและประเมินผลร่วมกัน

ปกรณ์ ปริยากร (2530 : 64) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมี 4 ลักษณะ คือ

1. เป็นผู้มืบทบาทในการกำหนดว่าอะไรคือความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน
2. เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานนั้น
3. เป็นผู้มืบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สูงขึ้น
4. เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ต่อเนื่อง

แนวทางการส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 285) กล่าวว่า ควรมีการพิจารณาถึงสิ่งต่อไปนี้คือ

1. ดำเนินการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการในการพัฒนาการท้องถิ่นแบบยั่งยืนในพื้นที่ของตนเอง โดยพิจารณาจากที่ตั้ง กิจกรรม ความพร้อมและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการการท้องถิ่นแบบยั่งยืน

2. ดำเนินการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดการศึกษาและเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการท้องถิ่นแบบยั่งยืนในสื่อต่าง ๆ ทั้งในระบบและนอกระบบแก่เยาวชน ประชาชน หรือผู้นำท้องถิ่น

3. ส่งเสริมให้ธุรกิจท้องถิ่นในท้องถิ่นรวมตัวกันเป็นชมรมหรือสหกรณ์เพื่อร่วมกำหนดทิศทางในการพัฒนาการท้องถิ่นแบบยั่งยืนและเพื่อความเข้มแข็งมีอำนาจต่อรองทางการ

ตลาด อันจะทำให้ธุรกิจท่องเที่ยวของท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้ในเชิงธุรกิจ โดยให้องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นที่ปรึกษาและนำการจัดการ

4. ในการดำเนินการใด ๆ ควรคำนึงถึงทรัพยากรท้องถิ่นเป็นอันดับแรก ไม่ว่าจะ เป็นบุคลากร วัตถุดิบ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเอกลักษณ์ทางท้องถิ่นนั้น ๆ

ทฤษฎีความต้องการ

Maslow (1954 อ้างถึงในธงชัย สันติวงษ์ 2540 : 82) ได้กล่าวถึงทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ ซึ่งเป็นความคิดที่ว่า บุคคลมีสิ่งกระตุ้นให้ตอบสนองตามลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์มี 5 ประการคือ 1. ความต้องการด้านกายภาพ (Physiological) 2. ความปลอดภัย (Safety) 3. สังคม (Social) 4. การยกย่อง (Esteem) 5. ประสบความสำเร็จในชีวิต (Self-actualization) ดังนั้น ความต้องการในการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงต้องคำนึงถึงความต้องการของประชาชน ทั้ง 5 ประการ

Maslow (1954 อ้างถึงในอรวรรณ พันธุ์เนตร 2541 : 15) ได้ศึกษาถึงลำดับขั้นของความ ต้องการของมนุษย์ (A Hierarchy of Needs) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป โดย Maslow ได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ไว้ดังนี้

1. มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอและไม่มีที่สิ้นสุด กระบวนการนี้เริ่มตั้งแต่เกิดไปจนกระทั่งตาย เมื่อความต้องการใดได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการอย่างอื่นจะเกิดขึ้นอีก
2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรมอื่นต่อไป ความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจพฤติกรรมของบุคคลนั้น
3. ความต้องการของมนุษย์เรียงกันเป็นลำดับขั้นตามความสำคัญและความจำเป็น โดยแบ่งออกเป็น 5 ชั้น คือ

3.1 ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ อุณหภูมิที่เหมาะสม ในพุทธศาสนาถือว่าปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต แต่ในทางชีววิทยายังมีความต้องการอื่น ๆ ที่จำเป็นแก่ชีวิต เช่น กามารมณ์ การพักผ่อน การนอน เป็นต้น

3.2 ความต้องการความมั่นคงหรือความปลอดภัย (Safety Needs or Needs for Security) เป็นความต้องการเกี่ยวกับการได้รับการดูแลเอาใจใส่ การคุ้มครองป้องกันให้พ้นจากอันตรายทั้งปวง ตลอดไปถึงความมั่นคงในอาชีพ การงาน ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและด้านจิตใจ

3.3 ความต้องการความรักและการมีส่วนร่วม (Belonging and Love Needs) เป็นความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับ (Social Needs) การได้มีสัมพันธภาพกับผู้อื่นการเป็นสมาชิกของกลุ่มของสังคมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆมนุษย์มีความปรารถนาที่จะได้รับความรักและความเอาใจใส่จากบุคคลผู้ใกล้ชิดหรือผู้ที่รู้จักมักคุ้น ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

3.4 ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือ (Esteem Needs) เป็นความต้องการอยากเด่นอยากได้รับการยอมรับได้รับเกียรติยศ ชื่อเสียงเห็นว่าตนเองมีความสำคัญ ต้องการมีสถานภาพ (Status) ที่เด่น

3.5 ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (Needs of Self-Actualization) เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของบุคคล ต้องการที่จะได้ใช้ความรู้ ความสามารถตามศักยภาพ (Potential) ที่มีอยู่เพื่อทำงานในสิ่งที่ตนปรารถนาหรือสิ่งที่ตนพอใจ ความต้องการในขั้นนี้มุ่งสนองความต้องการทางด้านจิตใจมากกว่าด้านร่างกายเป็นการกระทำที่ต้องการสนใจตนเอง

สรุปแล้วความต้องการคือ ภาวะของความขาดแคลนหรือความบกพร่องของร่างกายและจิตใจ จึงทำให้มนุษย์มีความต้องการต่างๆ มากมาย ทั้งความต้องการทางด้านสรีระ ด้านสังคมหรือด้านจิตใจมนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอ ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นความต้องการที่ให้ได้มาเพื่อการอยู่รอดและเพื่อการดำรงชีวิตที่สุขสบาย

แรงกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว

แรงกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวของคนในยุคปัจจุบันส่วนใหญ่เกิดจากความรู้สึกเบื่อหน่ายชีวิตประจำวันที่ซ้ำซาก และความไม่แน่นอนกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมคนจำนวนมากในปัจจุบันอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยการผลิตซ้ำ โดยเฉพาะการพิมพ์และการถ่ายภาพพลาสติกและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ คนเมืองจำนวนมากจึงเชื่อว่าโลกที่พวกเขาอยู่นั้นไม่มีความเป็นของแท้เอาเสียเลย เพราะฉะนั้น ความเป็นของแท้จึงจะอยู่ที่อื่น ๆ นอกเหนือจากชีวิตสมัยใหม่ในเมือง ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ว่า

สุนิสา โทธิเตี้ย (อ้างถึงใน ชนิศา ครูจิรานูวัฒน์ 2546 : 47) กล่าวถึงมูลเหตุที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวว่า มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ

1. อุปสงค์ในการท่องเที่ยว (Tourism Demand) คือ ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางไปใช้บริการซื้อสินค้ายังสถานที่ท่องเที่ยวหรือจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว โดยที่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นจะต้องมีความต้องการ มีความสามารถ และมีความเต็มใจที่จ่ายค่าราคาสินค้าและค่าบริการที่กำหนดไว้ในเวลานั้น ๆ ด้วย

2. อุปทานในการท่องเที่ยว (Tourism Supply) คือ การเสนอขายสินค้าและบริการ การท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ สินค้าและบริการทุกชนิดที่เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องจัดให้เป็นให้มีเพื่อตอบสนองอุปสงค์ของนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นอุปทานที่ปรากฏในลักษณะที่เป็นรูปธรรม นามธรรม หรือสิ่งที่มีอยู่ เป็นคามธรรมชาติ รวมทั้งสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้น อุปทานจะเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยววนั้น ๆ

McIntosh (1972 : 52 อ้างถึงใน ชนิศา ครูจิราวุฒน์ 2546 : 41) กล่าวว่า แรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว 4 ประการ คือ

1. แรงกระตุ้นทางกายภาพ (Physical Motivators) เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความปรารถนาในการเดินทางเพื่อผ่อนคลายทางด้านกายภาพ เช่น กิจกรรมทางด้านกีฬา หรือพักผ่อนร่างกาย

2. แรงกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Cultural Motivators) เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความปรารถนาโบราณสถาน ประเพณี และการละเล่นต่าง ๆ

3. แรงกระตุ้นเฉพาะภายในบุคคล (Interpersonal Motivators) เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความปรารถนาในการเดินทางเพื่อเหตุผลเฉพาะบุคคล เช่น การเดินทางเพื่อเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง หรือพบเพื่อนใหม่ ๆ เพื่อหาความคิดเห็นใหม่ ๆ

4. แรงกระตุ้นทางสถานภาพและเกียรติยศ (Status & Prestige Motivators) เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความปรารถนาในการเดินทางเพื่อสถานภาพและเกียรติยศของบุคคล อยู่ในลักษณะเป็นการเดินทางเพื่อการดูงาน ประกอบธุรกิจ และเลื่อนขั้นทางอาชีพ แต่มิใช่เพื่อหารายได้

Grabum (1995 : 159) กล่าวว่า การท่องเที่ยวสมัยใหม่ ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ล้วนเกี่ยวข้องกับความเป็นของแท้ และความเป็นคนอื่น หรือการเรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่อื่น อาหาร และภาษาอื่น ๆ โดยการท่องเที่ยวไปสู่พิภพภันท์ สถานที่เก่าแก่ และเดินทางสู่ภูมิศาสตร์แหล่งอื่น โดยการชื่นชมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งนักท่องเที่ยวสมัยใหม่คาดหวังว่า โลกภายนอกจะเป็นอย่างที่เขาคิด และถ้ามันไม่เป็นเช่นนั้นพวกเขาก็จะกังวลว่ามันจะไม่ใช่ความเป็นของแท้ เพราะฉะนั้นพวกเขาจึงต้องออกเดินทางไปยังโลกที่สามเพื่อค้นหาความเป็นอดีต และค้นหาความเป็นของแท้ในสังคมอื่นที่พวกเขาเชื่อว่าดีกว่าสังคมของตนเอง โดยแรงกระตุ้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. Nostalgia เกิดขึ้นครั้งแรกในหมู่นักจิตวิทยาชาวสวิสในศตวรรษที่ 17 มาจากคำว่า Nostos ซึ่งเป็นรากศัพท์ภาษากรีก หมายถึงการกลับบ้าน และ Algos หมายถึง อาการเจ็บป่วย ซึ่งเมื่อนำมารวมกันจะหมายถึงความถึง อาการเจ็บป่วยอย่างรุนแรงที่เกิดจากการคิดถึงบ้าน และเป็น

อาการเจ็บป่วยที่รุนแรงถึงขนาดทำให้เส้ำโศก คร่ำครวญ จนถึงพยายามฆ่าตัวตาย ซึ่งไม่ได้มีความหมายเหมือนคั้งที่ใช้กันในปัจจุบันที่คนหวนคิดถึงอดีต ขณะนี้

Graburn (1995 : 166) กล่าวว่า Nostalgia ในยุคปัจจุบัน หมายถึง ความเจ็บปวดที่ เกิดขึ้นเพราะการย้ายจากจุดกำเนิด การสูญเสียสิ่งที่คุ้นเคยหรือสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็น อดีต หรืออีกนัยหนึ่งคือ การโหยหาอดีต หรือการรำลึกถึงอดีตของคน ๆ หนึ่งที่เคยใช้ชีวิตในวัย เยาว์ ในขณะที่หลายคนคิดว่า Nostalgia คือ การโหยหาอดีตแต่การท่องเที่ยวนั้นมีพื้นฐานมาจาก ความรู้สึกแปลกแยกของคนกับชีวิตปัจจุบันของคนี่เร่งรีบในเมือง ถวิลหาสิ่งที่คิดว่าเรียบง่ายทาง ธรรมชาติ พื้นที่ชนบทและประวัติศาสตร์และ Nostalgia แบบนี้เป็นเพียงการค้นหาประสบการณ์ที่ จริงแท้กว่า สำหรับคนที่ค้นหาความใกล้ชิดกับชุมชน และวาดฝันว่ามันมีอยู่ในชีวิตที่เรียบง่ายและ อบอุ่นกว่า (MacCannell 1976 : 120)

2. Authenticity การค้นหาความเป็นของแท้ ซึ่ง MacCannell (1976 : 124) ได้เปรียบนักท่องเที่ยวนในยุคปัจจุบันว่า เสมือนนักแสวงบุญที่ค้นหาความสุข ความผ่อนคลาย และ ที่สำคัญคือ การค้นหาความเป็นของแท้ที่ขาดหายไปจากชีวิตประจำวันของคนในสังคมสมัยใหม่ ที่ซ้ำซาก จำเจเพราะฉะนั้น นักท่องเที่ยวของ MacCannell จึงออกเดินทางด้วยความเชื่อที่ว่า ความเป็นของแท้มีในสถานที่อื่น แต่พวกเขาก็ไม่พอใจกับฉากทางวัฒนธรรมที่ถูกจัดเอาไว้สำหรับ นักท่องเที่ยว เช่น ระบายพื้นเมือง หรือการแสดงดนตรี ส่วน Laxson (1991 : 365-391) กล่าวว่า นักท่องเที่ยวหลายคนแสดงความไม่พอใจเมื่อพวกเขาเห็นนักท่องเที่ยวด้วยกันอีกหลายร้อย คนเดินทางเข้าไปชมการแสดงเช่นเดียวกันกับพวกเขา เพราะคิดว่า ยิ่งนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เท่าใด ความเป็นของแท้ในการแสดงที่พวกเขากำลังชมอยู่ก็ยิ่งน้อยลงเท่านั้น แต่ Mcleod และ Comet (Mcleod 1976 : 98 and Comet 1975 : 78, (อ้างถึงใน สิริินยา วัฒนสุขชัย 2545 : 22) กล่าวว่า ความเป็นของแท้ต้องไม่ใช่การประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อการค้า เพราะความเป็นจริงแท้ใน สิ่งของหรือการแสดงจะต้องเกิดขึ้น โดยชนพื้นเมืองเพื่อตอบสนองความต้องการของชนพื้นเมือง เท่านั้น และ Urry (1990 : 11) ให้ความเห็นว่า นักท่องเที่ยวบางครั้งก็เพียงต้องการเดินทางเพื่อ หลีกหนีความจำเจ เช่น นักท่องเที่ยวชนชั้นกลางอยากเดินทางเพียงเพื่อให้ได้เป็นขากสักวัน เพื่อ สร้างความติดดินให้กับตัวเอง ในขณะที่ชนชั้นล่างก็ต้องการยกระดับตนด้วยการเป็นราชาเพียงสัก หนในชีวิตด้วยการท่องเที่ยวเช่นกัน Dann (1998 : 40) กล่าวว่า ความโหยหาอดีตเป็นปัจจัยที่ทำให้ การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก เพราะมันทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเหมือนกับว่า พวกเขาคุ้นเคยกับสถานที่นั้น ๆ ทั้งที่ไม่เคยอยู่มาก่อนเลย

จากแรงกระตุ้นในการเดินทางที่แตกต่างกันทำให้ผู้มาท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทาง ท่องเที่ยวด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากความอยากรู้อยากเห็น เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเพื่อได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างออกไป ทั้งทางด้านการเมือง ด้านสมาคมและบุคคล ด้านลักษณะพิเศษของสภาพธรรมชาติ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ กล่าวคือ การได้รับรู้เรื่องราวที่แตกต่างไปจากที่ตนเองได้รับรู้นั่นเอง

2. การท่องเที่ยวเกิดขึ้นจากความต้องการที่จะพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเป็นการผ่อนคลายความเครียดจากภารกิจประจำวัน ได้แก่ การไปเล่นกีฬาประเภทต่าง ๆ การเดินทางท่องเที่ยวตามแหล่งบริเวณที่มีความสวยงามตามธรรมชาติ งานศิลปะ และการดนตรี หรือความบันเทิงอย่างอื่น ๆ ซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยวตามสวนสนุก สวนสัตว์ บาร์ ผับ และการจับจ่ายซื้อของไว้ด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของผู้ท่องเที่ยวเอง

3. การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากความสนใจทางด้านศาสนาและไสยศาสตร์ ซึ่งได้แก่การจาริกแสวงบุญ การนมัสการศาสนสถานหรือเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงที่ผู้มาท่องเที่ยวนับถือ รวมถึงการท่องเที่ยวตามสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์หรือศาสนาและกิจกรรมทางศาสนา

4. การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากอาชีพและธุรกิจของผู้ท่องเที่ยว ได้แก่ การเดินทางเพื่อสำรวจค้นคว้า การประชุม การสัมมนา การดูงาน การศึกษา ซึ่งเปรียบเสมือนการเดินทางทัศนศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้หรือเพื่อเป็นเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้ท่องเที่ยวเอง

5. การท่องเที่ยวที่เกิดจากสาเหตุอื่น ๆ เช่น การเดินทางเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ในต่างถิ่น มักเกิดขึ้นในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ และวันเทศกาลต่าง

ปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยว

สุนิสา โปธิเต็ย (2535 : 40) ได้รวบรวมความคิดเห็นของผู้มาท่องเที่ยวและผู้นำทางในการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ พบว่า การท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในปัจจุบัน ผู้มาท่องเที่ยวมักประสบปัญหาดังนี้

1. ขาดการบอกทิศทางในแหล่งท่องเที่ยวและส่วนบริการต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งควรมีการบอกทิศทางที่ชัดเจน อาจเป็นป้ายบอกทิศทางด้วยตัวอักษร ด้วยรูปภาพ ด้วยแผนที่ หรือ การออกแบบสถานที่ให้สามารถสื่อการเข้าถึงจุดต่าง ๆ ได้โดยง่าย

2. ขาดความสะดวกสบายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากในกิจกรรมท่องเที่ยว แต่ละกิจกรรมนั้น ผู้มาท่องเที่ยวมักต้องการสิ่งบริการอื่น ๆ ประกอบในการท่องเที่ยวด้วย เช่น บริการด้านห้องน้ำ ห้องสุขา ศาลา หรือบริเวณที่พักเพื่อรอคอยกลุ่มท่องเที่ยวของตน ซึ่งบริการเหล่านี้มักมีจำนวนไม่เพียงพอ หรือไม่ก็มีคุณภาพไม่ดีพอ

3. การที่แหล่งท่องเที่ยวมีขนาดเอกลักษณ์ เนื่องจากถูกทำลายเพราะการเข้าชมของนักท่องเที่ยว การที่ผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ประสบอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยในการแสวงหาผลประโยชน์ของตนเองจนทำให้เกิดผลเสียต่อแหล่งท่องเที่ยวและสภาพธรรมชาติบริเวณโดยรอบ เช่น การปลูกสร้างอาคารสูงบดบังวัด โบราณสถานที่สวยงามและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ทำให้เสียทัศนียภาพหรือการทิ้งขยะเกลื่อนกลาด การขูดขีดผนังกำแพงหรือต้นไม้ของผู้มาท่องเที่ยว และการปล่อยน้ำเสียจากกิจกรรมของคนลงในแม่น้ำ ลำคลองของบรรดาผู้ประกอบการทำให้แหล่งท่องเที่ยวและบริเวณโดยรอบเสื่อมสภาพสูญเสียเอกลักษณ์ที่เคียงคงมา

4. ความไม่สะดวกในการเข้าถึงจุดต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นเพราะถนนนั้นมีความคับแคบเกินไป ซึ่งอาจจะเกิดอันตรายระหว่างคนเดินเท้ากับผู้ที่ใช้รถยนต์พาหนะได้

5. ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว เนื่องจากการต้อนรับของเจ้าบ้าน หรือเจ้าถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวไม่คำนึงถึงสวัสดิภาพของผู้มาท่องเที่ยวคือครีเอชันและไม่ปลอดภัย

6. แหล่งท่องเที่ยวมีความแออัด หรือขาดการระบายอากาศที่ดี เนื่องจากมีผู้มาท่องเที่ยวเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ มากจนเกินกว่าที่ความสามารถของสถานที่นั้นๆ จะรองรับได้

7. ขาดความต่อเนื่องของเส้นทางในแหล่งท่องเที่ยว ทำให้การเข้าชมสถานที่ที่น่าสนใจสำหรับผู้มาท่องเที่ยวไม่อาจจะกระทำได้ เนื่องจากไม่มีทางเดินที่ต่อเนื่องกัน หรือบาทวิถีคับแคบเกินไป

8. อากาศร้อนอบอ้าว มีฝุ่นมาก และเสียงดังหนวกหูจากขบวนพาหนะ ทำให้บรรยากาศในแหล่งท่องเที่ยวไม่สงบ ไม่ร่มรื่น ไม่น่าเข้าดู หรือเข้าชม

สรุป ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดจากแหล่งท่องเที่ยว จะส่งผลกระทบต่อ การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยตรง เพราะทำให้ผู้มาท่องเที่ยวเกิดเจตนาที่ไม่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยว นั้นและอาจไม่ต้องการกลับมาเที่ยวอีกในโอกาสต่อไป โดยเฉพาะการต้อนรับของเจ้าบ้าน หรือเจ้าถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่คำนึงถึงสวัสดิภาพของผู้มาท่องเที่ยวขณะอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว นั้น ชำร่วยยังมุ่งหวังกอบโกยผลประโยชน์ในทุกรูปแบบและทุกวิถีทาง ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวคือครีเอชันและไม่ปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน

กิจกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

ภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก โดยเฉพาะรายรับที่ได้จากนักท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกประเทศในแต่ละปีนั้น กล่าวได้

ความรักแห่งนี้มาถึง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ โดยเฉพาะที่มาเป็นกลุ่มทัวร์กลับได้ใช้เวลากับสถานที่ที่พวกเขาเฝ้ารอนั้นเพียงแค่ประมาณหนึ่งชั่วโมงเท่านั้น ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวหลายคนไม่พอใจกับเวลาที่จำกัด หลังจากที่ต้องเดินทางตามตารางที่กำหนด โดยแพ็คเกจทัวร์แล้วนักท่องเที่ยวเหล่านั้นยังต้องเดินทางตามเส้นทางที่กำหนดไว้อย่างกระชับและเหมาะสม โดยผู้นำเที่ยวภายในทัชมาฮาลอีกด้วย ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีเวลาสำหรับแต่ละจุดภายในอนุสาวรีย์อย่างจำกัดจำเขี่ยสำหรับการชื่นชมความงาม ฟังคำบรรยาย พร้อมกับบันทึกภาพ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะจบที่การฟังคำบรรยายที่กล่าวถึงความงาม ความยิ่งใหญ่อลังการ และความโหดร้ายในการสร้าง และบันทึกภาพโดยที่มิได้มีใจชื่นชมความงามของสถานที่อย่างจริงจังเท่าใดนัก

ในทางตรงกันข้ามกับนักท่องเที่ยวที่แบกเป้จะมีเวลาอย่างไม่จำกัด สามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้ตามต้องการ มักจะใช้เวลาอยู่ในทัชมาฮาลวันละหลายชั่วโมงจนถึง หลาย ๆ วัน ด้วยการกลับมาขังที่อนุสาวรีย์นี้ซ้ำ ๆ ในวันถัดไป และเมื่อยามเดินชมภายในสุสานนั้นก็พลิกตัวเดินคนเดียว เพื่อชื่นชมความงามด้วยตนเองมากกว่าที่จะฟังคำบรรยายจากผู้นำเที่ยว แม้ว่าพวกเขาจะมีเส้นทางเดียวกันแต่โดยส่วนใหญ่เวลาที่พวกเขาใช้ในวันกลับไม่ได้อยู่ภายในตัวสุสานเหมือนนักท่องเที่ยวแพ็คเกจแต่กลับเป็นภายนอกสุสาน บ้างก็นั่งสมาธิ อ่านหนังสือ วาดรูป เขียนบันทึก หรือจับกลุ่มคุยกับนักท่องเที่ยวคนอื่น ๆ และคนท้องถิ่นเอง นับว่าเป็นการใช้เวลากับสถานที่เพื่อซึมซับความเป็นทัชมาฮาลให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

ผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ นับว่าเป็นผลกระทบที่เห็นได้ชัดที่สุดของการท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวได้รับการยอมรับว่าเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ประเทศชาติเป็นอย่างดี ดังที่ปรากฏความสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตลอดมาเช่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ได้กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นฐานทางเศรษฐกิจในส่วนของภูมิภาคที่กระตุ้นให้เกิดการลงทุนในอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมที่ต่อเนื่องกันเป็นแหล่งสร้างงานกระจายรายได้และความเจริญไปสู่ภูมิภาค (สุนิสา โพร้เตีย 2534 : 89) จนถึงช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้กำหนดให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการตอบสนององวัตถุประสงค์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ มั่นคง และสมดุล เสริมสร้างโอกาสการพัฒนาศักยภาพของคนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาที่เป็นธรรม (ชนิศา ครุจิรานูวัฒน์ 2546 : 47)

นอกจากผลโดยทางด้านเศรษฐกิจที่ทำรายได้เข้าประเทศและกระจายรายได้สู่คนท้องถิ่นแล้ว ชยภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2539 : 34-41) ยังได้กล่าวถึงผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง จากการท่องเที่ยวว่า อาจเกิดได้ใน 2 ด้านคือ

1. ผลกระทบด้านบวก ได้แก่

การท่องเที่ยวช่วยให้มาตรฐานการครองชีพของคนในท้องถิ่นดีขึ้น ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากผลกระทบเชิงเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ และการกระจายโอกาสจ้างงานไปสู่คนในท้องถิ่นมากขึ้นทั้งทางตรง เช่น การจ้างงานบุคลากรในโรงแรม การขนส่ง การบริการนำเที่ยว หรือทางอ้อม เช่น คนส่งหนังสือพิมพ์ให้แก่โรงแรม คนงานทอผ้า เกษตรกร ผู้ผลิตอาหาร บุคคลเหล่านี้เมื่อมีอาชีพ มีรายได้ ก็ย่อมจะมีอำนาจในการจับจ่ายใช้สอย สามารถซื้อสินค้าและบริการที่จำเป็นเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วย

การท่องเที่ยวทำให้เกิดความสะดวสบายจากกิจการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการในแหล่งท่องเที่ยว คนในท้องถิ่นย่อมจะได้รับประโยชน์จากกิจการน้ำประปา ไฟฟ้า โทรทัศน์ และอื่น ๆ ตามไปด้วย โดยมีข้อที่น่าสังเกตว่าในประเทศที่พัฒนาแล้ว กิจการสาธารณูปโภค สาธารณูปการส่วนใหญ่จะพัฒนาขึ้นมาเพื่อคนในท้องถิ่นนั้นเป็นหลักสำคัญ ส่วนนักท่องเที่ยวจะได้รับประโยชน์จากกิจการในลักษณะผลพลอยได้แต่สำหรับประเทศที่ยากจนและประเทศกำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนาอาจมีลักษณะตรงกันข้าม ท้องที่หลายแห่งชาวบ้านไม่มีอำนาจทางเศรษฐกิจดีพอที่จะลงทุนในกิจการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ แต่หากมีนักท่องเที่ยวไปเยือนจำนวนมากก็จะมีแรงกระตุ้นให้รัฐบาลหรือนักธุรกิจลงทุน โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักเที่ยวเป็นประการสำคัญ ส่วนคนท้องถิ่นมีโอกาสได้ใช้บริการลักษณะของผลพลอยได้

การท่องเที่ยวทำให้เกิดสันติภาพแห่งมวลมนุษยชาติ ทั้งนี้ เนื่องจากการเดินทางท่องเที่ยวทำให้ผู้มีโอกาสสังสรรค์ กระทำกิจกรรมร่วมกัน ย่อมจะทำให้ผู้คนที่มาจากสังคมที่แตกต่างกันได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด มีโอกาสได้เห็น มีโอกาสได้ใช้ชีวิตความเป็นอยู่ และแลกเปลี่ยนขนบธรรมเนียมประเพณีระหว่างกัน ต่างฝ่ายต่างจะมีโอกาสถ่ายทอดและรับรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกันและนำกลับไปเผยแพร่ยังภูมิภาคของตนเอง จนทำให้กล่าวกันว่า “การท่องเที่ยวทำให้โลกปราศจากพรมแดนทางการเมือง” เป็นจริง นักท่องเที่ยวที่ได้ไปพบเห็นสภาพแท้จริงก็จะทำให้เกิดความเข้าใจในสถานที่นั้นได้อย่างถูกต้อง ดังที่สหประชาชาติได้เคยประกาศในปี พ.ศ. 2510 เป็นปีการท่องเที่ยวสากลและกำหนดคำขวัญว่า “การท่องเที่ยวเป็นหนทางไปสู่สันติภาพ” (Tourism is a Passport to Peace)

การท่องเที่ยวจะชี้ให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรนั้นหนาการณ์นี้เนื่องจาก การเดินทางท่องเที่ยวทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้คนในพื้นที่เกิดความต้องการที่จะค้นคว้า อนุรักษ์ พื้นฟูมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในสถานที่อยู่และสังคมชุมชนของตนเองไว้ให้อยู่ใน สถานที่ที่เหมาะสม คงความเป็นแหล่งท่องเที่ยวสืบต่อไป เพื่อรักษารายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ในทางที่สัมพันธ์กันนั่นเอง นับว่าเป็นการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติเอาไว้ได้ทางหนึ่งด้วย

การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจาก การเดินทางท่องเที่ยว ทำให้ผู้คนที่เดินทางท่องเที่ยวเป็นนักท่องเที่ยวที่มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล ในทางกว้าง ความรู้และ ประสบการณ์ที่ได้พบเห็นด้วยตนเองนั้น จะมีประโยชน์สามารถนำมาปรับใช้กับวิถีชีวิตในสังคม ได้ส่วนในทางแคบนั้น การเดินทางท่องเที่ยวอาจเป็นการจุดชนวนเพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาให้ลึกซึ้งเฉพาะเรื่อง เฉพาะแห่งได้ โดยที่แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เปรียบเสมือน ห้องปฏิบัติการตามธรรมชาติและเมื่อมีการพบปะประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการระหว่าง นักวิชาการต่างชาติต่างภาษาแล้วบางครั้งก็เป็นโอกาสที่จะสร้างชื่อเสียง และภาพพจน์ทางวิชาการ ได้ และเรื่องที่ค้นคว้าก็อาจจะมีประโยชน์ต่อส่วนรวมได้

การท่องเที่ยวจะช่วยลดปัญหาการอพยพของประชาชนเข้าเมืองหลวง ทั้งนี้เนื่องจาก การท่องเที่ยวก่อให้เกิดอาชีพใหม่และการจ้างงานเพิ่มขึ้นในท้องถิ่น ประชาชนจึงไม่ต้องอพยพหนี ความยากจนเข้ามาทำงานในเมืองหลวง สามารถประกอบอาชีพรายย่อยหรือทำอุตสาหกรรม ท้องถิ่นอยู่ในครอบครัว ไม่ต้องออกจกหมู่บ้านไปหางานที่อื่น

การท่องเที่ยวทำให้เกิดมีการใช้ทรัพยากรที่ไร้ค่าให้เกิดประโยชน์ ทั้งนี้เนื่องจาก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะช่วยกระตุ้นให้มีการคิดค้นเอาทรัพยากรส่วนเกินหรือไร้ค่ามา ประดิษฐ์คิดค้นเป็นของใช้ ของที่ระลึกในรูปของสินค้าพื้นเมืองเมื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว ซึ่ง นอกจากจะเป็นการหารายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวแล้ว ยังเป็นการนำเอาทรัพยากรที่เคยถูกทิ้งขว้าง ให้ไร้ค่าทำให้เกิดประโยชน์ เพิ่มคุณค่า เช่น เปลือกไม้ ชิ้นส่วนจากเกวียนเก่า และจะยังเป็น ช่องทางในการพัฒนาคุณภาพของการผลิตสินค้าพื้นเมืองให้ดีขึ้น เช่น การออกแบบให้ทันสมัย ออกแบบหีบห่อให้กระต๊อค

การท่องเที่ยวทำให้เกิดทัศนคติที่ดี ทั้งนี้เนื่องจากความประทับใจในการเดินทาง ท่องเที่ยวจะทำให้บุคคลเกิดทัศนคติที่ดีต่อสถานที่นั้น และนี่ก็ถึงอยู่ตลอดเวลาถัด มาเที่ยวอีกเมื่อ มีโอกาส และเมื่อพบช่องทางที่จะให้ความช่วยเหลือหรือระลึกถึงความประทับใจที่เคยได้รับมาใน อดีตก็อาจเป็นแรงกระตุ้นให้ตัดสินใจในด้านที่เป็นคุณต่อสถานที่นั้นได้

การท่องเที่ยวช่วยลดช่องว่างระหว่างประเทศร่ำรวยกับประเทศยากจน ทั้งนี้เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้คนมั่งมีในเมืองมีโอกาสเดินทางมาสู่ชนบท ทำให้เกิดความรู้สึกเข้าใจและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ปัญหาความตึงเครียดระหว่างประเทศจึงหมดไป

การท่องเที่ยวช่วยในการป้องกันการบ่อนทำลายชาติ ทั้งนี้เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้สถานที่เปลี่ยวกลายเป็นสถานที่พลุกพล่าน ยากต่อการก่อการร้าย หลบซ่อน ทำกิจการ ผิดกฎหมายหรือเผยแพร่ลัทธิบ่อนทำลายชาติ และการที่ผู้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีก็ยากที่ผู้ไม่หวังดีจะยุ่งให้เกิดความแตกแยกขึ้นได้

2. ผลกระทบด้านลบ ได้แก่

การท่องเที่ยวทำให้เกิดควรมีค่านิยมผิด ๆ ทั้งนี้อาจเกิดขึ้นเนื่องจากการเลียนแบบนักท่องเที่ยว หรือเกิดความเข้าใจผิด เช่น ไม่อยากทำงาน อยากไปเที่ยวยังสถานที่ต่าง ๆ แบบนักท่องเที่ยวโดยไม่เข้าใจว่า นักท่องเที่ยวนั้นได้ทำงานเก็บเงินเพื่อมาเที่ยว นิยมบริโภคสินค้าจากต่างประเทศหรือค่านิยมอื่นๆ ค่านิยมมุ่งเน้นการค้าและวัตถุ เช่น เมื่อถูกขอลำยรูปจะเรียกเงิน หรือการหันหลังให้อาชีพเกษตรกรรมและหันไปประกอบอาชีพรับจ้างแทน

การท่องเที่ยวทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวล่มสลาย ทั้งนี้ อาจเกิดขึ้นจากการทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นการทำงานที่หาเวลาแน่นอนอนตายตัวไม่ได้ ไม่มีวันหยุดที่แน่นอนบางครั้งต้องไปทำงานต่างประเทศหรือต่างจังหวัด หรือบางครั้งต้องทำงานในเวลากลางคืน เช่น งานโรงแรม งานพนักงานสายการบิน ทำให้ไม่มีเวลาอยู่กับครอบครัวเท่าที่ควร

การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาศีลธรรม ทั้งนี้ เนื่องจากเมื่อนักท่องเที่ยวเข้าไปแออัดมากขึ้นเท่าไร ก็มีแนวโน้มจะส่งผลกระทบต่อศีลธรรมต่ำลงเท่านั้น กิจกรรม ด้านลบที่มักเกิดขึ้นเสมอคือ การเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ปัญหาโสเภณี การพนัน สารเสพติด อาชญากรรม

การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาค่าครองชีพสูง ทั้งนี้เนื่องจากสินค้าและบริการมักจะขึ้นราคาเมื่อนักท่องเที่ยวมาเยอะ ผลก็คือคนในท้องถิ่นต้องบริโภคและอุปโภคสินค้าที่มีราคาแพงไปด้วย โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย เช่น เกษตรกร หรือ กรรมกรรับจ้าง ทำให้คนกลุ่มนี้มีรายได้น้อยลง เกิดภาวะหนี้สิน และมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำลง

การท่องเที่ยวทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม ทั้งนี้ เนื่องจากในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมักได้รับการพิจารณาพัฒนาด้านสิ่งสาธารณูปโภคการก่อน ทำให้คนในพื้นที่อื่นไม่ได้รับบริการ หรือได้รับบริการช้าไปอีก นอกจากนี้ เพื่อสร้างขึ้นมาแล้วคนที่มิฐานะไม่ดีก็ไม่สามารถใช้บริการได้เพราะไม่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจพอทำให้เกิดความรู้สึกว่าถูกเอาเปรียบ และมีความรู้สึกเป็นปรีภัยกับนักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวทำให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวและผู้คนเจ้าของท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยวมักมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอยู่แล้ว วัฒนธรรมบางอย่างของนักท่องเที่ยวซึ่งอาจจะดูไม่แปลกในสายตาของพวกเขา แต่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวจนเกิดการประท้วงและแสดงออกอย่างไม่ต้อนรับ เช่น การปีนป้ายโบราณสถานหรือการแต่งกายและแสดงกิริยาไม่สุภาพในสถานที่ที่มีความสำคัญทางศาสนา

การท่องเที่ยวทำให้เกิดการลดคุณค่าของวัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรม ทั้งนี้ เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งได้มีการนำเอาวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมมาเป็นสินค้าจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวจนบางครั้งทำให้สิ่งเหล่านั้นลดคุณค่าและความศักดิ์สิทธิ์ลง และกลับกลายเป็นความรื่นเริงทั้งหมดไป ส่วนด้านงานศิลปหัตถกรรมนั้น เนื่องจากเมื่อมีความต้องการในปริมาณมาก การเร่งผลิตให้ทันขายจึงส่งผลให้คุณภาพด้านความประณีตลดน้อยลงไป ทำให้เกิดลักษณะ “วัฒนธรรมเทียมแมว” (Phony-folk-culture) และจะเป็นผลเสียในระยะยาวด้านการสืบทอดศิลปะวิทยาการได้ด้วย

3. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่

การบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่สาธารณะจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่นิยมท่องเที่ยวธรรมชาติเพิ่มมากขึ้นนั่นเองที่ทำให้ที่พักแรมประเภทรีสอร์ตและบังกะโลบางแห่งได้มีการบุกรุกพื้นที่เขตสงวนและเขตอนุรักษ์รวมไปถึงพื้นที่สาธารณะต่างๆ ร้านอาหารมีการบุกรุกทำลายหรือนำพื้นที่มาใช้ประโยชน์ หรือเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ไปจากพื้นที่ควรสงวนไปเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว

การขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค จากการขยายตัวของการท่องเที่ยวในบางพื้นที่ก่อให้เกิดการขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้อย่างมาก โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลประเภทเกาะต่างๆ เช่น ภูเก็ต โดยเฉลี่ยนักท่องเที่ยวจะมีการใช้น้ำทุกกิจกรรมถึง 500 ลิตรต่อคนต่อวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีอัตราการขาดแคลนน้ำสูง เช่น กระบี่ จะประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหมู่เกาะพีพี ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวจะต้องมีการบรรทุกน้ำจากในตัวอำเภอไปใช้บนเกาะด้วย ภาวะการขาดแคลนน้ำทำให้มีการใช้น้ำบาดาลเกินอัตราทดแทนจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการแทรกดันของน้ำทะเลเข้าสู่แผ่นดิน (Salt Intrusion) ปรากฏการณ์เช่นนี้ อาจส่งผลกระทบต่อพืชพรรณและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ตามแนวชายฝั่งทะเลได้ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย 2540 : 7-15)

น้ำทิ้งจากการท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่มาจากสถานที่พักแรม รongลงมาเป็นร้านอาหารและสถานบริการที่เกี่ยวข้องอื่นๆ สถานที่พักแรมขนาด 80 ห้องขึ้นไป จะมีระบบบำบัดที่ได้มาตรฐานก็เฉพาะที่ก่อสร้างหลังประกาศ พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

เท่านั้นตามแหล่งที่ท่องเที่ยวชายทะเลเกือบทั้งหมดล้วนมีระบบบำบัดน้ำทิ้งที่ไม่ได้มาตรฐาน บางแห่งปล่อยน้ำทิ้งลงสู่แหล่งน้ำใกล้เคียงโดยตรง บางแห่งมีการต่อท่อน้ำทิ้งจากห้องสุขาสู่ท่อน้ำสาธารณะโดยไม่ผ่านการบำบัด เป็นเหตุให้น้ำทะเลมีค่าสูงเกินมาตรฐานเพื่อการว่ายน้ำได้ เช่น ที่เกาะสมุยบริเวณหาดเจว่ง บริเวณหน้าดอน น้ำทิ้งจากสถานประกอบการ หลายแห่งถูกร่วมกับน้ำทิ้งจากชุมชน เช่น บริเวณทะเลสาบลำเป่า อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ก่อให้เกิดสภาพน้ำขุ่นขึ้น ภาวะดินเงินอันเนื่องมาจากตะกอน และมีผลต่อสิ่งมีชีวิตบริเวณนั้นด้วย

4. ขยะมูลฝอย จากการสำรวจของคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล พบว่า แหล่งท่องเที่ยวแทบทุกแห่งจะมีปัญหาเรื่องขยะมูลฝอยมากน้อยแตกต่างกันไป เช่น ชุมชนอ่าวตันไทร เกาะพีพี มีเตาเผาขยะขนาด 3.5 ตันต่อวัน แต่ขยะมูลฝอยบนเกาะพีพีทั้งหมดมี 8 ตัน ต่อวัน ขยะส่วนเกินจะถูกลำเลียงลงเรือไปทิ้งที่ท่ากำจัดขยะบนฝั่ง สภาพโดยทั่วไปของเกาะยังมีมูลฝอยตกค้างกระจายอยู่ทั่วไป ในจังหวัดชุมพร การเก็บขยะยังไม่ทั่วถึง ทำให้มีขยะตกค้างตามจุดต่าง ๆ เช่น บริเวณหาดทรายรี หาดอรุโณทัย ส่วนใหญ่จะมีปัญหาขยะมากกว่าพฤติกรรมกรบรีโภคของนักท่องเที่ยวต่างชาติ วิธีการและระยะเวลาในการจัดเก็บที่ไม่เหมาะสม มีส่วนเกี่ยวข้องกับปริมาณขยะสะสมตามแหล่งท่องเที่ยว ส่วนการท่องเที่ยวเดินป่า ก่อให้เกิดปัญหาความสกปรกของขยะและสิ่งปฏิกูลที่นักท่องเที่ยวทิ้งไว้หลังจากการรื้อถอนเต็นท์เพื่อเดินทางต่อ กิจกรรมการล่าแพะจะมีการตัดไม้เป็นจำนวนมากนักท่องเที่ยวมักทิ้งขยะเศษกระดาษลงในน้ำด้วย

5. มลภาวะทางเสียงที่มีผลกระทบต่อที่พักผ่อนของนักท่องเที่ยวตามชายหาดนั้นมาจากยานพาหนะต่าง ๆ จากเครื่องกำเนิดไฟฟ้า เครื่องดนตรีในสถานบริการเรีงรมย์บางแห่งและจากเรือโดยสารทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก จากกีฬาทางน้ำ เช่น เรือยนต์ สกู๊ตเตอร์น้ำ

6. ความหลากหลายทางชีวภาพ ป่าไม้ และสัตว์ป่า กิจกรรมต่าง ๆ จากนักท่องเที่ยว รวมไปถึงสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ การรบกวน และการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ล้วนส่งผลกระทบต่อพืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น เช่น พื้นที่วางไข่ พื้นที่เพาะฟักตัวอ่อน พื้นที่หาอาหาร พื้นที่อยู่อาศัย ผลกระทบจากการเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์หากมีปริมาณมากเกินไปจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของสัตว์ป่าในบริเวณนั้นๆ ส่วนการท่องเที่ยวเดินป่า จะส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์และการพังทลายของดิน ความเสียหายของดินเนื่องจากการเดินป่าจะเกิดขึ้นในเส้นทางเดินป่าที่ถูกใช้เป็นประจำ และมีจำนวนนักท่องเที่ยวมาก อีกทั้งมีการใช้ช้างเป็นพาหนะร่วมเดินป่า

7. แนวปะการัง สาเหตุที่สำคัญของการที่ปะการังถูกทำลายและมีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวที่ขาดจิตสำนึก

ต่อการอนุรักษ์ เช่น การทิ้งสมอเรือในบริเวณแนวปะการัง การทิ้งขยะมูลฝอยลงทะเล และการปล่อยน้ำเสียก็มีส่วนทำให้คุณภาพน้ำเปลี่ยนแปลงไป ไม่เหมาะแก่การเจริญของปะการัง

สุนิสา โพรซีเดีย (2534 : 29-30) กล่าวว่าเมื่อมีผู้คนเข้าไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะทำให้มีการพัฒนาพื้นที่บริเวณนั้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การท่องเที่ยวมากขึ้นจนส่งผลกระทบต่อสังคม วัฒนธรรม และการเมือง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และผลจากการพัฒนานั้นยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. มลภาวะทางสถาปัตยกรรม (Architectural Pollution) เกิดจากความพยายามในการจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ ให้มีแหล่งบริการต่าง ๆ เช่น โรงแรมที่ใหญ่โต มีความโดดเด่นแตกต่าง แต่บดบังโบราณสถานและสภาพธรรมชาติ เกิดความไม่สอดคล้องทางสถาปัตยกรรมที่เรียกว่า ทัศนอุจาดในเมืองหลวง (Visal Pollution)

2. การพัฒนาและขยายตัวเป็นเส้น (Ribbon Development and Sprawl) เกิดจากความพยายามในการสร้างแหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวได้มากที่สุด เช่น อยู่ริมทะเลก็จัดสร้างสถานที่ตากอากาศชายทะเลตลอดแนว ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาที่ค้ำยคุณภาพ และไม่เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ในอนาคต

3. สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ไม่เพียงพอ (Overloading of Infrastructure) เกิดจากแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่สามารถบริการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการแก่นักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่นอย่างเพียงพอ เนื่องจากมีคนแห่มาท่องเที่ยวอย่างมากมายเกินขีดรองรับของสถานที่ จึงทำให้เกิดปัญหาหมอกควัน สิ่งแวดล้อม และสุขภาพอนามัยของผู้อยู่อาศัย

4. การแบ่งแยกผู้อยู่อาศัยท้องถิ่น (Segregation of Local Residents) เป็นการแบ่งแยกผู้อยู่อาศัยแต่ดั้งเดิมซึ่งอยู่ในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว เพราะการเข้ามาใช้บริการในสถานบริการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ในแหล่งท่องเที่ยวที่มีจะต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูงกว่าปกติ ไม่เหมาะสมในท้องถิ่น พวกเขาจึงเลือกที่จะใช้บริการในที่สะดวกและประหยัดกว่า อีกทั้งสภาพทางกายภาพของเขตท่องเที่ยวกับกลุ่มผู้อยู่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน จุดแบ่งแยกนี้มักจะเป็นโรงแรมขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นการแบ่งแยกทางเศรษฐกิจอันจะนำมาซึ่งการแบ่งแยกทางกายภาพด้วย

5. การจราจรติดขัด (Traffic Congestion) มักเกิดขึ้นจากนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางมาท่องเที่ยวด้วยเส้นทางเดียวกัน

แต่เหตุการณ์ที่เป็นผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในทางลบและสร้างความสูญเสียที่ยิ่งใหญ่แก่ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ตลอดจนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศ แต่กลับส่งผลบวกอย่างไม่น่าเชื่อด้วยผลจากการแสดงออกถึงการเป็นเจ้าบ้านที่ดี นั่นก็คือ เหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยก่อกำเริบคลื่นยักษ์สึนามิพัดเข้าสู่ชายหาดอันดามัน เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2547 ที่ทำให้

ชาวไทยและชาวโลกทุกคนต้องทุกข์ระทมอยู่กับการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ ผู้คนเรือนหมื่นเรือนแสนถูก
 กรงเล็บสีนามิกระชากปลัดพรากจากกันไปคนละทิศละทางและคนละโลกในชั่วพริบตา โหดร้าย
 เขี้ยวเกรี้ยว ไม่ยอมให้แม้กระทั่งเสี้ยววาทิได้กล่าวคำอำลาต่อกัน ลูกปลัดแม่ หัวปลัดเมีย ปู่ปลัด
 หลาน กระทั่งอาคารบ้านเรือนยังปลัดพรากจากแผ่นดินที่เคยห่อหุ้มเสาเรือนฝากไว้ มหันตภัยเข้าจู่โจม
 ชนิดไม่ยอมให้ใครตั้งตัว มันโหดร้ายเกินไปสำหรับมนุษย์ตัวเล็ก ๆ อย่างพวกเรา แต่ท่ามกลางความ
 ทุกข์มหันตนี้กลับได้รับรู้ถึงสิ่งที่เรียกว่าความรักและความเสียสละต่อมวลมนุษยชาติที่ก่อเป็นพลัง
 อันยิ่งใหญ่ซึ่งไม่มีใครคาดคิดว่าจะได้พบในชีวิตนี้ ชาวโลกได้พบเห็นมิติใหม่จากเหตุการณ์เลวร้าย
 สุดๆ เมื่อภาพแสนสลดหดหู่ที่ตรงในสำนักได้เกิดมิติใหม่ผุดซอขึ้นขึ้นมา เป็นภาพสุดแสนสวยสด
 งดงามที่ไม่คิดว่าจะได้พบมาก่อนสวยงามกว่าภาพกิจกรรมใดๆ ในแกลเลอรีไหนๆ สวยซึ่งจนน้ำตา
 คลอเบาด้วยความปลื้มปิติที่ได้พบเห็นภาพของผู้คนที่ลี้ภัยการเมืองชั้นวรรณะ ฐานะอาชีพ ศาสนา
 หรือเชื้อชาติ คนขับรถ ขับเรือ พ่อค้าแม่ขาย ลูกจ้างนายจ้าง แพทย์พยาบาล ข้าราชการและ
 นักการเมืองทุกระดับ ตลอดจนคนต่างภาษา ต่างผิวพรรณ ต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา สิ่งหนึ่งที่ทุกคน
 มีไม่ต่างกันคือ น้ำใจที่พร้อมหยิบยื่นให้แก่กันในฐานะมนุษย์ที่พึงห่วงหาอาทรต่อกันอย่างไม่
 รังเกียจรังอนงุมิหลังแต่ละคน ด้วยความทุกข์ที่ยิ่งใหญ่ของแต่ละคนช่างน้อยนิดเสียเหลือเกินเมื่อ
 เทียบกับความทุกข์และความสูญเสียของผู้ประสบภัยในครั้งนี้ หลายคนจึงไม่ลังเลและพยายาม
 อย่างยิ่งที่จะแลกความสุขหรือทรัพย์สินทุกอย่างที่มีกับความหวังเล็ก ๆ หรือความสุขเพียงเล็กน้อย
 ของผู้ประสบภัยที่ทุกข์กว่า เหตุการณ์นี้บอกเล่าได้ถึงความรัก ความสามัคคี ความเสียสละ ความ
 ซื่อตรงต่อหน้าที่ ความหวัง หรือกระทั่งความกลัวที่หลายคนเรียกรวมกันว่าความดี (พิมพ์พิ
 พันธุ์วิชาติกุล และคนอื่น ๆ 2548 : 5-8)

ในเหตุการณ์นี้ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
 2547 : 19) กล่าวว่า

“.....ความเสียหายที่เกิดขึ้นมีมาก แต่วันนี้ขอช่วยผู้ที่ยังรอดชีวิตและค้นหาศพแล้วนำ
 ศพไปคืนญาติในเบื้องต้นก่อน ส่วนเรื่องที่ 2 คือ การชดเชย คนที่เดือดร้อน ตกงาน ให้มีอาชีพและ
 ในส่วนของทรัพย์สินที่สูญหายอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งหลังจากนั้นก็พิจารณาช่วยเรื่องของการฟื้นฟูแหล่ง
 ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ เวลาที่เข้าไปพักทักทายชาวต่างชาติได้บอกว่าไม่ใช่เรื่องที่ตั้งใจจะให้เกิด แต่
 เป็นเรื่องของธรรมชาติ ถือว่าเราทำดีที่สุดแล้ว ช่วยเหลือดูแลเขาขนาดนี้จะดูแลจนเขากลับถึงบ้าน
 ไม่ว่าจะไม่มีเงิน เสื้อผ้า อาหาร ไม่มีที่พักก็เซ็นไว้เลย ถ้าหลวงจ่ายไม่ได้ก็เอาเงินบริจาคมาจ่าย ถ้ายัง
 ไม่พอผมจะจ่ายเอง เอาให้จบ ซึ่งเขาบอกว่าเป็นน้ำใจของคนไทยจริง ๆ ถึงอย่างไรเขาก็จะกลับมา
 อีก เพราะคนไทยมีน้ำใจ ทั้งที่ประสบภัยเช่นกัน บ้านก็ถูกน้ำซัดหายทิ้งหลัง ลูกก็หาไม่เจอ แต่ก็ยังสู้
 อุดสาห์ช่วยเหลือผู้อื่น ส่วนใหญ่จะได้รับคำกล่าวอย่างนี้ ประเทศไทยนอกเหนือจากธรรมชาติและ

ศิลปวัฒนธรรมแล้ว ยังมีเรื่องโมติจริตของไทย ๆ ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว คนอื่นจะทำได้เหมือนไทย นั้นยาก เพราะความเป็นคนไทย มีน้ำใจบริการ เป็นสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยว ชอบ...

ดวงรักษ์ เลิศมั่งมี นายกองจัดการนักษัตรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า “นักศึกษา ยินดีที่จะทำงานบริการช่วยเหลืออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจนถึงช่วงเทศกาล ปีใหม่ เพราะทุกคนคิดว่าเรื่องเที่ยวเอาไว้ก่อนได้เที่ยวเมื่อใดก็ได้” นอกจากนี้จะมีนักศึกษาจาก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาช่วยเป็นล่ามแล้ว ยังมีนักเรียนจาก โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน มาเป็นล่ามภาษาอังกฤษ เยอรมัน และฝรั่งเศสด้วย (หนังสือพิมพ์คมชัดลึก 2547 : 16)

สรุป ไม่ว่าผลกระทบต่อการท่องเที่ยวจะเป็นเช่นใด สิ่งสำคัญคือวิกฤตการณ์สร้าง โอกาสใช้บทบาทการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ด้วยความรัก ความจริงใจ ความสามัคคี ความเสียสละ ความ ซื่อตรงต่อหน้าที่ ความหวัง หรือกระทั่งความกลัว สร้างมิติใหม่ให้นักท่องเที่ยวประทับใจ ภาพแสน สดุดเหตุที่ตรึงในสำนึกก็จะเป็นภาพสุดแสนสวยและงดงาม

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจ

เพราะเหตุใดคนเราหรือสัตว์จึงแสดงพฤติกรรมอยู่เสมอตั้งแต่เกิดจนตาย คำตอบก็ เพราะมีแรงผลักดัน อำนาจความอยาก ความต้องการหรือพลังขับเคลื่อนให้บุคคลแสดง พฤติกรรมออกมา แรงหรือพลัง อำนาจเหล่านี้เรียกได้มากมาย เช่น Need Motive Drive Want Urge Desire Instinet Wish Libido incentive เป็นต้น

ทรงพล ภูมิพัฒน์ (2540 : 32-33) แรงจูงใจ คือ พลังขับเคลื่อนของบุคคล ที่ทำให้คนเรา เกิดพฤติกรรมและควบคุมแนวทางของพฤติกรรมให้บรรลุจุดหมายและการจูงใจคือกระบวนการ ชักจูงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล และทำให้อยากทำพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาโดยที่ตัวเองอยากทำตาม ที่ตัวเองปรารถนา หรือทำพฤติกรรมตามที่ผู้จูงคนอื่นอยากให้ทำก็ได้ ดังนั้น การจูงใจจึงมี 2 ชนิดคือ การจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) กับ การจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) การจูงใจ ภายในบางที่เรียกว่า Self - Motivation

มีทฤษฎีทางจิตวิทยาหลายทฤษฎีด้วยกันได้กล่าวถึงเรื่องสิ่งจูงใจ ถึงแม้ว่าทฤษฎีของ การจูงใจต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไป แต่จากการศึกษาพบว่าทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้ต่างก็ถูกต้อง ไม่ได้มี ทฤษฎีใดทฤษฎีเดียวที่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ ทุกทฤษฎีต่างก็มีลักษณะ คล้าย ๆ กันร่วมกัน อยู่ และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ซึ่งพอจะแสดงได้ดังภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงการเปรียบเทียบทฤษฎีการจูงใจต่าง ๆ

ระบบที่เกี่ยวกับการจูงใจของมนุษย์นั้นมีความสลับซับซ้อนที่เกี่ยวข้องกัน บุคคลอาจจะมีสิ่งจูงใจหลาย ๆ อย่างที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (หรือบางครั้งขัดแย้งกัน) ระบบของการจูงใจมีหน้าที่ในการกำหนดแนวทางของพฤติกรรมของตัวบุคคล ซึ่งแนวทางนั้นอาจอยู่ในรูปแบบของค่านิยม ความรู้สึก อุดมคติ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้รวมตัวกันเป็นทัศนคติและโครงสร้างทางความคิด ซึ่งระบบที่เกี่ยวกับการจูงใจของบุคคลแสดงได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.2 แสดงระบบการจูงใจของตัวบุคคล

จากภาพจะเห็นว่า พฤติกรรมมักเป็นผลโดยตรงมาจากความเข้าใจในงานหรือกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติ ซึ่งรวมถึงรางวัลหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับ หรือแรงจูงใจที่อยากให้เกิดความสำเร็จในงานบางอย่าง และรวมถึงสภาวะของแรงจูงใจในปัจจุบัน และทัศนคติของแต่ละบุคคลอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง (ทรงพล ภูมิพัฒน์ 2540 : 33-34)

Abraham Maslow (อ้างถึงในทรงพล ภูมิพัฒน์ ,2540 : 33-34) ได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ตามลำดับขั้น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological Need) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Survival Need) ได้แก่ความต้องการในเรื่องของอากาศ ความต้องการอาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ เป็นต้น

2. ความต้องการความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิต (Self and Security Needs) ได้แก่ความต้องการอยู่อย่างมั่นคง และปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูกขโมยทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงานและการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

3. ความต้องการด้านสังคม (Social Needs) ได้แก่ ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4. ความต้องการที่มีเกียรติยศชื่อเสียง (Esteem Needs) เป็นความต้องการดีเด่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตนเอง ในเรื่องของความรู้ ความสามารถ และความสำเร็จของบุคคล

5. ความต้องการ การประสพผลสำเร็จในชีวิต (Self Actualization Needs)

จากความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ สรุปได้ว่ามนุษย์หรือบุคคลนั้นจะมีแรงขับหรือแรงกระตุ้นภายในตนเองในการทำกิจกรรมใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการซึ่งอาจจะออกมาในรูปของสิ่งตอบแทนที่เป็นรูปธรรม หรือสิ่งตอบแทนที่เป็นนามธรรม ก็ได้

Adriana (อ้างถึงในเดชา ไต้งสูงเนิน 2543 :15) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือที่มีอำนาจให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ได้เป็นอย่างมากถ้าการท่องเที่ยวมีการจัดการและการบริหารที่ดี ก็จะสามารถใช้พื้นที่ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาตินั้นได้โดยไม่ได้ทำให้มันเสื่อมโทรมลง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องมีการวางแผนวางนโยบายที่ชัดเจน และมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นและเหตุผลของคนในท้องถิ่น เพื่อจะได้ให้การส่งเสริมในระดับชาติ นโยบายควรจะเจาะจงลงไปในแต่ละด้านโดยพิจารณาปัจจัยที่สำคัญพื้นฐานของชุมชน ถ้าเป็นไปได้ก็ควรจะใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนตลอดไป การตอบสนองนั้นต้องไม่มีการกีดกันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ด้วย

Adhikary, M. (อ้างถึงในเคชา ไค้งสูงเนิน 2543 : 15) ได้เสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว (7,s Model) เพื่อมาปรับใช้กับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ดังนี้

1. สแตททิจี (Strategy) หมายถึง กลยุทธ์ที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความผสมผสานกลมกลืนกันระหว่างวัตถุประสงค์ การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุม และขอบเขตของกิจกรรมต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเลือกยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการวางแผนการดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้ และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งชาติด้วย เช่น บริษัทที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อที่จะสามารถหากลยุทธ์ที่เหมาะสมที่นำไปสู่เป้าหมายนั้น

2. สตรัคเชอะ (Structure) หมายถึง โครงสร้างในองค์กรซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชั้นและการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสม เพราะมีโครงสร้างที่ดีจะเป็นกุญแจที่สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว ในบางประเทศจะกระทรวงการท่องเที่ยวซึ่งจะเป็นผู้จัดการและดูแลทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งองค์การการท่องเที่ยวระดับชาติ เจ้าของธุรกิจการนำเที่ยว ตัวแทนการท่องเที่ยวของเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องรวมทั้งกลุ่มเจ้าของโรงแรม ที่พัก ขานพาหนะ มัคคุเทศก์ โดยแต่ละหน่วยจะทำงานในลักษณะ เชื่อมโยงกัน มีเครือข่ายจัดการที่เหมาะสม เช่น ถ้ามีแนวคิดทางด้านระบบนิเวศ แนวคิดนี้ก็จะสามารถเข้าไปในนโยบายของกระทรวง และสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องในทุกระดับทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนั้นการมีโครงสร้างที่ดีและเป็นรูปธรรมก็สามารถทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยว ประสบผลสำเร็จได้ อย่างไรก็ตามโดยที่โครงสร้างองค์กรยังขึ้นอยู่กับรูปแบบของ RASI ด้วยซึ่งหมายถึง ความรับผิดชอบ (Responsibility) อำนาจหน้าที่ (Authority) การสนับสนุน (Support) และข่าวสารข้อมูล (Information) เพราะการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็เหมือนกับธุรกิจอื่น ๆ ที่จะต้องมีผู้มีอำนาจคอยควบคุมดูแลแบ่งหน้าที่รับผิดชอบไปตามลำดับชั้น มีผู้นำมาจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในเรื่องต่าง ๆ และที่สำคัญคือการให้ ข่าวสารข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวซึ่งควรเริ่มตั้งแต่จุดแรกที่นักท่องเที่ยวมาถึง เช่น ท่าอากาศยาน สถานีรถไฟ และสถานีขนส่ง

3. ซิสเทิม (System) หมายถึง ระบบในการจัดการการท่องเที่ยวซึ่งมีความหมายที่ครอบคลุมไปถึงระบบการจัดการข้อมูล ระบบการดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาดและระบบอื่น ๆ ด้วยโดยทุกระบบต้องมีการประสานความร่วมมือกัน และมีความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน

4. สทาฟ (Staff) หมายถึง บุคลากรอันเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การดำเนินการ ต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

โดยคัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบ ให้ความสำคัญช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจซื่อสัตย์ ทำงานดีประสบผลสำเร็จและสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

5. สกิล (Skill) ในการทำงานทุกอย่างจะต้องอาศัยความชำนาญงานจึงจะดีและมีประสิทธิภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 อย่างคือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่องาน ความรู้ในงานเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกในการที่จะทำให้การทำงานต่าง ๆ มีประสิทธิภาพ ความรู้ไม่ได้หมายถึงเพียงแต่รู้ว่าจะทำอะไร แต่ต้องรู้ทุกอย่างว่าคืออะไร ที่ไหน อย่างไรและทำไม รวมทั้งเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ซึ่งความรู้ที่นั่นอาจเป็นความรู้ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ในการทำงานก็ได้ ดังนั้นผู้ที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวควรมีทั้งความรู้และทักษะในงานที่เกี่ยวข้องเฉพาะสาขาด้วย เพราะธุรกิจด้านการท่องเที่ยวต้องการผู้ที่มีความรู้และทักษะเฉพาะทางเป็นพิเศษ

6. สไตล (Style) หมายถึง รูปแบบในการดำเนินการซึ่งแต่ละพื้นที่จะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่แตกต่างกันในการจัดการ

7. แชร์ (Share) หมายถึง การแบ่งปันการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็นความรู้ซึ่งนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด นักท่องเที่ยวแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จะทำให้ได้รับความรู้และประสบการณ์มากมายที่เป็นประโยชน์นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะผู้ที่เริ่มจะทำธุรกิจทางการท่องเที่ยวได้นำข้อมูลต่าง ๆ มาวางแผนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

โครงการศึกษาวิจัยมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ(2541) ยังได้เสนอถึงหลักการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวว่า ประกอบด้วย

1. ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว เจริญนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยพิจารณาจากที่ตั้ง กิจกรรมความพร้อมและความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปของการเป็นคณะกรรมการ การรับผิดชอบดำเนินการ การสนับสนุนภาครัฐ เป็นต้น

2. องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น สภาตำบล องค์กรการบริหารส่วนตำบล กำนันผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสนับสนุนแผนงาน โครงการ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินการองค์กรประชาชนอื่น ๆ

3. ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐมีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคกัน

ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบ ต่อวิถีชีวิตคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

กล่าวโดยสรุปการจัดการท่องเที่ยว ก็คือการกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านี้ต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบแนวคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นการจัดการการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางประสบความสำเร็จ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2537 : 1) ได้มีนโยบายการพัฒนาและส่งเสริม การท่องเที่ยว 2540 – 2546 ดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาว และคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป

2. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามา มีบทบาทในการร่วมมือแก้ไขหรือป้องกันปัญหาการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

3. สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความเร็วก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสาร โดยโครงข่ายคอมพิวเตอร์ทั้งภายในและระหว่างประเทศ

4. ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยว รวมทั้งพัฒนาระบบเครือข่ายการคมนาคมขนส่ง และ สิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการบริการท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางท่องเที่ยวของภูมิภาคนี้

5. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี มีความรัก ความหวงแหนและช่วยทำนุบำรุงทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความ โอบอ้อมอารีให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยน้ำใจไมตรี อันดีงามสืบไป

6. ส่งเสริมผลิตบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีคุณภาพได้มาตรฐานในระดับนานาชาติ เพื่อรองรับนโยบายการเปิดเสรีด้านการค้าบริการ ตลอดจนสนับสนุนให้บุคลากรชาวไทยมีงานทำในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

7. กำกับดูแลให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้รับความคุ้มครอง พ.ร.บ. ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ.2535

8. ผลักดันให้มีการกวาดขันมาตรการต่าง ๆ ในการให้ความคุ้มครองรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงจังต่อเนื่องตลอดไป

9. ส่งเสริมเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น พักอยู่นานวัน ใช้จ่ายเพิ่มมากยิ่งขึ้น และเดินทางกระจายไปทั่วภูมิภาค โดยคำนึงถึงขีดความสามารถหรือข้อจำกัดในการรองรับได้ของแต่ละแห่ง

10. สร้างค่านิยมให้ชาวไทยเพิ่มการเดินทางท่องเที่ยวและใช้จ่ายใช้สอยภายใน ประเทศกระจายไปทั่วภูมิภาคตลอดปี เพื่อเพิ่มดุลการท่องเที่ยงให้มีมากขึ้น และเป็นการกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่น อันจะเป็นผลดีการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศต่อไป

11. พิจารณาประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็น และเหมาะสมในลักษณะของการลงทุนร่วมทุน หรือให้การส่งเสริมสนับสนุนการลงทุนเพื่อประโยชน์โดยรวม

ความหมาย แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

วรรณ วรณานิช (2539 :75) ได้ให้ความหมาย การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึงการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยที่มีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวนี้จะมี ความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และ ความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย

อติยา อุลิตผล (2542 :23) ได้อธิบายถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนไว้ว่า จำเป็นต้องมีการพิจารณาทั้งในมิติด้านเศรษฐศาสตร์ สังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปด้วย โดยตลอด การพัฒนาที่ยั่งยืนก็หมายถึง การพัฒนาที่จะใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน โดยไม่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ที่พึงได้พึงมีในอนาคต หรือในอีกนัยหนึ่งก็คือ การใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจจากวัฒนธรรมหรือธรรมชาติในระดับที่ใช้วัฒนธรรมหรือธรรมชาติยังมีชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างถาวร

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 :1) กล่าวว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลายและธุรกิจท่องเที่ยวได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือนสม่ำเสมอเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดอย่างยั่งยืน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ภราเดช พัทฒวิเชียร (2543 : 5) ได้กล่าวถึงหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมี 10 หลักการ คือ

1. Using Resource Sustainable

การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว

2. Reducing Over-consumption and Waste

การลดการบริโภคที่มากเกินไป และการลดของเสีย จะช่วยเสียดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุง สิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว

3. Maintaining Diversity

การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาวและช่วยขยายฐานะของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

4. Integrating Tourism into Planning

การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

5. Supporting Local Economy

การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาด้านราคา และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย

6. Involving Local Communities

การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวอีกด้วย

7. Consulting Stakeholders and the Public

การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8. Training Staff

การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดคล้องแนวคิดและวิธีการปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยว

9. Marketing Tourism Responsible

การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

10. Undertaking Research

การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหา และเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว และนักลงทุน

และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยยังได้กล่าวว่ลักษณะสำคัญ 6 ประการ ของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนประกอบด้วย

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ควรส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจังก่อนการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวระหว่างประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันถึงความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยวกับระบบสาธารณูปโภคที่มีอยู่

2. การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น (Local Participation) ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

3. ขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับขีดความสามารถ ในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ทั้งนี้ควรพยายามผลักดันให้การท่องเที่ยวได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น ๆ

4. การใช้วัสดุและผลิตจากท้องถิ่น (Local Product) ควรสนับสนุนการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นในการก่อสร้าง ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากผลผลิตต่าง ๆ ของคนท้องถิ่นซึ่งจะช่วยลดดุลการค้ากับต่างประเทศได้ทางหนึ่งและเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น นั้น ๆ ด้วย

5. การกระจายรายได้ (Income Distribution) การพัฒนาการท่องเที่ยวควรเป็นรูปแบบที่จะนำรายได้เข้าท้องถิ่นนั้นให้มากที่สุดเพื่อประโยชน์ระยะยาวของชุมชน

6. การจ้างงาน (Employment) คุณภาพของงานสำหรับคนในท้องถิ่นควรเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว กล่าวคือ มุ่งส่งเสริมรูปแบบของงานที่มีความน่าสนใจและได้รับผลตอบแทนสูง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539 : 12-13) กล่าวว่า เป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาการท่องเที่ยว นั่นคือความพยายามที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งจะพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. ต้องดำเนินการในเรื่องขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการด้านการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่มีต่อขบวนการด้านการท่องเที่ยว
3. ต้องยอมรับให้ประชาชน ทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
4. ต้องชี้้นำตามความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่น และชุมชนในชนบทท่องเที่ยว ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538 อ้างถึงในอิศิยา อุติผล 2542 : 22) ได้ให้หลักการสำคัญของการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยมองจากมิติที่สำคัญมี 4 ประการ คือ

1. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : การพัฒนาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม พื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ความยั่งยืนทางสถาบัน : การตัดสินใจของชุมชนและการตั้งองค์การสังคมต้องสอดคล้องกับหลักการนิเวศวิทยาท้องถิ่น
3. การมีส่วนร่วม : การพัฒนามาจากข้างล่างโดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรของตัวเอง
4. ความยุติธรรมทางสังคม : ความมั่นคงของการดำรงชีวิตต้องครอบคลุม กลุ่มชนผู้ยากไร้ในปัจจุบัน และคนรุ่นหลังในอนาคตอันยาวไกล

ภราเดช พัทม์วิเชียร (2543 : 4-7) กล่าวว่า ในเรื่องแหล่งท่องเที่ยวที่จะมีความยั่งยืนได้ต้องพิจารณาอีก 2 ส่วน คือ ส่วนของ Planning Unit และ Operation Unit หน่วยงานที่รับผิดชอบพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น กรมป่าไม้ กรมศิลปากร องค์การบริหารส่วนจังหวัด และอื่น ๆ จะต้องมีการวางแผนเรื่องการใช้ทรัพยากร และต้องมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการ การเปิดแหล่งท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งนั้น ไม่ควรพิจารณาเฉพาะศักยภาพเพียงเรื่องเดียว แต่ควรพิจารณาในเรื่องของการวางแผนและการจัดการด้วย โดยสรุปคือต้องพิจารณาทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น ความพร้อมของการบริหารการจัดการ ถ้าในสถานการณ์ปัจจุบันยังไม่พร้อม ก็ยังไม่ควรที่จะเปิดให้ผู้คนมาท่องเที่ยวศักยภาพของตัวแหล่งท่องเที่ยวก็ยังคงอยู่

มนัส สุวรรณ (2542 : 17-18) กล่าวว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ประสบผลสำเร็จมิใช่สิ่งที่จะทำได้โดยง่ายเพียงว่ามีสถานที่แล้วจะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสภาพ ให้เป็นสถานที่

ท่องเที่ยวก็สามารถทำได้ทันที มีสิ่งสำคัญที่ต้องนำมาประเมินเพื่อประกอบการตัดสินใจในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างน้อยที่สุด 4 ประการคือ

1. ความปรารถนาของผู้ท่องเที่ยว
2. ความสามารถในการให้บริการ (Ability) ของผู้ท่องเที่ยว
3. ความสะดวกในการเดินทางและการเข้าถึง (Mobility & Accessibility)
4. ความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ซึ่งพิจารณาได้เป็น 3 ประเด็นคือ ความสามารถที่จะรับได้เชิงกายภาพ (Physical Carrying Capacity) ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม (Social Carrying Capacity) และความสามารถที่จะรับใช้ได้เชิงนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity)

พจนานวน สนวนศรี (2542 : 22-23) กล่าวว่า “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Sustainable Tourism หรือ (CBST) หมายถึง

พจนานวน สนวนศรี (2542 : 22-23) กล่าวว่า “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Sustainable Tourism หรือ (CBST) หมายถึง

1. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยชาวบ้านมีจิตสำนึกความเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

2. ตั้งอยู่บนฐานความเข้มแข็งของชุมชน มีการผลิตที่พึ่งตนเอง มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และมีข้อดีชุมชนที่สามารถเผยแพร่ได้ สร้างความรู้และความประทับใจได้

3. ยกระดับคุณภาพชีวิต ให้ประชาชนมีมาตรฐานชีวิตประจำวันดีขึ้นและมีรายได้เพิ่มขึ้น

นอกจากนั้นพจนานวนยังกล่าวอีกว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยชุมชนเน้นให้ความสำคัญกับชุมชนและบทบาทของชุมชนในฐานะ “เจ้าของ” ไม่ใช่เพียงแค่ความร่วมมือหรือประโยชน์ที่ถูกจัดสรรและจัดการจากภายนอก ซึ่งจะส่งผลต่อชาวบ้านและนักท่องเที่ยวดังนี้

ผลที่จะเกิดขึ้นต่อชาวบ้าน

1. เกิดการเรียนรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมภายในหมู่บ้าน คนหนุ่มสาวเริ่มสืบค้นภูมิปัญญาจากผู้อาวุโสเพื่อถ่ายทอดแก่นักท่องเที่ยว

2. การทำงานร่วมกันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระจายบทบาทการทำงานสร้างผู้นำ

3. กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวทำให้เกิดความมั่นใจในตัวเอง ภูมิใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนเอง เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากร เพื่อส่วนรวม

4. การตั้งคำถามและข้อคิดเห็นของนักท่องเที่ยว สร้างกระบวนการคิด - วิเคราะห์ให้กับชาวบ้านทำให้สามารถพัฒนาเนื้อหาและรูปแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มได้

5. เกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงการใช้ชีวิตมากนัก และใช้เงินลงทุนน้อยมาก

6. เกิดผลตอบแทนทางสังคม ชาวบ้านไม่รู้สึกโดดเดี่ยว มีเพื่อนจากภายนอกที่เข้าใจในสิ่งที่เรากำลังทำในแง่ความและปัญหาที่เผชิญอยู่

ผลที่เกิดกับนักท่องเที่ยว

1. เกิดการรับรู้และมีความเข้าใจในเรื่องชุมชนชนบท ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติและประเด็นทางสังคมมากขึ้น
2. เกิดความรู้สึกที่ดีต่อชาวบ้าน เกิดความรู้สึกผูกพันเป็นเพื่อนเป็นมิตรกับชาวบ้านและชุมชน
3. เรียนรู้คุณค่าภายในตัวตน (จิตวิญญาณ) มากขึ้น
4. เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวด้วยกัน เกิดกลุ่มเพื่อนที่มีแนวคิดหรือความสนใจใกล้เคียงกัน

กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสังคม (ม.ป.ป. : 56) ได้กล่าวถึงรายละเอียดกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco Tourism) ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) (ดูจากภาพที่ 2.3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้จิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืนซึ่งแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.3 แสดงรูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

จากแนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวอย่าง ยืนยาว รวมทั้งคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชนสมควรที่จะสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพราะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

สรุป การทำให้แหล่งท่องเที่ยวยั่งยืนอยู่กับชุมชนท้องถิ่นได้นั้นต้องสามารถสนองตอบความต้องการในปัจจุบันได้ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับปทัศลักษณ์วิถีชีวิตท้องถิ่น โดยประชาชนยอมรับอย่างเต็มใจ

ความหมาย แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวข้องการจัดการการท่องเที่ยว

ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว (Tourism) คือ กิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์นอกเหนือจากการดำรงชีวิตประจำวัน และการกระทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานอื่น ๆ (Basic Need) เป็นกิจกรรมที่มนุษย์กระทำเมื่อเวลาว่าง (Leisure) และจัดอยู่ในประเภทกิจกรรมนันทนาการ (Recreation) อย่างหนึ่ง ทั้งนี้ กิจกรรมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวมักมีการเดินทาง (Travel) พร้อมกันไป ด้วยได้มีนักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้คล้าย ๆ กัน ดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2536 : 19-20) ได้ให้ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยว ในหลักการแล้วอาจจะกำหนดได้โดยเงื่อนไข 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (Temporary)
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ (Voluntary)
3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือการหารายได้

พงศศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ (2538 : 37) กล่าวว่า การท่องเที่ยวคือ การเดินทางที่มุ่งเน้น การให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในด้านระบบนิเวศของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยธรรมชาติ ป่าไม้ และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ตลอดจนคุณค่าความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ฯลฯ ของชุมชนนั้น ๆ เมื่อนักท่องเที่ยวมีความเข้าใจดีแล้ว นักท่องเที่ยวจึงปฏิบัติให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติหรือชุมชนนั้น ๆ โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศของสิ่งแวดล้อม สังคม หรือต่อชุมชนนั้น

ภราเดช พยัคฆวิเชียร (2539 : 4-5) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ไว้ดังนี้

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องพิจารณาทั้งมิติด้าน เศรษฐศาสตร์ สังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปตลอด ในรูปแบบของการท่องเที่ยวนั้นเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายเสื่อมโทรมต่อทรัพยากร
2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่นมีขอบเขตจำกัด โดยรูปแบบของการท่องเที่ยว สถานที่ ตลอดจนกลุ่มของนักท่องเที่ยว

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่น เป็นการชั่วคราว ด้วยความสมัครใจ ส่วนในความหมายของเจ้าบ้าน การท่องเที่ยว หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ การเดินทางที่มุ่งเน้นการให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในด้านระบบนิเวศของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยธรรมชาติ ป่าไม้ และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ตลอดจนคุณค่าความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ของชุมชนนั้น ๆ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 75) ให้ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยวว่า หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การการบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้พร้อมทั้งมีการประเมินผลแผนการท่องเที่ยวด้วย

มิศรา สามารถ (2543 : 10) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยว หมายถึง กระบวนการที่กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปต่าง ๆ ในชุมชนได้มาร่วมดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกันในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีความรับผิดชอบและสัมพันธ์กัน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว

พจนา สวนศรี (2540 อ้างถึงในปิยพร ทาวิกุล 2544 : 22) คนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางทางการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเอง บทบาทของโครงการท่องเที่ยว เพื่อชีวิตและธรรมชาติ คือ การเป็นสะพานเชื่อมความเข้าใจระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน บอกกล่าวให้คนที่จะไปเยี่ยมชมชุมชนได้เข้าใจเรื่องราวของชุมชน รูปแบบการท่องเที่ยว กติกา-ข้อปฏิบัติเมื่ออยู่ในชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็มีการพูดคุยกับชาวบ้านให้ชัดเจนถึงเป้าหมายของการทำกิจกรรมนี้ ซึ่งก็มีความแตกต่างกันในแต่ละชุมชน บางแห่งมองว่าการท่องเที่ยวเป็นการเผยแพร่เรื่องราววิถีชีวิต-วัฒนธรรม ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน บางแห่งอาจมองว่านอกจากเผยแพร่แล้วน่าจะเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน และคนในชุมชนด้วยเขาได้ร่วมกันมองถึงข้อดี-ข้อเสียและแนวทางป้องกัน ร่วมกันค้นหาเสน่ห์ของชุมชน ซึ่งหมายถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม และวิถีชีวิต วัฒนธรรม ที่น่าสนใจ กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ ช่วยกันวางระบบการบริหาร จัดการ จัดโปรแกรม แบ่งบทบาทหน้าที่ จัดสรรผลตอบแทนที่เหมาะสมและโปร่งใสตรวจสอบได้

มิตรา สามารถ (2543 : 17) กล่าวว่า แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ได้แก่ การจัดการพื้นที่ท่องเที่ยว การสื่อความหมาย บริการความรู้ การส่งเสริมมาตรฐานที่พัก การบริการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและการป้องกันผลกระทบทางวัฒนธรรม

หากกิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนจะสามารถพัฒนากิจกรรมนั้นได้ง่าย ระบบบริหารจัดการต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีความโปร่งใสในการจัดสรรผลประโยชน์ ต้องทำให้เป็นธรรมและชัดเจนและคนทำงานและชาวบ้านต้องวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน

และการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวจะมีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดในการบริหารด้านการที่สำคัญ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร ด้านการประสานงาน ขอบเขตอำนาจหน้าที่ การออกกฎหมายและข้อบังคับ

วรรณมา วงษ์วานิช (2539 : 76-77) ได้กล่าวว่าหลักสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism มีดังนี้

1. การกำหนดขอบเขตของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว (Zoning or the various activities) โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยเช่น ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographical Information System - GIS)
2. การควบคุมนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบนิเวศที่มีความเปราะบางทางธรรมชาติ (Fragile Ecosystem) โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่
3. การจัดเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งในแง่การอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและประสบการณ์การท่องเที่ยว เช่น การเล่าประวัติย่อๆ ของชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวก่อนหรือระหว่างการเดินทางไปถึง ตลอดจนลักษณะที่สำคัญๆ ของพื้นที่นั้นๆ หรืออาจจัดตั้งศูนย์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญๆ ซึ่งอาจมีภาพนิ่ง วิดีทัศน์ หรือแผ่นพับ เพื่อให้ภาพรวมหรือข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวกำลังจะไปเยือน
4. ส่งเสริมและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงเพิ่มขึ้น เพื่อช่วยลดความแออัดให้กับพื้นที่ท่องเที่ยวหลัก
5. การนำกฎหมายมาบังคับใช้อย่างจริงจังสำหรับผู้กระทำการฝ่าฝืน เช่น การตัดต้นไม้ ทำลายป่า การลักลอบเก็บหรือมีปะการังและพันธุ์สัตว์น้ำที่หายากไว้ในครอบครอง การล่าสัตว์ในเขตหวงห้าม ฯลฯ

6. การควบคุมสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม รวมทั้งการควบคุมระบบกำจัดขยะสิ่งปฏิกูลและน้ำเสียจากสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ

และวรรณา วงษ์วานิช (2539:64-65) ยังได้กล่าวถึงแนวคิดหลักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบริเวณแหล่งท่องเที่ยว 2 ประการ คือ

1. การให้บริการและอำนวยความสะดวก ตลอดจนให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
2. การรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนั้นในการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ (Carrying capacity) 3 ประการ คือ

ก ความสามารถที่จะรับได้ในเชิงกายภาพ (Physical carrying capacity) หมายถึง สภาพหรือลักษณะของพื้นที่ที่จะเอื้ออำนวยให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว

ข ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม (Social carrying capacity) หมายถึง ความสามารถที่จะอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว หรือความสามารถของสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถให้บริการแก่ผู้มาเที่ยวได้สูงสุด โดยปกติสถานที่ท่องเที่ยวประเภทชายหาด จะมีความสามารถที่จะรับนักท่องเที่ยวได้สูงกว่าสถานที่ท่องเที่ยวประเภทอุทยานแห่งชาติ

ค ความสามารถที่จะรับได้เชิงนิเวศวิทยา (Ecological carrying capacity) หมายถึง ความสามารถของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในสถานที่นั้นและในบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นในการรองรับธุรกิจการท่องเที่ยว

ทั้งนี้ในพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีวิธีการและเทคนิคของการจัดการต่างกัน โดยต้องคำนึงถึงความสามารถที่จะรองรับได้ของพื้นที่ โดยมีวิธีการดังนี้

1. การกระจายจำนวนนักท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวไปรวมกันในที่ใดที่หนึ่งของพื้นที่จะช่วยลดผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรในพื้นที่นั้น ซึ่งอาจจะกระทำได้โดยการแบ่งเขตแหล่งท่องเที่ยว เป็นเขตย่อย ๆ เช่น บริเวณชมทิวทัศน์ เป็นต้น เก็บค่าธรรมเนียมเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยว

2. การพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เช่น การสร้างถนนเพื่อเชื่อมโยงจุดสำคัญในพื้นที่อุทยานและวนอุทยานต้องไม่ทำให้ภูมิทัศน์ของบริเวณนั้น ๆ เสียไป

3. การจัดกิจกรรมเสริมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความเพลิดเพลินและพึงพอใจและให้ความรู้ความเข้าใจในทรัพยากรธรรมชาติ อันจะนำไปสู่ความหวงแหนทรัพยากรในพื้นที่นั้น ๆ กิจกรรมต่าง ๆ มีดังนี้คือ

- 3.1 การออกไปบรรยายนอกสถานที่
- 3.2 จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยว
- 3.3 จัดนิทรรศการประเภทต่าง ๆ
- 3.4 การนำนักท่องเที่ยวไปตามจุดต่าง ๆ พร้อมทั้งบรรยายประกอบ
- 3.5 การจัดทำทางเท้า พร้อมทั้งแผ่นป้ายบรรยายหรือเอกสารแนะนำ
- 3.6 ฉายภาพสไลด์และคำบรรยาย
- 3.7 จัดเครื่องหมายและคำเตือนต่าง ๆ

นอกจากนั้นอาจกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ ภูมิข้อบังคับ ตลอดจนมีการ ตรวจตราพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและออกกฎหมายลงโทษผู้ละเมิดภูมิข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อป้องกันรักษา ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ด้วย

ภักดี รัตนผล (2543 : 6-8) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชน และ ภาคเอกชนในทิศทางปัจจุบันและอนาคต ควรเป็นไปในลักษณะที่ภาครัฐเป็นหน่วยสนับสนุนโดย ท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชนเป็นหน่วยดำเนินการบริหารจัดการ ภายใต้วัตถุประสงค์ร่วม คือ การ พัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีเหตุผลสนับสนุนใน 4 ประการ คือ

1. ตามข้อบัญญัติรัฐธรรมนูญ ในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ และความรู้สึกในความเป็นเจ้าของต่อ ทรัพยากร แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นและชุมชนของตนเอง
3. จากข้อกำหนดและแนวทางในการกระจายอำนาจในการจัดการ งบประมาณ และ การคลัง จากส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ลงสู่ท้องถิ่นและชุมชนของตนเอง
4. จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏว่า คนในท้องถิ่นจะมีความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากร แหล่งท่องเที่ยวการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ มีดังนี้
  - 4.1 การจัดศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยว
  - 4.2 การจัดเก็บค่าบริการนักท่องเที่ยว
  - 4.3 การจัดการจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม โดยกลุ่มแม่บ้านในท้องถิ่น
  - 4.4 การจัดรถบริการนำเที่ยวแบบพื้นบ้าน
  - 4.5 การจัดการด้านการดูแลรักษาความสะอาด การบริการห้องน้ำ และสถานที่

จอตรด

- 4.6 การจัดทำป้ายชื่อ แสดงข้อมูล ณ แหล่งท่องเที่ยว
- 4.7 การจัดจำหน่ายสินค้าของท้องถิ่นและชุมชน

4.8 การสนับสนุนงบประมาณจากท้องถิ่นในการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 77) กล่าวว่า สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวด้านป้ายแหล่งท่องเที่ยวจะประกอบด้วย ป้ายต้อนรับเข้าสู่พื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ป้ายชี้ทางแหล่งท่องเที่ยว และป้ายแผนที่แสดงที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว จะต้องมียุทธศาสตร์ที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเป็นเป็นมาตรฐานทั้งขนาด สัดส่วน และกราฟิก
2. เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่มีขนาดเหมาะสมในการนำไปใช้ในสภาพพื้นที่ต่างกัน
3. เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่มีขนาดตัวหนังสือและสัญลักษณ์บนป้ายต่าง ๆ เหมาะสม
4. เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่คงเอกลักษณ์ความเป็นไทยและมีความเป็นสากลในตัวด้วย
5. เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่ออกแบบให้มีสีสันและใช้วัสดุที่กลมกลืนกับธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อมมากที่สุด

6. เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่มีรูปแบบง่ายต่อการผลิต จัดสร้าง ติดตั้ง และอยู่ในงบประมาณที่กำหนดไว้

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากผลการศึกษาค้นคว้า ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ได้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษา คือ

อโนทัย เพ็ชรคงชล (2540 อ้างถึงในปีพร ทาวิกุล 2544 : 33) ได้ทำการศึกษาความต้องการในการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ แจ้ซ้อย อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่า ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านเป็นมรดกคุณาศักดิ์นำเที่ยวธรรมชาติ ร้อยละ 95.56 และมีความต้องการเข้ารับการศึกษาอบรมเกี่ยวกับการเป็นมรดกคุณาศักดิ์ที่ถูกต้องจากหน่วยงานราชการถึงร้อยละ 89.54 ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการจัดบริการด้านพาหนะรับส่งนักท่องเที่ยว ร้อยละ 85.56 ส่วนที่ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เนื่องจาก ไม่มีพาหนะเป็นของตนเองและคิดว่า เป็นงานผู้ชายเท่านั้น สำหรับประชาชนท้องถิ่นที่มีความต้องการจัดบริการด้านที่พักให้แก่ นักท่องเที่ยวมีจำนวนร้อยละ 96.67 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมนี้เนื่องจากไม่มีความถนัดและไม่ชอบ เพราะเป็นลักษณะงานที่ยุ่งยาก และเป็นภาระมาก ต้องมีความรับผิดชอบสูง หากลงทุนแล้วกลัวจะไม่คุ้มค่า ส่วนประชาชนที่มีความต้องการจัดบริการด้านอาหารและเครื่องดื่ม มีร้อยละ 75.56 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมนี้เนื่องมาจากการคมนาคมไม่สะดวก ห่างไกลจากตลาด กลัวลงทุนแล้วไม่คุ้มค่าและไม่มีความมั่นใจในระยะเวลา ซึ่งเท่าที่ผ่านมานักท่องเที่ยวมักนิยมนำ

สัมภาระติดตัวมาด้วยหรือหากทำแล้วกลัวนักท่องเที่ยวจะรับประทานไม่ได้และงานดังกล่าวน่าจะเป็นงานของผู้หญิงมากกว่า

จิระพัฒนา หอมสุวรรณ (2534 อ้างถึงในปิยพร ทาวิกุล 2544:28) ได้ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของสภาตำบลในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่กัน ซึ่งผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ระดับการศึกษา การมีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ภายใต้การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ปัจจัยด้านที่ตั้งตำบล ประเภทของการมีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ ส่วนการมีส่วนร่วมที่น้อยที่สุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผนแก้ไขปัญหาชุมชน ส่วนอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน คือระบบอุปถัมภ์ที่คณะกรรมการสภาตำบลมีต่อพ่อค้า ข้าราชการ และราษฎรบางกลุ่ม โดยมีข้าราชการเข้าไปกำกับควบคุม ช่วยเหลือการทำงานของสภาตำบลไม่สามารถพัฒนาศักยภาพให้สูงขึ้น

ฉอาน วุฒิศิริมรรักษ์ (2526 อ้างถึงในปิยพร ทาวิกุล 2544 : 29) ศึกษาเรื่องปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเข้าร่วมของประชาชนในโครงสร้างงานในชนบท ผลการวิจัยพบว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเข้าร่วมของประชาชน แต่มีผลต่อปริมาณการเข้าร่วมสถานภาพทางสังคม และความแตกต่างกันในเรื่องเพศเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเข้าร่วมของประชาชน ส่วนปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้าร่วมมากที่สุด ได้แก่ ความต้องการความสะดวกสบายในการคมนาคมขนส่ง รองลงมาคือ ต้องการพัฒนาหมู่บ้าน และมีงานทำ สำหรับสาเหตุที่ประชาชนไม่เข้าร่วมเพราะมีงานทำ ไม่มีเวลา ไม่มีว่าง และมีธุรกิจครอบครัว

Cohen and Uphoff (1980 : 59-78 อ้างถึงใน ชุขณา ก้อนจันทศ 2537: 60) ได้ศึกษาบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม พบว่ามีบุคคล 4 ฝ่าย ที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชนบท คือประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ อายุ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม ชนชั้นทางสังคม ศาสนา วรรณะ และแหล่งกำเนิด อาชีพ รายได้ และทรัพย์สิน ระยะเวลาในการอยู่ในท้องถิ่นและระยะเวลาที่อยู่ในโครงการพื้นที่ดินถือครอง และสถานภาพการทำงาน

เชียรชัย บุรพชนก (2532 อ้างถึงใน ชุขณา ก้อนจันทศ 2537 : 60) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมสุขภาพของหมู่บ้านพึ่งตนเองทางสาธารณสุขมูลฐาน จังหวัดระยอง โดยศึกษาจากคณะกรรมการหมู่บ้านและหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้าน 34 หมู่บ้าน 406 คน พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมสูงสุดในด้านการวางแผนโครงการ การริเริ่มกำหนดโครงการ การปฏิบัติงาน และการประเมินโครงการ รองลงมาตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของ

ชุมชน คือ เพศ การมีตำแหน่งในองค์กรหมู่บ้าน การได้รับข้อมูลข่าวสารการพัฒนา ฐานะทางเศรษฐกิจ ความรู้ และเจตคติต่อการสุขภาพ

รัญจวน ทองรอด (2528 อ้างถึงในปิยพร ทาวีกุล 2544 : 32) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามความจำเป็นพื้นฐานที่บ้านลุงเขว้า ตำบลสารภี กิ่งอำเภอนูนนาค จังหวัดนครราชสีมา โดยศึกษากับหัวหน้าครัวเรือน 75 คน พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานมากที่สุด ในลักษณะการสมทบเงินออกแรง และเข้าร่วมประชุม และพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมขั้นประเมินผลน้อยที่สุด สำหรับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการใช้มีส่วนร่วมของประชาชน คือความคาดหวังทางเศรษฐกิจ การชักชวนจากผู้นำ และเจ้าหน้าที่ ความเข้าใจในการพัฒนา

เนาวรัตน์ พลายน้อย และคณะ (2537 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยตั้งแต่อายุ 15 ปีขึ้นไป โดยเฉลี่ยเดินทางท่องเที่ยวประมาณปีละ 2.7 ครั้ง ๆ ละ 3-4 วัน และเดินทางไปท่องเที่ยวด้วยวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ ศูนย์การค้า ตลาดในเมือง ภูเขา น้ำตก ทะเล เกาะ และจะคำนึงถึงสภาพของแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย ความสะดวกในการเดินทางและระยะเวลาเป็นแนวทางสำคัญที่นักท่องเที่ยวใช้ประกอบการตัดสินใจ ส่วนความต้องการของนักท่องเที่ยว ไทยพบว่าร้อยละ 48 คาดหมายว่าจะไปเที่ยวภายในประเทศ และร้อยละ 11.6 ต้องการเดินทางไปต่างประเทศ

ไศรยา หอมชื่น (2539 : 26-27) ศึกษาภาพของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในประเทศไทย ของตัวแทน Tour Operator ในอเมริกา มีความเห็นว่า

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรจะให้ความรู้แก่คนทั้งในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในเมืองไทย และสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควรมีที่พักสะดวกแต่ไม่หรูหรา มัคคุเทศก์ควรผ่านการอบรมทั้งในเรื่องการนำทัวร์และมาตรการด้านความปลอดภัย

2. Ecotourism ไม่ได้นำนักท่องเที่ยวจำนวนมากมาสู่เมืองไทย เพราะไม่ได้เป็น Mass Market แต่นักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มที่มีคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ขายได้ในตลาดอเมริกาจะเป็นป่าฝน ที่พักนักท่องเที่ยวจะต้องดี ปลอดภัย สะอาด เรียบง่าย มีอาหารที่ดีและสะอาด และจะต้องมีน้ำอุ่น เชื่อว่าการล่องเรือ Conoc จะสามารถขายได้ในตลาดอเมริกาทั้งนี้ Tour Operator ของไทยควรเน้นความปลอดภัยมากกว่านี้

3. กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวอเมริกาสนใจจะเป็นการผจญภัยเล็ก ๆ น้อย ๆ ระหว่างทัวร์ เช่น การเดินป่า การขี่ช้าง และการเดินทางทางน้ำ (ล่องแก่ง ล่องเรือแคนู)

4. การบินไทยและตัวแทน Tour Operator ของอเมริกา ควรร่วมกันส่งเสริมวัฒนธรรมเกี่ยวกับการทำอาหารไทยการแกะสลักผลไม้ต่าง ๆ น่าจะนำมารวมอยู่ใน Ecotourism Programs

ชลลาพรรณ ลิขิตวศินกุล (อ้างถึงในบุญกร ภวจินดา 2535:45) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของมัคคุเทศก์ พบว่า มัคคุเทศก์ที่ผ่านการอบรมหลักสูตร มัคคุเทศก์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติศิลปวัฒนธรรมงานเทศกาล ขนบธรรมเนียม ประเพณีและสิ่งแวดล้อมทั่วไป อยู่ในระดับปานกลาง แต่มีความตระหนักในบทบาทของมัคคุเทศก์อยู่ในระดับสูง มัคคุเทศก์ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมมาก จะมีความตระหนักในการอนุรักษ์มากขึ้นตามไปด้วย

ปฐิติ อากมนนท์ มอนซอน และคณะ (2535 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัย เรื่องการท่องเที่ยวเดินป่าผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมและประชาชนในท้องถิ่น พบว่า มีผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบในด้านบวกได้แก่ เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวสัมผัสธรรมชาติ สร้างจิตสำนึกของความรักและห่วงใยในสภาพแวดล้อม ช่วยลดปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าของกลุ่มผู้มีอิทธิพล ประชาชนมีอาชีพรองรับเป็นการเสริมรายได้ เกิดการกระจายรายได้ของประชาชนในท้องถิ่นประชาชนมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้น ความตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมากขึ้น

อโนทัย เพ็ชรคงชล (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาความต้องการในการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่า ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้านเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวธรรมชาติ ร้อยละ 95.56 และมีความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเป็นมัคคุเทศก์ที่ถูกต้องจากหน่วยงานราชการถึง ร้อยละ 89.54 แสดงว่าส่วนใหญ่ประชาชนยังขาดความรู้ด้านการเป็นมัคคุเทศก์ ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการจัดบริการด้านพาหนะเป็นของตัวเองและคิดว่าเป็นงานของผู้ชายเท่านั้น สำหรับประชาชนท้องถิ่นที่มีความต้องการจัดบริการด้านที่พักให้แก่นักท่องเที่ยวมีจำนวน ร้อยละ 96.67 ส่วน ผู้ที่ไม่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ เนื่องจากไม่มีความถนัดและไม่ชอบ เพราะเป็นลักษณะงานที่ยุ่งยากและเป็นภาระมาก ต้องมีความรับผิดชอบสูง ตลอดจนหากทำการลงทุนในการจัดซื้อจัดหาแล้วจะไม่คุ้มค่า ประชาชนที่มีความต้องการจัดบริการด้านอาหารและเครื่องดื่มมี ร้อยละ 75.56 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมนี้ เนื่องมาจากการคมนาคมไม่สะดวกห่างไกลจากตลาดกลัวลงทุนแล้วไม่คุ้มค่าและไม่มีเงินมาลงทุนในระยะแรก ซึ่งเท่าที่ผ่านมานักท่องเที่ยวมักนิยมนำสัมภาระติดตัวมาด้วย หรือหากทำแล้วกลัวนักท่องเที่ยวจะรับประทานไม่ได้ และงานดังกล่าวน่าจะเป็นงานของผู้หญิงมากกว่า

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539 : 33-34) มีเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ ความพยายามที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. ต้องดำเนินการในเรื่องขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชนขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการด้านการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการด้านการท่องเที่ยว
3. ต้องให้ประชาชนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน
4. ต้องชี้้นำตามความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในชนบทท่องเที่ยว นั้นๆ

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จำเป็นต้องคำนึงถึงความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น พัฒนานุเคราะห์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและที่สำคัญต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องเหมาะสม เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและให้มีรายได้เข้าสู่ชุมชน โดยยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ได้ รูปแบบต้องเริ่มต้นโดยการศึกษาและวางแผน ดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

สุจินต์ ดาววีระกุล (2527 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี 2527 พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมได้แก่กระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน ความต้องการเกียรติ การได้รับการชักชวนจากกรรมการหมู่บ้าน นายอำเภอและพัฒนากรอำเภอ มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ส่วนเพศ อายุ อาชีพ รายได้ การเป็นเจ้าของที่ดินทำกิน ความคาดหวังต่อรางวัลการประกวดหมู่บ้าน และความต้องการมีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้าน ไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปิยพร ทาวีกุล (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา บ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะกา จังหวัดลำปาง จากผลการศึกษาพบว่า ความต้องการของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น จะมีมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับความถนัดของชาวบ้าน และขนาดของงานว่า ต้องการความช่วยเหลือมากหรือน้อย สำหรับรูปแบบที่ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการ

แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น แบ่งออกได้เป็น 5 ด้าน คือ 1) การพัฒนาเส้นทาง 2) การพัฒนาร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก 3) การประชาสัมพันธ์ ควรมีการร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และชุมชน 4) ด้านความปลอดภัย และ 5) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในการพัฒนาการท่องเที่ยว ปัจจัยที่สำคัญที่สุดนั้น ควรให้ชุมชนหรือประชาชนในท้องถิ่นเข้ามา มีบทบาท และมีส่วนร่วมในการพัฒนามากที่สุด ด้วยเหตุผลที่ว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นเจ้าของพื้นที่ เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการพัฒนาที่เกิดขึ้น ดังนั้น ความรัก ความหวงแหน และความรู้สึถึงความเป็นเจ้าของ จะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวมีประสิทธิผล

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูธำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูธำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดแหล่งข้อมูล
2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การกำหนดแหล่งข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากร ที่จะทำการศึกษาเป็นชาวบ้านตำบล กุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 13 หมู่บ้าน โดยการศึกษาได้เลือกวิธีแบบ เจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) จากหมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 13 รวม ทั้งสิ้น 40 คน ซึ่งเป็นผู้มีคุณสมบัติ ดังนี้

เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์การถ่ายทอด และให้ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการต่าง ๆ ของการพัฒนาได้ อย่างละเอียดมีความผูกพันใกล้ชิดกับภูธำพระ เข้าใจสภาพปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับภูธำพระ สามารถให้คำอธิบายกับสิ่งที่ผู้วิจัยสงสัย ได้อย่างละเอียดครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยใน ครั้งนี้ ประกอบด้วย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก สามารถแยกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. ชาวบ้านในหมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 13 ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการพัฒนาภูธำพระ และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในตำบลกุดแห่ จำนวน 25 คน

2. คณะกรรมการบริหารหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภูมิกำพระ หมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 13 ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีหน้าที่รับผิดชอบแตกต่างกันตามสภาพ บทบาท และหน้าที่ของแต่ละบุคคล จำนวน 5 คน

3. ผู้รู้ชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระสงฆ์ หัวหน้าครัวเรือน ผู้อาวุโสของชุมชน เป็นต้น ซึ่งแยกเป็นผู้รู้จากหมู่ที่ 1 จำนวน 5 คน จากหมู่ที่ 10 จำนวน 5 คน รวม 10 คน เป็นผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน ประวัติความเป็นมาตลอดจนแนวคิดและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน

4. เจ้าหน้าที่ของรัฐในชุมชน ได้แก่ นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลกุดแห่ และ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลกุดแห่ จำนวน 2 คน ซึ่งเป็นบุคลากรของรัฐที่มีส่วนสำคัญในด้านการพัฒนาร่วมกับชาวบ้าน

2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งการสร้างเครื่องมือไว้ 2 ด้าน ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary Studies) เพื่อศึกษาแนวความคิดและความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยว สภาพทั่วไปของตำบล รวมทั้งแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางที่จะกำหนดกรอบการศึกษา

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) เป็นวิธีการหลักที่ใช้ ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวิธีการดำเนินการ ได้แก่การสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลอันเป็นความรู้เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยว ของตำบล และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

สำหรับการสร้างเครื่องมือที่เป็นแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. สร้างแบบสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย
3. นำแบบสัมภาษณ์ เสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบแก้ไขความสมบูรณ์ของเนื้อหาความถูกต้องของภาษา ก่อนเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง
4. ปรับปรุงแก้ไขจนได้แบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์
5. นำแบบสัมภาษณ์ไปใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ศึกษาเอกสาร ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค.) ซึ่งมีการสรุปบันทึกไว้ที่ศูนย์ปฏิบัติการพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน

1. แบบบันทึกการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้สัมภาษณ์โดยการใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indeep Interview) เพื่อให้ได้รายละเอียดที่เกี่ยวข้องในการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล เพื่อนำมาจับประเด็น และนำมาตีความหมายโดยการใช้ทฤษฎี และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้รู้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ของเนื้อหาตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงเลือกแนวทางในการสัมภาษณ์ โดยการใช้แบบสัมภาษณ์ คือ

แบบสัมภาษณ์ มีแบบสัมภาษณ์ 2 ชุด ดังนี้

ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ หัวหน้าครอบครัว และผู้นำชุมชน ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน สภาพทั่วไป และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูตำพระแบ่งเป็น 2 หมวด ได้แก่

หมวดที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สอบถาม ประกอบด้วย ชื่อ-สกุล อายุ บ้านเลขที่

หมวดที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนคือสภาพ แหล่งท่องเที่ยวทั่วไป

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยว ในชุมชน แบ่งเป็น 2 หมวด ได้แก่

หมวดที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย ชื่อ-สกุล อายุ บ้านเลขที่

หมวดที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนา และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวความเป็นมา ของแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในตำบล ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ

1. กล้องถ่ายรูปเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพทั่วไปของภูตำพระ ตำบลกุดแห่ และใช้บันทึกภาพแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ของตำบล

2. แบบบันทึกจากการสังเกต โดยบันทึกรายละเอียดเรื่องราวและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของชุมชน ตำบลในขณะที่เข้าไปเก็บข้อมูลพร้อมกับสรุปรายละเอียดต่าง ๆ ไว้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยการแนะนำตัว ด้วยการเข้าไปพูดคุยชี้แจงให้ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และตลอดจนประชาชนทั่วไปที่

ได้เดินทางมาเที่ยว เข้าใจวัตถุประสงค์ และขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีในการอำนวยความสะดวกและการบริการข้อมูล เอกสารต่าง ๆ

2. สํารวจสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จากเอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่บันทึกเรื่องราวภูถ้าพระไว้ และจากข้อมูลที่มีการบันทึกไว้ที่ศูนย์ปฏิบัติการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้าน

3. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ สังเกต การสัมภาษณ์จะใช้วิธีบันทึกลงในแถบบันทึกเสียง หรือจดบันทึกตามความเหมาะสม ส่วนการสังเกตใช้วิธีการจดบันทึกในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มบุคคลที่จะสัมภาษณ์ไว้ดังนี้ คือ ผู้รู้ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ บุคคลทั่วไปและนักท่องเที่ยว

3.1 การสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งสัมภาษณ์จากผู้รู้ ผู้นำชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพทั่วไปของสถานที่ท่องเที่ยว ประวัติความเป็นมา

3.2 การสังเกต (Observation) โดยการสังเกตกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวซึ่งมีวิธีการสังเกต 2 แบบ คือ

3.2.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) โดยการสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ไป

3.2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) โดยการเข้าไปสังเกตในเหตุการณ์หรือสถานที่จริงในแหล่งท่องเที่ยวของตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากการเข้าไปในชุมชน และจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ๆ ตลอดเวลา รวมทั้งจะแยกแยะจัดหมวดหมู่ จนกระทั่งสิ้นสุดในการเก็บรวบรวม

การวิเคราะห์ข้อมูลและการเสนอผลการศึกษา ดำเนินการดังนี้

1. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้องนำมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา

2. ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาวิเคราะห์ในเชิงบรรยาย ตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา การตีความ การเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาอย่างต่อเนื่อง

3. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา มีตารางและแผนภูมิประกอบตามความจำเป็น

4. รายงานผลการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในบทที่ 4 นี้ จะเป็นการนำเสนอข้อมูลทั่ว ๆ ไป ของชุมชนที่เข้าไปศึกษาวิจัย เพื่อให้เห็นภาพรวมของชุมชนทั้งด้านประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง องค์ประกอบทางด้านกายภาพ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมเพื่อให้เข้าใจชุมชนที่ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูมิลำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการศึกษาวิจัย

1. บริบทชุมชนภูมิลำพระ

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

เดิมตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านส้มป่อย ปัจจุบันบ้านส้มป่อยเป็นบ้านร้าง (บ้านเก่า) ปัจจุบันเป็นทุ่งนาอยู่เหนือบ้านกุดแห่ขึ้นไป 3 กิโลเมตร เมื่อประมาณ พ.ศ. 2428 เกิดฝนแล้งตลอดปีพื้นที่แห้งแล้งทั่วไป ขุดบ่อน้ำกินหาน้ำใช้ไม่มี น้ำห้วย หนอง คลอง บึง แห่งขุด คณะพระสงฆ์และคนเฒ่าคนแก่ ได้นำลูกหลานทำพิธีไปแห่น้ำจากหนองใหญ่กลางดงทางใต้บ้าน เขียวเอาน้ำไปเป็นเชื่อน้ำเทลงในบ่อน้ำบ้านส้มป่อย ก็ไม่เกิดผลลงแห้งแล้งหนักเข้า เกิดอาเพศหนักเข้าอีก เกิดดินแตกระแหงผ่านกลางบ้านกว้างประมาณศอกหนึ่งลึกมาก ไม้ไผ่ 2 ลำหยังไม่ถึง ผู้คนป่วยไข้มาก จนผิติดสังเกต จึงตกลงกันอพยพหนีไปตั้งบ้านใหม่โดยมาตั้งอยู่ใกล้กุดแห่ อาศัยน้ำกุดแห่อาบกิน ขุดบ่อน้ำเกิดมีน้ำอุดมสมบูรณ์เลยแตกบ้านมาตั้งอยู่ใหม่ ให้ชื่อบ้านว่า “บ้านกุดแห่” กุดที่มาแห่น้ำเลยได้ชื่อว่า “หนองกุดแห่” หัวหน้าเฒ่าแก่ผู้มาเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรให้ลูกหลานที่พอหาซื้อเล่ากันสืบๆ มาคือ เฒ่าหอมสมบัติ เฒ่าลุนหนวด เฒ่าขุนสนิท เฒ่าสีหามาตย์ เฒ่าไชยปัญญา เฒ่าแก้วปัญญา เฒ่าไชยราช และ จำแก้ว

เมื่อ พ. ศ. 2448 ทางราชการเห็นว่าบ้านกุดแห่ มีประชาชนหนาแน่นขึ้น มีบ้านเรือนเกือบหนึ่งร้อยหลังคา จึงมาตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้น ตั้งจรรย์นาคเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกให้ใช้ชื่อใหม่ว่า ชัยเสน ดันตระกูลศิริชัย บ้านกุดแห่ หมู่ที่ 3 ตำบลหนองสิม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ขึ้นมณฑลอุบล เมื่ออยู่มานานปีทางบ้านเมืองเจริญขึ้นผู้คนมากขึ้น มีผู้ใหญ่บ้านกุดแห่ มีลำดับดังนี้

1. นายชัยเสน ศิริชัย
2. นายชาย ศิริชัย
3. นายธงอาษา บุญกาย
4. นายผง สารสุข
5. ส. ต. พรหมมี ฐานะกัญญา
6. นายชาย ศิริชัย (ครั้งที่ 2)
7. นายสุ มุทธวัตร
8. ส. ต. พรหมมี ฐานะกัญญา (ครั้งที่ 2)
9. ส. ต. ทอง ศิลาพันธ์
10. นายก่าน มุทธวัตร

ภาพที่ 4.1 ผู้วิจัยเข้าศึกษาข้อมูลบริบทของภูมำพระ

บ้านกุดแห่ มีผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว 10 คน คนที่ 10 นายก่าน มุทธวัตร ก็ดำรงตำแหน่งอยู่ปัจจุบันนี้

ต่อมาเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2480 ตั้งกิ่งอำเภอเลิงนกทาขึ้น โดยแต่เดิมมา ท้องที่อาณาเขตตำบลปุง อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี มีพลเมืองมาก มีตำบลถึง 22 ตำบล ทางบ้านเมืองเห็นว่าอำเภออำนาจเจริญมีอาณาเขตกว้างขวางมาก จึงได้รายงานขอตั้งเป็นกิ่งอำเภอขึ้นที่บ้านเลิงนกทา ตำบลส้มผ่อ อำเภอยโสธร จังหวัดอุบลราชธานี ตำบลห้องแซง อำเภอยโสธร จังหวัด

อุบลราชธานี รวม 2 ตำบล รวมเอาตำบลกุดเชียงหมี ตำบล บุ่งคำ และขอตั้งตำบลขึ้นที่บ้านเลิงนกทา อีกหนึ่งตำบล ให้ชื่อว่าตำบลสวาท จึงเป็นเขตปกครองตำบลในกิ่งอำเภอนี้รวมทั้งหมดเป็น 5 ตำบลด้วยกัน มีพลเมืองประมาณ 2 หมื่นเศษ เมื่อทางราชการได้ประทานให้เป็นกิ่งอำเภอแล้ว ก็ตั้งตำบลกุดเชียงหมีขึ้น บ้านกุดแห่ก็มาขึ้นตำบลกุดเชียงหมี ได้หมู่ที่ 11 ตำบลกุดเชียงหมี กิ่งอำเภอเลิงนกทา จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2524 บ้านกุดแห่ได้แยกจากตำบลกุดเชียงหมีเป็นตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ตั้งนายกำน มุทธวัตร เป็นกำนันคนแรกของตำบลกุดแห่ จนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันแบ่งหมู่บ้านเป็น 13 หมู่บ้าน คือ

1. หมู่ที่ 1 บ้านกุดแห่ใต้
2. หมู่ที่ 2 บ้านคอนสวรรค์
3. หมู่ที่ 3 บ้านคอนม่วง
4. หมู่ที่ 4 บ้านนาโพธิ์
5. หมู่ที่ 5 บ้านมันปลา
6. หมู่ที่ 6 บ้านกุดมะสง
7. หมู่ที่ 7 บ้านดงสว่าง
8. หมู่ที่ 8 บ้านคอนป่าโมง
9. หมู่ที่ 9 บ้านกุดแห่เหนือ
10. หมู่ที่ 10 บ้านหินโง่น
11. หมู่ที่ 11 บ้านอ่างสร้างหิน
12. หมู่ที่ 12 บ้านทานตะวัน
13. หมู่ที่ 13 บ้านมันปลาเหนือ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ค้าขาย รับราชการ ประกอบสัมมาอาชีพโดยสุจริต ไม่ผิดศีลธรรมไม่ผิดกฎหมายของบ้านเมือง มีความสามานสามัคคี มีที่พึ่งทางจิตใจคือคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสมณะ ที่พึ่งที่ระลึกและนับถือ มีวัดทุกบ้านเป็นที่รวมทำบุญตามประเพณีวัฒนธรรมแต่โบราณมา

สภาพทั่วไปของตำบลกุดแห่

เป็นที่ราบลุ่ม บางส่วนเป็นที่ราบสูง สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย

อาณาเขตตำบล

ทิศเหนือ	ติดกับ ตำบล โขกชัย	อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร
ทิศใต้	ติดกับ ตำบลสามแยก	อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
ทิศตะวันออก	ติดกับ ตำบลนาอุดม	อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร
ทิศตะวันตก	ติดกับ ตำบลสามัคคี, ตำบลกุดเชียงหมี	อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

จำนวนประชากรของตำบล

จำนวนประชากรในเขต อบต. 8,345 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,505 หลังคาเรือน

ข้อมูลอาชีพของตำบล

อาชีพหลักทำนา ทำสวน ทำไร่

อาชีพเสริม ค้าขาย ทำไร่

การสร้างวัดตั้งแต่สร้างบ้านจนถึงปัจจุบัน

ฝ่ายวัด พระสงฆ์มีญาณาคตาบ ได้พาญาติโยมตั้งวัดขึ้นอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้าน ชาวบ้านเรียกว่า “ วัดศรีบุญเรืองท่าแขก ” ญาณาคตาบเป็นเจ้าอาวาสเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ คราวก่อนเข้าโรงเรียน เรียนหนังสือที่วัดศรีบุญเรืองท่าแขกนี้ หลายรุ่นคน วัดศรีบุญเรืองท่าแขก บ้านกุดแห่เจริญขึ้นมามาก ในสมัยนั้นมีศาลาหลังใหญ่ๆ มีกุฏิหลายหลัง มีเจ้าอาวาสต่อมาเป็นลำดับดังนี้

1. รูปที่ 1 พ. ศ. 2488 ญาณาคตาบ เป็นเจ้าอาวาสองค์แรก
2. รูปที่ 2 ญาณุจ้อย
3. รูปที่ 3 ญาณุอ่อน ปิณณารัตน์
4. รูปที่ 4 ญาณุทองอาณ
5. รูปที่ 5 ญาณุดี วงศ์เสนา

แต่ก่อนโบราณเป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สมัยพระอาจารย์ดี วงศ์เสนา เป็นเจ้าอาวาส วัดศรีบุญเรืองท่าแขก วัดเจริญรุ่งเรืองมากทั้งทางโลกและทางธรรม ท่านเป็น พระนักพัฒนา นักก่อสร้าง นำพาคณะญาติโยมทำบุญตามประเพณีจริงๆ เดือน 3 เาบุญข้าวจี เดือน 4

เอาบุญพระเวสสันดรชาดก เดือน 5 ก็บุญสงกรานต์ เดือน 6 บุญบั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน แต่ก่อน ไกลจะถึงวันทำบุญป่าวประภาศประชุมกันทำตบ ทำปะรำสำหรับต้อนรับพระ ปัจจุบันใช้เต็นท์ แทน ญาติโยมที่มาทำบุญใส่ฉลากมาเป็น 60 กว่าบ้าน แต่ละหมู่บ้านที่มาจะประกอบด้วยหนุ่มสาว ผู้เฒ่าผู้แก่ พระเณรจะเดินทางมา บึงวัดมีม้า พระจะขี่ม้ามา ญาติโยมหนุ่มสาวเดินตามหลัง สนุกสนานรำเรงพอไปถึงวัดเจ้าภาพจัดกันไว้เป็นคุ่มเป็นกลุ่ม คุ่มไหนรับบ้านไหนก็จะพาไปพักที่ ตบที่ประจำที่เตรียมไว้ ใครรับบ้านไหนจะตกลงกันในวันประชุมก็เป็นที่รับบ้านนั้น พอถึงเวลาแห่ง พระเวสก็จะไปรวมกัน มีกลองคุ่ม กลองหาง กลองเลง กลองกริ่ง มีวงระนาด ฉ่องวง มีหัวจิ้งหิว โขน เข้าขบวนแห่ สมัยนั้นถือเป็นเรื่องแปลกประหลาดมาก กลางคืนก็มีมหรสพแต่ก่อนได้ กระบองไม่มีไฟฟ้า เครื่องเสียงไม่มี คนมาเที่ยวงานชมงาน 100 กว่าหมู่บ้าน แออัดเต็มบ้านเต็มวัด คำว่าทะเลาะกันตีกันไม่มีเหมือนทุกวันนี้ มีแต่สนุกสนานรำเรง คนหนุ่มสาวก็พูดเกี้ยวกันเป็นคำ เว้าพญา แต่โบราณอาหารการกิน เลี้ยงกันเลี้ยงแขกที่มาเอาบุญอุดมสมบูรณ์ การทะเลาะวิวาทไม่มี เลย พระอาจารย์ในตอนนั้นท่านจะเป็นช่าง ทำอะไรเป็นหมด และให้ศิษย์ชื่อท่านด้วย ที่เห็นของเก่าที่ท่านทำไว้ก็ตู้เก็บคัมภีร์เทศนา ซึ่งจารึกด้วยตัวธรรมตัวขอมทั้งนั้นเลย ท่านมีม้าเป็นพาหนะ ท่านจะไปเทศนาบ้านกุดเชียงหมี บ้านไกลท่านจะขี่ม้า ญาติโยมก็เดินตามไป แต่ก่อนไม่มีรถเลย ต่อมาตอนนั้น พ. ศ. 2466 ท่านพระอาจารย์ดีพร้อมน้องชายออกจากวัดศรีบุญเรืองท่าแขก บ้าน กุดแห่ เกิดอยากไปเที่ยวหาเรียนวิชาอาคมหาของดีหาวิชาความรู้เพิ่มเติม จึงเดินทางท่องเที่ยวขึ้นไป ทางเหนือไปสกลนคร นครพนม คงเป็นบุญกุศลแต่ชาติปางก่อนหนุนส่ง จึงจำเพาะให้การเดินทาง ไปมีดค้ำลงที่บ้านสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ซึ่งในขณะนั้นที่วัดบ้านสามผง ท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พักปฏิบัติธรรมอบรมญาติโยมอยู่ที่นั่นพอดี เมื่อพระอาจารย์ดีเข้าไปนมัสการ กราบไหว้พระอาจารย์มั่น ได้ทักท้วงทักทายได้ถูกต้องเหมือนตาเห็น เป็นที่อัศจรรย์มาก พระอาจารย์ดีเข้าใจทันทีว่าท่านพระอาจารย์มั่น เป็นผู้มืมหุทิพย์ คาทิพย์ สำเร็จแล้ว ท่านเป็นผู้วิเศษจริง ๆ เมื่อมา พบของดีเข้าแล้วจึงขอฝากตัวเป็นลูกศิษย์ทันที ท่านพระอาจารย์มั่นก็แสดงธรรมให้ฟัง ซึ่งทาง ประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

ต่อมาเมื่อ พ. ศ. 2470 ท่านได้บวชญัตติ เป็นพระสงฆ์คณะธรรมยุต ใหม่อีกครั้งที่วัดสร้าง โสภ อําเภอยโสธรครั้งนั้น ปัจจุบันคือวัดศรีธรรมาราม (พระอารามหลวง) วัดธรรมยุต วัดแรกใน อําเภอยโสธร จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อบวชแล้วก็ได้ออกเผยแผ่พระธรรมกรรมฐาน เป็นศิษย์เอกใน สมัยบุกเบิกนั้น อย่างกว้างขวาง ท่านเดินทางกลับบ้านกุดแห่ หลังจากฝึกข้อวัตรปฏิบัติจากพระ อาจารย์มั่น 1 ปี ท่านกลับบ้าน พระอาจารย์ดี ฉนุ โน ได้ไปพักอยู่ที่คอนปู่ตา ปักกลดอยู่คอนปู่ตา รือ หอปู่ตาที่ปลูกกุฏิชั่วคราวขึ้น ปฏิบัติธรรมสั่งสอนประชาชนอยู่ 1 เดือน ให้เลิกนับถือปู่ตา ให้เลิก นับถือผีฟ้า ให้นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก ต่อมาเห็นว่าสถานที่ไม่

เหมาะจึงได้ย้ายจากคอนปู้ตาไปจับจองเอาคอนคอกวัวของพ่อเฒ่าฝ่ายหน้า บุราณรัตน์ เป็นผู้บริจาคที่ดินแปลงนี้ให้เพื่อสร้างวัด พระอาจารย์ดี ฉนุโน จึงส่งญาติโยมหรือสาลาญาติจากวัดศรีบุญเรืองท่าแขกเอาไปปลูกสร้างที่ วัดใหม่คอนคอกวัวทั้งหมด วัดศรีบุญเรืองจึงเป็นวัดร้างแต่นั้นมา ปัจจุบันก็เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดป่าสุนทราราม คอนปู้ตาก็เป็นบ้านคอนสวรรค์ทุกวันนี้ ท่านพระอาจารย์ดี ท่านจะไม่ค่อยอยู่ ไปๆ มาๆ หาทุนทรัพย์มาก่อสร้างเสนาสนะ ที่ดินทั้งหมดที่พ่อเฒ่าฝ่ายหน้า บุราณรัตน์ ถวายมีทั้งหมด 60 ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา ความเป็นมาของชื่อวัดในปีพุทธศักราช 2471 พระอธิการอินทร์ วงศ์เสนา (สุนทโร) ซึ่งเป็นบิดาของพระอาจารย์ดี ฉนุโน อุปสมบทมาหลายพรรษาแล้ว จึงนำเรื่องเสนอพระเถระแต่งตั้งพระอธิการอินทร์ สุนทโร เป็นเจ้าอาวาสรูปแรกและตั้งชื่อวัดให้คล้ายฉายาเจ้าอาวาสรูปแรก รูปปฐมฤกษ์ว่า “วัดสุนทราราม” สภาพเป็นป่า เป็นวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต สายปฏิบัติกรรมฐาน เลยเพิ่มป่าเข้าเรียกว่า วัดป่าสุนทราราม พระอธิการอินทร์ สุนทโร ได้พัฒนาก่อสร้างเสนาสนะ กุฏิ ศาลาการเปรียญ มีภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษาไม่เคยขาดตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2471 จนถึงปัจจุบัน นับได้ 72 ปี

รายนามเจ้าอาวาสตั้งแต่รูปแรกจนถึงรูปปัจจุบัน จำนวน 7 รูป

1. รูปที่ 1 พระอธิการอินทร์ สุนทโร	พ. ศ. 2471	ถึง พ. ศ. 2488
2. รูปที่ 2 พระอธิการคำหนูน คมภีรญาโณ	พ. ศ. 2488	ถึง พ. ศ. 492
3. รูปที่ 3 พระอธิการแก่นจันทร์ กิตติโก	พ. ศ. 2494	ถึง พ. ศ. 2495
4. รูปที่ 4 พระอธิการคำน้อย ชูวโร	พ. ศ. 2495	ถึง พ. ศ. 2497
5. รูปที่ 5 พระอธิการแก้ว ขนฺติโก	พ. ศ. 2497	ถึง พ. ศ. 2498
6. รูปที่ 6 พระอธิการดี ฉนุโน	พ. ศ. 2498	ถึง พ. ศ. 2502
7. รูปที่ 7 พระอธิการสิงห์ทอง ปภากรโ	พ. ศ. 2502	จนถึงปีปัจจุบัน

ท่านพระอาจารย์ดี ฉนุโน ท่านจะไม่ได้อยู่จำพรรษาที่บ้านกุดแห่ ท่านจะมอบให้พระลูกศิษย์ท่านอยู่ ท่านไปวิเวกโปรดญาติโยมให้หายเชื่อถือ งามาย เลิกถือมิถุนาปฏิญญากับมาปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิญญ คือความเห็นชอบตามธรรมนองครองธรรม ท่านก็หาศรัทธาญาติโยมมาก่อสร้างศาลาการเปรียญหลังปัจจุบันนี้ ท่านสร้างวัดหลายวัดตามประวัติที่พวกเราได้อ่านกัน วาระสุดท้ายท่านก็มอบให้พระสมุห์สิงห์ทอง ปภากรโ ศิษย์เอกของท่านดูแลรักษาข้อวัตรปฏิบัติมาจนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันคือท่านพระครูสุนทรศีลขันธ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส วัดรูปปัจจุบัน ท่านเคยเป็นเจ้าคณะตำบลกุดแห่ - ตำบลบึงคำ (ธรรมบุค) ปัจจุบันท่านเป็น เจ้าคณะอำเภอเลิงนกทา มีวัดในเขตปกครองทั้งหมด 8 วัด เป็นพระอุปัชฌาย์ - เป็นพระครู เจ้าคณะชั้นเอก ท่านเป็นผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย

เครื่องครัดในการรักษาระเบียบชุดงศ์วัตรสายพระกัมมัญญาน แม้ท่านจะชราภาพลงมากก็ไม่ลดละในการเดินจงกรม นั่งสมาธิ แผ่เมตตาภาวนา ท่านก็ได้แต่งตั้งศิษยานุศิษย์ของท่านเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ท่านเห็นว่าสมควรไว้เนื้อเชื่อใจได้ เป็นปฏิบัติตรงไปตรงมาเป็นศิษย์ก้นกุฎิของท่านคือ พระครูสมุห์แพ่งศรี จิตญาโณ ท่านมอบภาระธุระหน้าที่ ให้นำในการดูแลออกตรวจเยี่ยมวัดในเขตปกครองงานการประมุขบางครั้งท่านก็มอบหน้าที่ให้ลูกศิษย์ไปแทน หนังสือทางการคณะสงฆ์ การปกครอง การตอบรับเอกสารต่างๆ ท่านก็มอบให้ลูกศิษย์รูปนี้เป็นผู้ดูแล เป็นบางครั้งท่านก็ไปทำเอง ปัจจุบันท่านประจำอยู่ที่วัดป่าอ่าง - สร้างหิน บ้านนาโพธิ์

ในจำนวนวัดที่อยู่ในเขตปกครองทั้ง 8 วัดนี้ มีจำนวน 1 วัดที่จะขอกล่าวถึง คือ วัดภูถ้ำพระ

ประวัติวัดภูถ้ำพระ

วัดภูถ้ำพระ เป็นวัดหนึ่งที่พระอาจารย์ดี ฉนฺโน ได้สร้างวัดขึ้นเป็นวัดฉลองกิ่งพุทธกาล พ. ศ. 2500 มีพระเถรมาอยู่จำพรรษาหลายรูป ปัจจุบัน วัดภูถ้ำพระ อยู่ในเขตปกครองของหลวงปู่สุนทรศีลขันธุ์ หลวงปู่สิงห์ทอง ศิลขันธุ์ ให้พระครูจิตตภาวนานุสิฐ (พระอาจารย์สมหมายจิตตโน ปาโล ทานะสิงห์) เป็นเจ้าอาวาสวัดและท่านพร้อมกับชาวบ้านหลายๆ หมู่เหล่า ได้พัฒนาวัดเจริญขึ้นเป็นลำดับ จนถึงปัจจุบัน

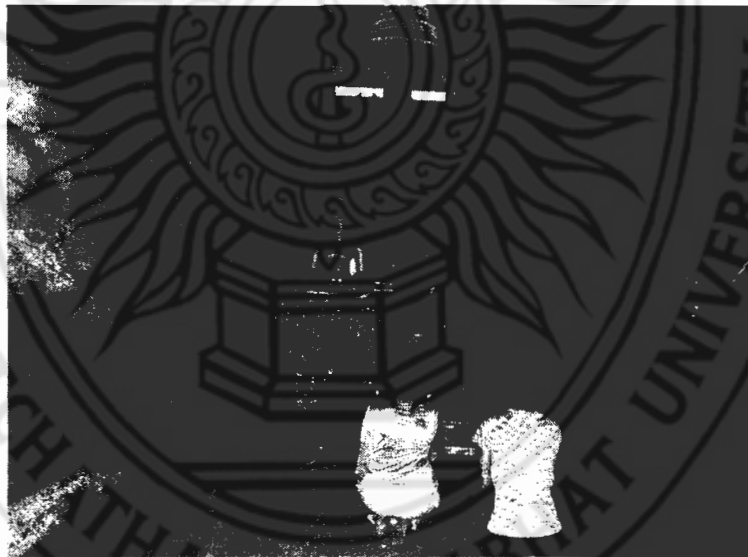

ภาพที่ 4.2 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในภูถ้ำพระ

ความเป็นมา

ภูตำพระ ตั้งอยู่บ้านหินโง่งน ตำบลกุดแห่ อำเภอเสิงสาง จังหวัดยโสธร อยู่ในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรม จะมีป่าไผ่ ป่าเพ็ก ขึ้นเป็นจำนวนมาก เป็นสถานที่มหัศจรรย์แปลกตาแปลกใจแก่ผู้พบเห็น ธรรมชาติปรุงแต่งเอง ในบริเวณสถานที่วัด มีถ้ำที่แปลกตาหลายถ้ำ เช่น

1. ถ้ำพระ
2. ถ้ำเกลี้ยง
3. ถ้ำพระมบุตร
4. ถ้ำเค็ง
5. ถ้ำเกีย (ค้างคาว)
6. ลานงูชวง
7. หน้าผา
8. อ่างเรือ
9. เจดีย์พระอาจารย์ดี ฉน โน

ภาพที่ 4.3 ผู้วิจัยเข้าสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในภูตำพระ

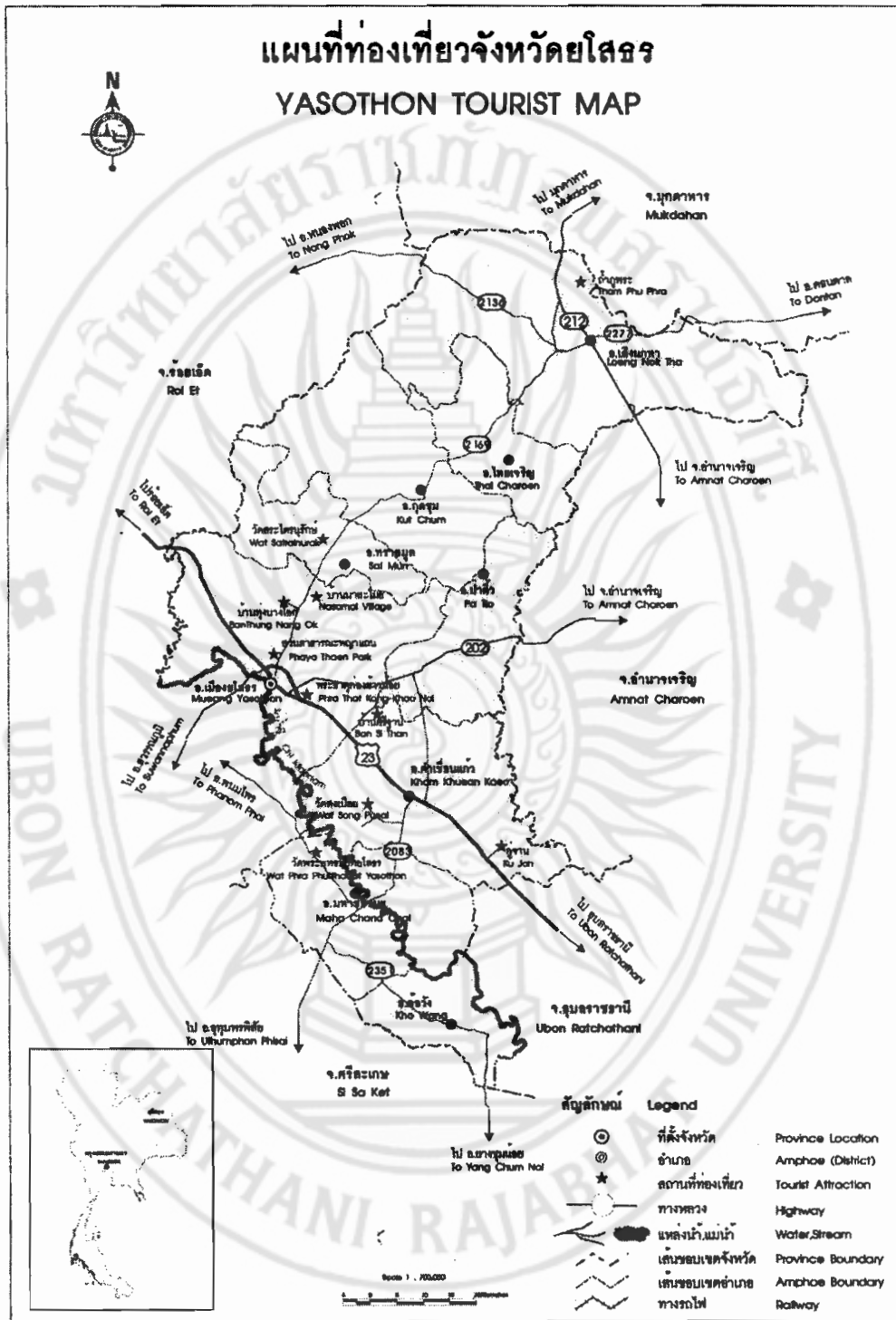
ภาพที่ 4.4 ลานหินจุดชมวิวนบนยอดเขาของภูถ้ำพระ

ภาพที่ 4.5 เสาหินบนยอดเขาทางขึ้นของภูถ้ำพระ

ภาพที่ 4.6 ลานจอดรถภายในภูถ้ำพระ

ภาพที่ 4.7 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดยโสธร
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2547) *เลนซ์*

ลักษณะภูมิประเทศ

ที่ตั้ง

ภูถ้ำพระตั้งอยู่ระหว่างรอยต่อทิศตะวันออก จรดเขตอำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร ทิศเหนือจรดเขตอำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร

รูปร่างและขนาด

ลักษณะของภูถ้ำพระ มีลักษณะเป็นภูเขาเตี้ย ๆ ไม่สูงมากนัก ขนาดเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ ในบริเวณภูถ้ำพระยังมีถ้ำเล็ก ๆ น้อย อยู่มาก เช่น ถ้ำเกลี้ยง ถ้ำเค็ง (ถ้ำจันทร์) เป็นต้น

อาณาเขต

ทิศตะวันออก จรดเขตตำบลนาอุดม อำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร

ทิศเหนือ จรดเขตอำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร

ทิศใต้ จรดทางสาธารณะ

ทิศตะวันตก จรดทางสาธารณะ

ลักษณะภูมิอากาศ

อากาศบนภูถ้ำพระ จะมีอากาศที่เย็น ร่มรื่นสบายทุกฤดู โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาว อากาศจะหนาวเย็นมาก และเวลามองทอดลงมาข้างล่างจะเห็นทิวทัศน์ที่สวยงามมาก

ลักษณะเด่นของถ้ำต่าง ๆ

ภาพที่ 4.8 พระพุทธรูปภายในภูถ้ำพระ ตำบลลุดแห่

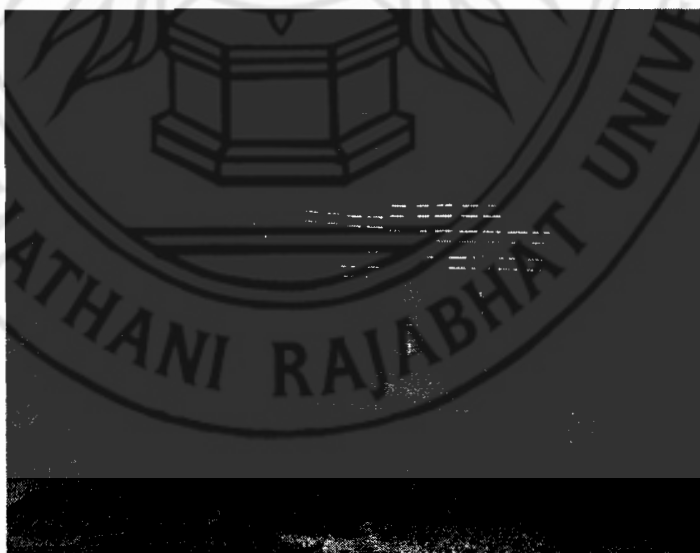
ภาพที่ 4.9 พระพุทธรูปแกะสลักด้วยไม้มีหลายรูปแบบภายในถ้ำพระ

ถ้ำพระ

ถ้ำพระเมื่อก่อนผู้คนเดินทางไปกราบหรือว่าพักผ่อนภายในถ้ำ จะพูดจาจะระวังทุก ๆ คำพูด พูดคำหยาบคาย พูดตลกคะนอง คำฉันทเสียดสีเป็นไม้ได้มีอันเป็นไปชั่วกระพริบตา มีครั้งหนึ่ง นายท่อน ไปเลี้ยงวัวควายตามประสาคนชนบท ไปจับเอากระบในถ้ำพระ เพื่อเป็นอาหารกลางวันพอ กลับมาถึงบ้านได้ป่วยกะทันหันตายในที่สุด ของคืนวันนั้น ต่อมาก็มีอีกคนหนึ่งชื่อเจ๊กใหญ่ มาทำการค้าขายอยู่ที่บ้านกุดแห่ มีโอกาสได้ขึ้นไปบนถ้ำพระ แล้วหยิบเอาพระทองคำในถ้ำ 1 องค์ เพื่อจะไปบูชาเป็นการส่วนตัว พอกลับถึงบ้านแล้วนายส่ง ซึ่งเป็นลูกชายก็ล้มป่วยโดยกะทันหัน ตายในที่สุดของวันนั้น พ่อก็ได้ทำการฌาปนกิจศพตามประเพณี ผู้เป็นพ่อก็จึงนำพระพุทธรูปองค์นั้นไปส่งยังถ้ำเหมือนเดิม จากนั้นผู้คนต่างๆ ที่หยิบเอาพระพุทธรูปจากถ้ำพระก็มีความกลัวตาย จึงนำไปส่งทุกๆ คนสมัยนั้น ต่อมาก็มีนายกว้าง บัวศรี ได้กระทำการล้อเลียนเหมือนคนโฆษณาขายยาเอาใบไม้มาทำเป็นไม้ค้ำโพง แล้วก็พูดให้เพื่อนฟังว่าเราเป็นโฆษณาขายยานะทุกๆ คน ให้มาซื้อที่เราได้ราคาเป็นกันเองนะ พอกลับถึงบ้านก่อนเข้านอน ปากรู้สึกคันๆ พอเอามือมาจับดูปากก็บิคคันที่ไม่สามารถจะกลับคืนได้ พอวันรุ่งขึ้นพ่อแม่พี่น้องก็ได้ให้นายกว้าง ไปขอขมาลาโทษที่ล่วงเกิน ปากที่บิคก็กลับคืนเหมือนเดิม ความอัศจรรย์ความศักดิ์สิทธิ์ของถ้ำพระสมัยก่อนเป็นความจริง ทุกประการ เล่าต่อกันว่าพ่อผู้ใหญ่มบ้านชัยเสน ได้พาพรานไปล่าสัตว์บนภูเทือกแห่งนี้ มีพรานแก้วดวงดี พรานหอมสมบัติ พรานไชยราช และพรานพรมบุตร พร้อมกับพวกอีกจำนวนหนึ่งได้ไปล่าสัตว์บนภูแห่งนี้ และได้ไปพบเห็นพระพุทธรูป ในถ้ำจำนวนมากมาย อาทิเช่น พระแก้ว พระงา พระทองแดง พระทองคำ พระไม้จันทร์ พระไม้อื่นๆ รวมทั้งเหล็กไหล ซึ่งนายพรานทั้งหมดขึ้นไปล่า

สัตว์จะบอกเล่าว่าในถ้ำพระ จะมีผีมหีเหศักดิ์ และงูเหลือมยักษ์ เป็นผู้รักษาถ้ำแห่งนี้ ถ้ามีคนขึ้นไป บริเวณถ้ำพระและทำมิดีมิร้ายจะเกิดอาการเจ็บป่วยหรือตายไปก็มี ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่ง นายพรานบอกเล่าว่าเป็นภูเขาที่มีอาถรรพ์และเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์มาก

ปัจจุบันนี้ป่าเพ็ทังพบเห็นอยู่แต่ไม่มากนัก ส่วนพระพุทธรูปจะมีพระพุทธรูปไม้ แต่ยังไม่ทราบว่าจะเป็นพระพุทธรูปสมัยไหน ส่วนเหล็กไหลตามคำบอกเล่าของพระอาจารย์สมหมายฯ เจ้าอาวาสวัด ท่านบอกว่ายังมีอยู่ในบริเวณถ้ำพระแห่งนี้ ซึ่งพระอาจารย์บอกว่าได้สร้างพระนอนและพระสังกัจจาย ทับบริเวณนั้นไว้ ส่วนพระงานั้นชาวบ้านได้ถือครอบครอง ต่อมาพระอาจารย์สมหมายฯ ลูกศิษย์อาจารย์ดี ฉนุโน ผู้ซึ่งได้มาปฏิบัติธรรมบริเวณถ้ำพระเป็นคนแรกได้พาญาติโยมมาตั้งวัดถ้ำพระขึ้นบริเวณทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงเรียกถ้ำพระ ซึ่งก่อนนั้นจะเรียกว่า “ภูเพ็ทัง” โดยพระอาจารย์ดี ฉนุโน พระลูกศิษย์อาจารย์ฝั้น ได้มาปฏิบัติธรรมและเดินธุดงค์ บริเวณภูเพ็ทังแห่งนี้ จนกระทั่งพระอาจารย์ดี ฉนุโน ได้มรณภาพ เมื่อปี พ.ศ.2502 พระอาจารย์สมหมายฯ และหลวงปู่สิงห์ทองฯ ได้สร้างเจดีย์พระอาจารย์ดี ฉนุโน ขึ้นในปี พ.ศ.2527 เพื่อเป็นที่สักการะ แต่เมื่อปี พ.ศ. 2540 ได้เกิดฟ้าผ่าเจดีย์พระอาจารย์ดี ฉนุโน ซึ่งปัจจุบันนี้ยังไม่ได้บูรณะเจดีย์ เนื่องจากอาจารย์หงษ์ทอง ธนะกัญญา ผู้ที่จะบูรณะเจดีย์พระอาจารย์ดีฯ เกิดล้มป่วย อย่างหนัก จนทุกวันนี้ไม่กล้าที่จะขึ้นไปบูรณะเจดีย์ บนภูแห่งนี้ เมื่อได้มีการค้นพบเป็นแหล่งท่องเที่ยวถ้ำพระแห่งนี้มีจุดประทับใจและเป็นสิ่งที่มหัศจรรย์และสำคัญมากมายในบริเวณภูเขาแห่งนี้ (ที่มา พระอาจารย์สมหมายจิตตโน ปาโล ทานะสิงห์)

ภาพที่ 4.10 พระเจดีย์พุทธรังสีบรรจุพระพุทธรูปศิลาและพระธาตุ

ถ้ำเกลี้ยง

ถ้ำเกลี้ยงเป็นถ้ำที่มีลักษณะที่คล้ายกับมีคนเอาอะไรไปขีดสีต่างๆ วันทำงานนั้น สีสันเป็น แวดตาหาดูได้ยาก จากตำนานบอกเล่าของนายพรานที่ไปล่าสัตว์ว่า “มีพระแก้วลงมาออกล้อเล่นกัน บริเวณถ้ำนี้ทุกวันพระในเวลากลางคืนจะมีรูปร่างเท่าส้มโอมะมาเล่นกันในบริเวณนี้คืนละประมาณ 2-3 ลูก บุคคลที่เห็นพระแก้วเป็นหมอธรรมในหมู่บ้านและเป็นผู้มีที่นาติดกับภูถ้ำพระแห่งนี้ คือ นายบุญชู สารสุข ถ้ำนี้จะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมเหมือนปีกแมลงภู่ทั้งข้างบนและข้างล่าง และมีลักษณะแปลกมาก คือหินจะทับกันเป็นชั้นๆ ชั้นบนสุดจะเป็นช่องกระจกตรงกลาง คนสามารถผ่านไปมาได้ จึงมีตำนาน เล่าว่าพระแก้วมาประทับเล่นในบริเวณชั้นบนสุดของหิน จับบริเวณตรงช่องกระจกและบริเวณถ้ำจะ เรียบเนียนเป็นสิ่งมหัศจรรย์ถ้าได้ไปสัมผัสบนถ้ำเกลี้ยงแห่งนี้

ถ้ำพรมบุตร

จะอยู่ทางทิศตะวันตกของภูถ้ำพระ เมื่อปีพุทธศักราช 2465 มีนายพรานพรมบุตร ไปล่า สัตว์คนเด็วและยิงเก้งได้ตัวหนึ่ง และนำเนื้อเก้งไปย่างในบริเวณถ้ำลักษณะของถ้ำจะเป็นเพิงหิน สามารถหลบฝนได้ เมื่อย่างเสร็จแล้วลงจากถ้ำและได้พบพรานไชยราช จารย์นาค (ชัยเสน) จารย์ บุญ วรโยธา พรานพรมบุตรได้แบ่งเนื้อเก้งให้ ในวันต่อมานายพรานพรมบุตร ได้ขึ้นไปบนถ้ำแห่งนี้ อีกครั้งไปล่าสัตว์เกิดป่วยอย่างหนักบริเวณถ้ำและเสียชีวิตในเวลาต่อมา ในแต่ละครั้งนายพรานพร มบุตรขึ้นมาบนภูแห่งนี้จะมาพักที่ถ้ำแห่งนี้ตลอดเวลาชาวบ้านจึงเรียกถ้ำนี้ว่า “ ถ้ำพรมบุตร” ตามชื่อ พรานล่าสัตว์จนกระทั่งปัจจุบัน

ถ้ำเค็ง (ถ้ำจันทร์)

ภาพที่ 4.11 ทางขึ้นไปถ้ำเค็ง

จะอยู่ทางตะวันออกของหน้าผาลักษณะถ้ำเป็นเพิงหิน พื้นเรียบกว้าง 4 เมตร ยาว 30 เมตร แต่โบราณเล่าว่ามีรอยพระฤาษีหรือพระกรรมฐานรุดงค์มาอาศัยปฏิบัติธรรม เพราะมีร่องรอยการต้มน้ำร้อนเพื่อฉันท์ บริเวณถ้ำสามารถ จุคนได้ 200 คน โดยไม่เปียกฝน เมื่อ 50 ปีก่อนยังค้นพบกระดูก เต็มไปหมดในถ้ำนี้ เหตุที่เรียกถ้ำนี้ว่า “ ถ้ำเต็ง” เพราะ เนื่องจากมีต้นเต็งใหญ่อยู่ด้านข้างของถ้ำ

ถ้ำเกีย (ถ้ำค้างคาว)

ถ้ำนี้จะมีค้างคาวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้ำเกีย มีลักษณะเป็นภูหินโดยจะติดกันถึง 3 ลูก ซึ่งกว้าง 3 เมตร ยาวประมาณ 8 เมตร ความลึกประมาณการไม่ได้ เวลามองลงไปด้านล่าง (ก้นถ้ำ) ยังลึกยิ่งแคบลงมาก นายพรานเล่าว่า ครั้งหนึ่งเคยเอาแห มาดักค้างคาวบริเวณปากถ้ำ และจะไล่ ค้างคาวออกจากถ้ำเพื่อให้มาติดร่างแห แต่ละคืนจะได้ค้างคาวคืนละ 100-200 ตัว เวลากลางคืนจะได้ยินเสียงค้างคาวร้องเหมือนเสียงไก่ นายพรานว่าเป็นเสียงผีค้างคาว ที่หวงลูกไก่ (ลูกค้างคาว) มันไม่ต้องการให้ใครเข้าไป โขยลูกมันออกมา ถ้ำไปดักอีกมันจะฆ่าให้ตาย คนจึงกลัวและไม่กล้าที่จะขึ้นไปดักค้างคาวบนถ้ำอีก ปัจจุบันนี้ นอกพรรษา ค้างคาวนับหมื่นตัว จะมาอยู่ที่สวนตาลเดี่ยว ของมหาเมฆ มุขฉัตร , หลวงปู่ สิงห์ทอง ปภากโร ก็ขอแผ้วไม่ให้นักจับ พอช่วงเข้าพรรษา ค้างคาวเหล่านี้ ก็จะกลับคืนถ้ำเดิม

ถ้ำรอด

ถ้ำรอดจะมีลักษณะเป็นถ้ำหินใหญ่, สูง ที่แยกออกจากกันเป็น 2 ลูก มีทางเดินอยู่ระหว่างก้อนหินทั้ง 2 ลูก ทำให้เดินไปมาสะดวก จึงเรียกถ้ำนี้ว่า “ ถ้ำรอด”

ภาพที่ 4.12 ส่วนหนึ่งของจุดชมวิวนหน้าผา

หน้าผาจะอยู่ทางทิศตะวันออกของถ้ำพระมบุตร โดยหน้าผาจะหันหน้าไปยังทางทิศใต้ หน้าผาสองประมาณ 5 เมตร คนส่วนใหญ่ไม่นิยมขึ้น – ลง เนื่องจากหน้าผาเป็นแผ่นหินเรียบๆ ไม่มีจุดสนใจที่เด่นชัด เว้นเสียแต่พวกที่ชอบผจญภัย

ถ้ำนางขวง

มีความยาวประมาณ 50 วา ขนาดเท่าโคนขา รูปร่างเป็นไปตามธรรมชาติของงู แต่ปัจจุบันจะมีขนาดเท่าหัวแม่มือ ซึ่งจะสีกกร่อนตามกาลเวลา โดยหางงูจะตัวคดไปทางถ้ำเกลี้ยง ส่วนหัวงูจะชูขึ้นไปทางถ้ำเค็ง จากคำบอกเล่าของอาจารย์หงษ์ วร โยธา อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านกุดแห่ บอกว่ามหาเมฆ มุทรวัด ผู้พบเห็นเหตุการณ์เล่าให้ฟังว่า นายไหว ได้ใช้ไม้เคาะบริเวณหัวงู ในเวลาต่อมา นายไหว จะปวดตาอย่างมาก โดยกล่าวว่าอาจเป็นอาการแพ้ของถ้ำแห่งนี้ และเป็นสิ่งมหัศจรรย์ อย่างยิ่ง

เจดีย์พระอรหันต์

ลักษณะเจดีย์จะเป็นหินวางซ้อนกัน เป็นชั้นๆ จากคำบอกเล่า เดิมทีมีพระอรหันต์มาปฏิบัติธรรมบนเจดีย์ และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเรียกเจดีย์นี้ว่า “เจดีย์พระอรหันต์”

อ่างเรือ

อ่างเรือ จะอยู่ทิศเหนือของถ้ำเกลี้ยง และจะติดกับถนนลูกรัง บริเวณที่จะขึ้นบนภูถ้ำพระเป็นอ่างหิน อ่างเรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติของหิน เป็นหินรูปร่างคล้ายเรือแจว จึงให้ชื่อว่า “อ่างเรือ” นับตั้งแต่นั้นมา

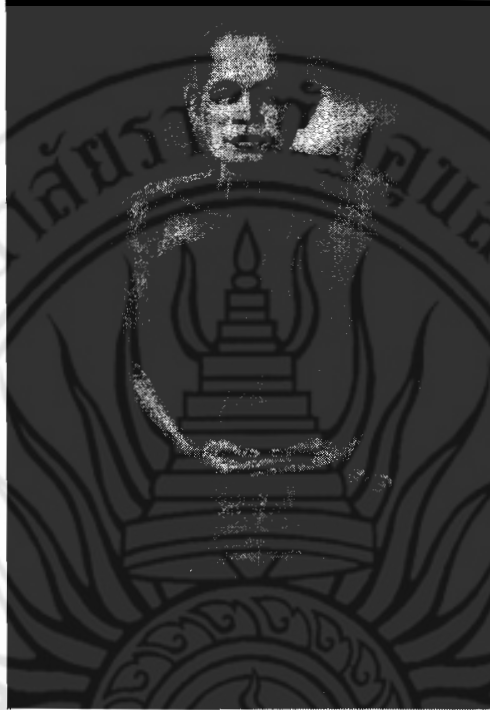
บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (สระน้ำ)

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ จะอยู่ตรงกลางของภูถ้ำพระมีความลึกประมาณ 3 เมตร เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ลักษณะพิเศษของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์นี้ คือ น้ำจะมีตลอดทั้งปี ไส้ตะกาดอย่างมา

รอยพระบาทจำลอง

จากการบอกเล่าว่า กล่าวไว้ว่า พระอาจารย์ดี ฉนุ โน ได้มีนิมิตเห็น (เกิดจากการนั่งสมาธิ) ว่า บริเวณตรงนี้เป็นรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า พระอาจารย์ดี ฉนุ โน จึงได้สร้างรอยพระบาทจำลองขึ้น ขึ้นทางด้านล่างของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นที่สักการะของปวงชนที่ขึ้นมาบริเวณภูถ้ำพระจนถึงปัจจุบันนี้ โดยการนำของพระมหาสีทันดร

อาจารย์ดี

ภาพที่ 4.13 ภาพเขียนสีน้ำมันพระอาจารย์ดี ฉนุ โน

เมื่อครั้งที่พระอาจารย์ดี ฉนุ โน ได้มีพระฉายาลักษณ์ หลวงปู่สิงห์ทอง ปากาโร พร้อมด้วยพระอาจารย์สมหมาย เจ้าอาวาสวัดภูเก้าพระ ก็ได้สร้างพระธาตุเจดีย์ หลวงพ่อหงส์ทอง สหธรรมโม หลานอาจารย์ดีฯ ได้นำอัฐิของอาจารย์ดีฯ มาไว้ในธาตุเจดีย์และเป็นผู้สละทรัพย์ สร้างจนเสร็จสิ้น เพื่อเป็นที่สักการะของชาวบ้านที่ขึ้นไปบนภูเก้าพระ โดยพระธาตุฯ จะอยู่เหนือบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ทางด้านซ้ายมือของภูเก้าพระ พระธาตุนี้จะมีศักดิ์สิทธิ์มาก เนื่องจากผู้ที่ต้องการจะบวระใหม่ จะทำการบวระ ปรากฏว่ามีเหตุการณ์ฟ้าผ่าลงมา ยัง พระธาตุ นั้น จึงเป็นเหตุไม่สามารถที่จะบวระพระธาตุนั้นได้ จนถึงปัจจุบัน

2. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน

ภาพรวมของชุมชน

เดิมตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านส้มป่อย ปัจจุบันบ้านส้มป่อยเป็นบ้านร้าง (บ้านเก่า) ปัจจุบันเป็นทุ่งนาอยู่เหนือบ้านกุดแห่ขึ้นไป 3 กิโลเมตร เมื่อประมาณ พ.ศ. 2428 เกิดฝนแล้งตลอดปีพื้นที่แห้งแล้งทั่วไป ขุดบ่อน้ำกินหาน้ำใช้ไม่มี น้ำห้วย หนอง คลอง บึง แห่งขอด คณะพระสงฆ์และคน

เผ่าคนแก่ ได้นำลูกหลานทำพิธีไปแห่เอาน้ำจากหนองใหญ่กลางดงทางใต้บ้าน เชิญเอาน้ำไปเป็น
 เชื่อน้ำเทลงในบ่อน้ำบ้านส้มป่อย ก็ไม่เกิดผลคงแห้งแล้งหนักเข้า เกิดอาเพศหนักเข้าอีก เกิดดินแตก
 ระแหงผ่านกลางบ้านกว้างประมาณศอกหนึ่งลึกมาก ไม้ไผ่ 2 ลำยังไม่ถึง ผู้คนป่วยไข้มาก จนคิด
 สังกะตัง จึงตกลงกันอพยพหนีไปตั้งบ้านใหม่โดยมาตั้งอยู่ใกล้ภูคแห่ อาศัยน้ำภูคแห่อาบกิน ขุดบ่อน้ำ
 เกิดมีน้ำอุดมสมบูรณ์เลยแตกบ้านมาตั้งอยู่ใหม่ ให้ชื่อบ้านว่า “บ้านภูคแห่”

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภูคแห่

การจัดการการท่องเที่ยวในบริเวณภูคแห่จะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อหรือทำลาย
 สิ่งแวดล้อมและสังคม โดยจะต้องมีการวางแผนและกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเพื่อให้สอดคล้องกับ
 ความคิดเห็นและเหตุผลของคนในท้องถิ่น นอกจากนี้จะต้องให้ความรู้และสื่อความหมายด้านการ
 ท่องเที่ยวทางธรรมชาติแก่นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และ
 ประสบการณ์ ซึ่งโดยต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นเป็นที่สำคัญ
 และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นเป็นการสร้างความประทับใจ สร้างความตระหนัก และปลูก
 จิตสำนึกถูกต้อง

ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ สามารถช่วยให้ผู้ศึกษาเสนอแนะแนวทางการจัดการพัฒนา
 แหล่งท่องเที่ยวภูคแห่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ตามประเด็นสำคัญ 5 ประเด็นดังนี้

1. อยู่บนพื้นฐานธรรมชาติ วัฒนธรรม และชุมชน

1.1 ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรได้ทำความเข้าใจในหลักการของการท่องเที่ยวทาง
 ธรรมชาติและเข้าใจในบริบทของพื้นที่เป็นเบื้องต้น โดยผ่านการปฐมนิเทศจากเจ้าหน้าที่ของแหล่ง
 ท่องเที่ยวภูคแห่

1.2 ผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวต้องทำความเข้าใจและเคารพสิทธิของ
 ชุมชน รวมทั้งกระทำกิจกรรมใด ๆ ก็ตามที่ ไม่เป็นการทำลายวัฒนธรรมของชุมชน

1.3 การจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวภูคแห่จะต้อง
 ตระหนักถึงความเป็นธรรมชาติของระบบนิเวศให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงการปรุงแต่งหรือเปลี่ยนแปลงใด ๆ
 จนเกินกว่าศักยภาพของพื้นที่จะรับได้

2. มีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน

2.1 ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรทำความเข้าใจระบบการบริหาร
 จัดการพื้นที่และให้ความร่วมมือในการรับผิดชอบดูแลพื้นที่และมีการควบคุมมาตรฐานการบริการ
 การท่องเที่ยว

2.2 ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรจัดการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยกำหนดระยะเวลาและกรอบในการประเมิน เช่น ด้านศักยภาพ สังคมและเศรษฐกิจ เป็นต้น นอกจากนี้ควรกำหนดแนวนโยบายที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทาง และกรอบในการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และมีการจัดแบ่งพื้นที่ (Zoning) เพื่อจัดเขตกิจกรรมแต่ละอย่าง

2.3 ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานด้านความรู้ความสามารถ เพื่อที่จะสามารถพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น เส้นทางเดินป่า เส้นทางชมถ้ำ และศึกษาธรรมชาติ จุดศึกษาชมวิว หน้าผา นอกจากนี้ควรมีการควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยวให้เป็นไปในลักษณะการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและควบคุมมาตรฐานการบริการนักท่องเที่ยว

3. การให้ความรู้และสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น

3.1 ควรจัดทำเอกสารบรรยายสรุปเกี่ยวกับพื้นที่ หรือจัดทำคู่มือในการชมและศึกษาพื้นที่ สำหรับนักท่องเที่ยว มีการชี้แนะและนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ บริเวณแหล่งท่องเที่ยวภูถ้ำพระ

3.2 ควรจัดทำป้ายแนะนำพื้นที่ ถ้ำ ศาสนสถาน ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เช่น ทำป้ายให้เป็นรูปเหมือนกับหิน หรือรูปร่างของต้นไม้ที่มีอยู่ในพื้นที่

3.3 ควรมีหน่วยงานเป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงประชาชนและนักท่องเที่ยวโดยปรับปรุงพฤติกรรมตนเองให้เป็นไปในทางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักท่องเที่ยว

3.4 โครงการพัฒนาภูถ้ำพระ ควรจัดทำ (Tourist Service Center) ที่มีการแสดงนิทรรศการของโครงการฯ และทำการปฐมนิเทศแก่นักท่องเที่ยวก่อนเข้าชม

4. คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม

4.1 คนในท้องถิ่นต้องได้รับการสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มกันด้านอนุรักษ์การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และได้รับการสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ นอกจากนี้ควรมีการช่วยเหลือและผูกมิตรกับนักท่องเที่ยว

4.2 คนในท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว เช่น มีการจัดบริการที่พักในลักษณะให้นักท่องเที่ยวพักอาศัย (Home Stay) และการเป็นผู้นำชมพื้นที่ เป็นต้น

5. นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ

5.1 ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรร่วมมือกันอย่างจริงจัง ในการต้อนรับและช่วยเหลือนักท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม และให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว ว่าเป็นกิจกรรมที่ให้ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

5.2 การจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวภูฏำพระ ควรมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเป็นสำคัญ มีการจัดองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานและจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับพื้นที่และธรรมชาติ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูฏำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนภูฏำพระสำหรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
2. เพื่อศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูฏำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

สรุปผลการศึกษา

บริบทของสภาพแหล่งท่องเที่ยวภูฏำพระตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

บริบทของสภาพแหล่งท่องเที่ยวภูฏำพระผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาเป็น 4 องค์ประกอบหลัก คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ องค์ประกอบด้านการจัดการ องค์ประกอบด้านกิจกรรม และองค์ประกอบด้านองค์กร ผลการศึกษาทำให้ทราบว่าภูฏำพระเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย ในทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยมีโครงการพัฒนาภูฏำพระ ขององค์การบริหารส่วนตำบล กุดแห่เป็นองค์กรหลักในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภูฏำพระให้อยู่อย่างยั่งยืน (ตามแผนพัฒนา ระยะ ที่ 1) ของโครงการพัฒนาภูฏำพระ นอกจากนี้ยังมีความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro tourism) การชมถ้ำ การเดินป่า (Trekking Tour) และการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานในโครงการพัฒนาภูฏำพระ ทั้งหมดซึ่งล้วนต้องอาศัยแรงงานจากคนในท้องถิ่น โดยที่ให้คนในท้องถิ่นมีรายได้จากการทำงานในพื้นที่ภูฏำพระ

นอกจากนี้ผลการศึกษายังทำให้ทราบว่าแหล่งท่องเที่ยวภูฏำพระ มีศักยภาพและความพร้อมในองค์ประกอบทั้ง 4 ของการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ กล่าวคือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่
2. องค์ประกอบด้านการจัดการอย่างยั่งยืน
3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ
4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม

บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน มีกลไกและความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาพอที่จะสรุปออกเป็น 4 ด้านดังนี้

1. ด้านของการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น (วางแผน)
2. ด้านของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
3. ด้านของการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน
4. ด้านของการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ด้านการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น (วางแผน)

กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นกลไกที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการรวมกลุ่มแต่กลไกดังกล่าวนี้เป็นกลไกก็เพราะว่าได้ทำหน้าที่ตามบทบาทของคนที่มีส่วนร่วมในการกำหนดกติกา ระเบียบปฏิบัติ ตลอดจนมีความตั้งใจปฏิบัติตามกฎที่ได้สร้างขึ้นมาอย่างเชื่อมั่น จากผลของการศึกษาวิจัยพบว่า ชาวบ้านในชุมชนตำบลกุดแห่ และชุมชนใกล้เคียงมีส่วนร่วมในการพัฒนาภูธำพระ เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพของตำบลกุดแห่ และในส่วนของผู้ที่ไม่มีหน้าที่ก็สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสมอภาค และถ้ามีแนวคิดใหม่ ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาภูธำพระก็จะผ่านที่ประชุมคณะกรรมการที่ทางชุมชนได้เลือกกันเองเพื่อมาดูแลในเรื่องต่าง ๆ ของภูธำพระให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเสนอเป็นกฎ กติกา ของชุมชน โดยนำมาบอกเล่ากับชุมชนได้รับทราบเพื่อจะได้นำไปปฏิบัติให้เป็นแนวทางเดียวกัน เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของภูธำพระ ให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด นับว่าเป็นกลไกการมีส่วนร่วมเป็นจุดขึ้นประการหนึ่งของคนในชุมชนตำบลกุดแห่ และตำบลใกล้เคียง คือเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง อยู่ตัว หรือยั่งยืน ซึ่งทุกคนได้รับประโยชน์และคุณค่าจึงเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ

ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

การรวมกลุ่มของประชาชนในตำบลกุดแห่ ต้องอาศัยการพึ่งตนเอง การรวมตัวดังกล่าวต้องอาศัยการสนับสนุน หรืออาศัยภูมิปัญญาจากภายนอก ชุมชนไม่สามารถจัดการปัญหาได้อย่างต่อเนื่องการทำงานก็ขาดการมีส่วนร่วมตามมา ในชุมชนตำบลกุดแห่มีขีดความสามารถที่จะตอบสนองความต้องการการแก้ไขสภาพปัญหาของภูธำพระให้มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สมบูรณ์และเป็นที่ยึดต่อประชาชนทั่วไปต้องอาศัยความร่วมมือการดำเนินงานกับคนภายในและภายนอกชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่มาจากภายนอกชุมชนด้วยองค์ประกอบความร่วมมือซึ่งจะทำให้เพิ่มศักยภาพเป็นกลไกให้เกิดการร่วมมือภายในชุมชนได้แก่ โครงสร้าง

ประชาชน โครงสร้างอำนาจ ระบบเครือข่าย การปกครอง อาชีพ และระบบการผลิต การจัดการ ชุมชน และระบบความเชื่อซึ่งได้แสดงศักยภาพออกมาให้เกิดการรวมกลุ่มเป็นลำดับต่อไป

ดังนั้นถ้าชุมชนขาดการพึ่งพาตนเองและไม่มีศักยภาพของชุมชนก็ไม่สามารถทำให้ ชุมชนเข้มแข็งให้มีประสิทธิภาพได้ การพึ่งพาตนเองนั้นต้องอาศัยตั้งแต่ผู้นำ ภูมิปัญญา ทรัพยากร ระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งในแต่ละชุมชนมีสิ่งเหล่านี้ เป็นฐานที่เข้มแข็ง ส่งผลให้เกิดศักยภาพและผลักดันให้ชุมชนสามารถทำงาน ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ต่อไป

ด้านการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน

ชุมชนตำบลกุดแห่ เป็นชุมชนที่ช่วยพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนในเรื่องของการ หาทุนเพื่อแก้ไข และพัฒนาสังคมในด้านดูแลกันเองในชุมชนและกำหนดกฎ ระเบียบวินัยให้ชุมชน ปฏิบัติ

ผลการศึกษาชุมชนในตำบลกุดแห่ พบว่าเป็นชุมชนที่มีการจัดการเกี่ยวกับการ ดำเนินงานการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของภูถ้ำพระคือมีการตั้งคณะกรรมการ ดำเนินการเพื่อที่จะมาดูแลเรื่องราวรับรายจ่ายของผลประโยชน์ที่เกิดกับภูถ้ำพระอันเนื่องมาจากการ ท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวใกล้เคียงตลอดจนนักท่องเที่ยวภายนอกที่มาทำกันเป็นหมู่คณะ ซึ่งถือว่า ผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของภูถ้ำพระนั้นส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ในช่วงของเทศกาลวัน สำคัญ เช่น วันสงกรานต์ และวันสำคัญของประเพณีไทยตรงนี้เองจะทำให้ภูถ้ำพระมีรายได้และจะ ทำให้ชุมชนหรือผู้นำชุมชน ตลอดจนคณะกรรมการต่าง ๆ ที่ทางชุมชนได้เสนอแต่งตั้งขึ้นเพื่อดูแล ในส่วนนี้

ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ส่วนใหญ่ประชาชนในชุมชนตำบลกุดแห่ มีความคาดหวังที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการ ติดตามประเมินผลอยู่ในระดับหนึ่ง ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ ประเมินผลเรื่องกิจกรรม ติดตามและหา แนวทางในการปรับปรุงการดำเนินงาน การประเมินผลการปฏิบัติตามกฎ กติกา ระเบียบ ที่ทาง คณะกรรมการตั้งขึ้นเพื่อใช้บังคับในการปฏิบัติของภูถ้ำพระ วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคในการ ดำเนินงาน อำนวยความสะดวกและให้การสนับสนุนต่าง ๆ ควบคุมกฎเกณฑ์และมาตรการด้านการ ท่องเที่ยว เป็นต้น

อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูธำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

จากผลการศึกษาที่พบว่า ภูธำพระมีศักยภาพพร้อมในทุกด้านที่จะจัดการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบด้านพื้นที่ องค์ประกอบด้านการจัดการอย่างยั่งยืน องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ และองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น อาจกล่าวได้ว่า ภูธำพระมีความได้เปรียบหลายประการ แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ มักมีปัญหา/ อุปสรรค หรือข้อเสียเปรียบในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง หรือหลาย ๆ องค์ประกอบในด้านการท่องเที่ยวความได้เปรียบของภูธำพระดังกล่าว สามารถอภิปรายได้ว่า

1. เป็นโครงการในองค์การบริหารส่วนตำบลกุดแห่
2. กิจกรรมหลักที่เกิดขึ้น คือการฟื้นฟูสภาพป่า ถ้ำ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านหมู่ที่ 10 บ้านหินโง่งน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ของภูธำพระ เท่ากับว่าเป็นการเพิ่มศักยภาพใน 2 องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยว คือ การจัดการพัฒนาพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น
3. เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว ได้มีโอกาสเรียนรู้ธรรมชาติ จากภูธำพระ เป็นต้น
4. การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีองค์การบริหารส่วนตำบลกุดแห่ รับผิดชอบดูแลและบริหารจัดการ

แม้ผลการศึกษาจะทำให้ทราบว่าภูธำพระมีความพร้อมและศักยภาพเหมาะสมสำหรับการพิจารณาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่ก็ยังพบว่ายังมีปัญหาและอุปสรรคบางประการที่ต้องมีการปรับปรุงและพัฒนา ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า พื้นที่ภูธำพระมีจุดอ่อนบางประการ เช่น ขนาดและจำนวนป้ายสื่อความหมายยังไม่ค่อยเหมาะสม ถ้าบางถ้ำมีการชำรุดทรุดโทรม และยังไม่ได้รับการบูรณะเท่าที่ควร สาธารณูปโภคและสาธารณูปการบางอย่างยังไม่เพียงพอ เช่น สถานที่จอดรถ ห้องส้วม ดังนั้นควรมีการปรับปรุง ป้ายสื่อความหมายให้มีขนาดใหญ่เห็นได้ชัดเจน และมีจำนวนมากขึ้น นอกจากนี้ควรมีการจัดการในด้านสถานที่จอดรถ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวต่อไป

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า แหล่งท่องเที่ยวภูธำพระมีศักยภาพในการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติตามองค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบคือ 1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ 2) องค์ประกอบด้านการจัดการอย่างยั่งยืน 3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ 4) องค์ประกอบ

ด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งได้สอดคล้องกับ โครงการศึกษาวิจัยมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบัน ค่างราชานุกาฬ (2541) ยังได้เสนอถึงหลักการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวว่า ประกอบด้วย

1. ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของแหล่งท่องเที่ยว ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยพิจารณาจากที่ตั้ง กิจกรรมความพร้อมและความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปของการเป็น คณะกรรมการ การรับผิดชอบดำเนินการ การสนับสนุนภาครัฐ เป็นต้น

2. องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น สภาตำบล องค์กรบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสนับสนุนแผนงาน โครงการ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินการองค์กรประชาชนอื่น ๆ

3. ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐมีหน้าที่ จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคกัน

ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบ ต่อวิถีชีวิตคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

นอกจากนี้ยังได้สอดคล้องกับงานวิจัยของสุจินต์ ดาววิระกุล ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน จะทำให้รู้ถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ กระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน ความต้องการได้รับการ ชักชวนจากกรรมการหมู่บ้าน มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน เพื่อนบ้าน ไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. จากผลการศึกษาพบว่าภาครัฐควรที่จะเข้ามาส่งเสริมเพื่อพัฒนาศักยภาพของ บุคลากรในชุมชน เพื่อรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยจัดการฝึกอบรมให้ความรู้กับชุมชน ในเรื่องของการท่องเที่ยว ซึ่งให้เห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีเจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นที่ปรึกษาด้านการบริหารจัดการ

2. จากผลการศึกษาพบว่า ควรมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวพื้นที่ ภูถ้ำพระให้มากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวยังมีความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ค่อนข้างน้อย โดยจัดทำเอกสาร บรรยายสรุปเกี่ยวกับพื้นที่ แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวบริเวณแหล่งท่องเที่ยวภูถ้ำพระให้มากขึ้น

3. จากผลการศึกษาพบว่าควรปรับปรุงในด้านป้ายบอกสถานที่ จุดชมวิว สถานที่ จอดรถ ควรมีการปรับปรุงด้านพื้นที่ส่วนที่ให้บริการนักท่องเที่ยวให้มีเนื้อที่เพิ่มขึ้น

4. จากผลการศึกษาพบว่าควรจะมีการปฐมนิเทศและให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวภูฏำพะให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมภูฏำพะ เพื่อเป็นการแนะนำสถานที่แหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบ และควรมีการจัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (Tourist Center) อยู่ในจุดที่สามารถติดต่อได้สะดวก เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถรับฟังคำชี้แนะจากเจ้าหน้าที่ได้นอกจากนี้ควรมีการจัดระบบการจราจร

5. จากผลการศึกษาพบว่าควรจัดให้มีการศึกษาดูงาน ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ของหมู่บ้านที่ประสบผลสำเร็จในการใช้ธรรมชาติเป็นจุดขาย เพื่อให้ชุมชนได้รับความรู้ และเกิดแนวคิดในการจัดการ นำมาพัฒนาการท่องเที่ยวในภูฏำพะต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ เน้นเรื่องแนวทางการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูฏำพะตามหลักการท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นหลัก ทำให้ผลการศึกษาที่ได้อาจอยู่ในขอบเขตจำกัดทางด้านปัจจัยที่ศึกษาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อการทำการวิจัยครั้งต่อไปดังต่อไปนี้

1. ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปในพื้นที่ ควรทำการศึกษาเพิ่มเติมในด้านขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวเนื่องจากปริมาณของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น ในแต่ละปี รวมไปถึงการจัดแบ่งพื้นที่ (Zoning) เพื่อจัดเขตกิจกรรมแต่ละอย่าง และการจัดการในระดับแผนและนโยบายด้านการท่องเที่ยวสามารถบรรลุผลในการจัดการได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาทั้งทางด้านขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

2. ควรมีการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงกับภูฏำพะ เพื่อเป็นการเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวและสามารถจัดตั้งเป้าเครือข่ายการท่องเที่ยวของตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และประเทศต่อไป

3. ควรศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมตามพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

4. ควรวิจัยกิจกรรมเสริมนอกเหนือจากการไปชมธรรมชาติเพียงอย่างเดียว เพื่อเป็นการสร้างกิจกรรมใหม่ ๆ ให้มีความหลากหลาย เช่น กิจกรรมการเดินป่า กิจกรรมการดูถ้ำ กิจกรรมดูพืชพรรณไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมความรู้ ความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น

5. ควรศึกษาเรื่องความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อการจัดกิจกรรมของหมู่บ้าน

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. สรุปปัญหาและการป้องกันแก้ไขผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อ
สิ่งแวดล้อม. (ม.ป.ท.). 2537.

_____. นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปี 2541-2542. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540.

_____. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ปี 2540-2546. กรุงเทพฯ :
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540.

_____. นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ปี 2538-
2539. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539.

_____. บทความพิเศษ : ECOTOURISM NETWORK. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่ง
ประเทศไทย, 2540.

กันฉัตร ต้นเสถียร. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาล ศึกษาเฉพาะ
กรณี เทศบาลสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ พัฒนบริหารศาสตร
มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2537.

ฉอาน วุฒิธรรมรักษา. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลกระทบต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของ
ประชาชนในโครงการสร้างชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการที่ได้รับรางวัลดีเด่นของ
ตำบลทุ่งพะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขา
สังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชนิศา ครูจิรานูวัตร. เจตคติของผู้ประกอบการด้านที่พักแบบสัมผัสวัฒนธรรมชนบทในเขตภาค
กลางของประเทศ. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยี พระจอม
เกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2546.

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. "อุปสงค์การท่องเที่ยว," จุลสารการท่องเที่ยว. 4 (เมษายน 2539) : 34-41.

ชูษณา ก้อนจันทศ. การมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมสร้างตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตาม
ความจำเป็นพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัย ศึกษาเฉพาะกรณี นิคมสร้างตนเองกระเสี้ยว
จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

เดชา ไต้สูงเนิน. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเกษตร กรณีศึกษานาม่วงคำ ตำบลโป่งแยง
อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา
มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2543.

ทรงพล ภูมิพัฒน์. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ : ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา ฝ่ายเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2540.

ธงชัย สันติวงษ์. พฤติกรรมผู้บริโภคทางการตลาด. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด,
2540.

นำชัย ทนุผล. การตอบสนองประชาชนที่มีต่อโครงสร้างการพัฒนาท้องถิ่น. ภาควิชาส่งเสริม
การเกษตร สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้, 2529.

เนาวรัตน์ พลายน้อย และคณะ. “พฤติกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทย”
จุลสารการท่องเที่ยว.ปีที่ 15 เล่ม 4, 2539.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : เอกสารประกอบการสอน.
เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2542.

บุษกร ภวจินดา. “สรุปการสัมมนา : พัฒนาการท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน” จุลสารการ
ท่องเที่ยว. ปีที่ 14 เล่ม 2, 2535.

ปกรณ์ ปรียากร. ทฤษฎีและกลยุทธ์เกี่ยวกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2530.

ปรัชญา เวสารัชช์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท. รายงานการวิจัย
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

ปรีดา ประพุดิชอบ. บทบาทของอาสาสมัครในการส่งเสริมการเกษตร : ทัศนและประสบการณ์ใน
การวิจัยเพื่องานพัฒนา : ประสบการณ์ภาคสนาม. กรุงเทพฯ สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ปิยพร ทาวีกุล. การมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาบ้าน ไหล่หิน
ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคว จังหวัดลำปาง. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

ปฐิติ อากมนนท์ มอนซอน และคณะ. การท่องเที่ยวเดินป่า : ผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมและ
ประชาชนในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2535.

พจนา สวนศรี. บรรณาธิการบันทึก : ความในใจคนทำงาน. สารคดีท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
(Ecotourism). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจนเดอร์เพรส, พฤษภาคม 2540.

_____. สรุปบทเรียน Ecotourism “การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน.
มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.), 2542.

พิมพ์รพี พันธุ์วิชาติกุล และคนอื่น ๆ. สมุทรบันทึกสีนามิ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : H₂ oney, 2548.

- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุคทศวรรษ การพัฒนาปัจจุบัน
ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2527.
- ภราเดช พัทฒวิเชียร. การวางแผนตลาดการท่องเที่ยว, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.
- ภักดี รัตนผล, การมีส่วนร่วมของภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชนในการพัฒนาส่งเสริมการ
ท่องเที่ยว. สำนักงานจังหวัดลำปาง, 2543.
- มิสรา สามารถ. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ :
รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวง
มหาดไทย, 2543.
- วรรณมา วงษ์วานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ :
มิถุนายน, 2539.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : รายงานผลการดำเนินการ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540.
- สิริยา วัฒนสุขชัย. ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือน กรณีศึกษาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- สุจินต์ ดาววิระกุล. ปัจจัยที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้านศึกษา
เฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดนครสวรรค์
ประจำปี 2527. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
2527.
- สุนิสา โพธิ์เคี้ยว. การศึกษารูปแบบการพัฒนาการของชุมชนหัวหิน อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว.
วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. การประเมินโครงการปกป้องป่าไม้เมืองไทยเพื่อเร่งฟื้นฟูต้นน้ำลำธารใน
ส่วนของกรมป่าไม้. รายงานการวิจัยคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- อโนทัย เพ็ชรคงชล. “การประเมินผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยว” จุลสาร
การท่องเที่ยว. 13 (ตุลาคม-ธันวาคม) : 20-23. 2537.
- อรวรรณ พันธุ์เนตร. การประเมินความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยว
ของประชาชน, ม.ป.ท., 2541.

อิศยา อุทิศผล. **ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดแสดงของช่างเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว กรณีปางช้างแม่สา อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่กับศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง, การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยเชียงใหม่, 2542..**

Cohen & Uphoff Norman T. **Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarity Through Specificity** World Development, March 1980.

Dann, Graham. **The People of Tourist Brochure.** London : Wiley, John & Sons, 1996.

_____. **The Nostalgia Industry of the Future.** Oxford : Butterworth-Heinemann, 1998.

Eber, Shirley. **Tourism in Focus.** London : RAP, 1997.

Edensor, Tim. **Tourists at the Taj : Performance and Meaning at a Symbolic Site.** New York : Routledge, 1998.

Graburn, Nelson H.H. **Akbar Ahmed and Cris shore.** London and Atlantic Highland : Athlone, 1995.

Krippendorf, Jost. **Understanding the Impact of Leisure and Travel.** Oxford : Butterworth-Heinemann, 1998.

Laxson, Joan. **Annals of Tourism Research : How 'We' See 'Them' Tourism and Native Americans.** USA : Pergamon Press, 1991

Lee J. Cary. **The Role of the Citizen in C.D. Process : Community Development as a Process.** Columbia : University of Missouri Press, 1976.

MacCannell, Dean. **The Tourist : A New Theory of the Leisure Class.** New York : Schocken Books, 1976.

McIntosh, Robert W. and Goeldner, Charles R **Tourism Principle, Practices, Philosophies.** 5th ed. New York : John Wiley and Sons, Inc. 1986.

Reisinger, Y. **The State of the Art.** England : John Wiley and Sons, 1995.

Ryan, Chris. **Recreational Tourism : A Social Science Perspective.** London and New York : Routledge, 1993.

Urry, John. **The Tourist Gaze : Leisure and Travel in Contemporary Society.** New Delhi : Sage Publications, 1990.

White, Alastair T. **The Community Participations A discussion of the argreement,** United Nations Children's Fund, 1982.

WHO/UNICEF. **Report of the international conference on Primary Health Care,** April 1978.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
(แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์)

แบบสัมภาษณ์เพื่อทำการค้นคว้าแบบอิสระ
เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภู่อำเภอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
ในตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

คำชี้แจงในการกรอกแบบสัมภาษณ์

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาทางวิชาการ ผลการศึกษาจึงไม่มีผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในอนาคต จึงขอให้ท่านตอบคำถามตามความคิดเห็นของท่าน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาต่อไป

2. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้แบ่งออกเป็น 2 ชุด ประกอบด้วย

ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ หัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชน ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน สภาพทั่วไปและการพัฒนาของหมู่บ้าน แบ่งเป็น 2 หมวด ดังนี้

- หมวดที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย ชื่อ-สกุล อายุ บ้านเลขที่
- หมวดที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน คือสภาพแหล่งท่องเที่ยวทั่วไป

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนา การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยว ในชุมชน แบ่งเป็น 2 หมวด ดังนี้

- หมวดที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย ชื่อ-สกุล อายุ บ้านเลขที่
- หมวดที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในตำบล ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ

แบบบันทึกการสังเกต
วิทยานิพนธ์

เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูธำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
ในตำบลกุดแห่ อำเภอเสิงสาง จังหวัดยโสธร

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. 2551 เวลา ..... สถานที่ .....

ประเด็นการสังเกต

.....

.....

.....

.....

บันทึกรายละเอียด

.....

.....

.....

.....

สรุปข้อสังเกต

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูธำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
ในตำบลกุดแห่ อำเภอเสิงสาง จังหวัดยโสธร

แบบสัมภาษณ์ หัวหน้าครอบครัว และผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป

ที่ตั้ง บ้านเลขที่..... ชื่อหมู่บ้าน..... หมู่ที่..... ตำบล.....
อำเภอเสิงสาง จังหวัด ยโสธร

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง วิธีการบันทึกแบบสัมภาษณ์ ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในกรอบวงกลม ○ และบันทึก
ข้อความลงในช่องว่าง

1.1 ชื่อผู้ตอบสัมภาษณ์ .....นามสกุล.....

1.2 เพศ

ชาย หญิง

1.3 อายุ

15-24 ปี 25-34 ปี 35-44 ปี
 45-54 ปี 55-64 ปี 65 ปีขึ้นไป

1.4 สถานภาพ

โสด สมรส หม้าย
 หย่าร้าง แยกกันอยู่ อื่น ๆ (ระบุ)

1.5 ระดับการศึกษา

ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลาย
 มัธยมศึกษาตอนต้น ปริญญาตรี
 ปวช. ปวส. อนุปริญญา สูงกว่าปริญญาตรี
 อื่น ๆ (ระบุ)

1.6 อาชีพ

ข้าราชการ / ลูกจ้างของรัฐ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงาน / ลูกจ้างเอกชน
 ก้าขายประกอบธุรกิจส่วนตัว รับจ้างทั่วไป / เกษตรกร
 อื่น ๆ (ระบุ)

หมวดที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน คือสภาพแหล่งท่องเที่ยวทั่วไป

คำชี้แจง ให้ท่านแสดงความคิดเห็นที่เหมาะสม ในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการพัฒนาภูฏำพะให้
เป็นท่องเที่ยว โดยแบ่งตามหมวดดังนี้

ก. ด้านของการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

1. ท่านได้เข้าร่วมประชุม และมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาภูฏำพะให้แหล่ง
ท่องเที่ยวในตำบลกุดแห่อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

2. การเข้าร่วมประชุมท่านมีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือมีข้อเสนอแนะต่อที่ประชุมในการ
พัฒนาภูฏำพะให้แหล่งท่องเที่ยว ในตำบลกุดแห่อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

3. ท่านได้มีแนวคิดที่จะเสนอโครงการหรือกิจกรรมของภูฏำพะในรูปแบบใดบ้าง

.....
.....
.....

4. ท่านมีความพึงพอใจหรือประทับใจ หรือมีปัญหาจากการมาใช้บริการของภูฏำพะแห่งนี้
อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

ข. ด้านของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

1. ท่านได้มีโอกาสเข้าร่วม โครงการ หรือจัดกิจกรรมของภูฏำพะ หรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....

2. ท่านได้รับบริจาคเงินหรือสิ่งของเพื่อร่วมสมทบทุนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของภูธำพระในระดับใด

.....
 .....

3. ท่านได้ร่วมออกแรงพัฒนา ในกิจกรรมของภูธำพระในระดับใด

.....
 .....

4. ท่านได้เป็นคณะกรรมการในการจัดงานหรือกิจกรรมของภูธำพระในระดับใด

.....
 .....

5. ท่านได้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือมาตรการในการดูแลรักษาภูธำพระในระดับใด

.....
 .....

ค. ด้านของการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน

1. ท่านได้รับประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงานของภูธำพระในระดับใด

.....
 .....

2. ท่านมีโอกาสได้พื้นที่ ที่ภูธำพระในการดำเนินการชีวิตประจำวัน หรือไม่อย่างไร

.....
 .....

3. ท่านได้รับรายได้จากการทำงานในภูธำพระในระดับใด

.....
 .....

4. ท่านมีโอกาสได้เข้าไปขายสินค้า หรือของที่ระลึกในบริเวณภูธำพระ ในระดับใด

.....

.....

.....

5. ท่านได้รับผลประโยชน์จากเงินช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนของภูธำพระในระดับใด

.....

.....

.....

ง. ด้านของการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

1. ท่านได้เข้าไปควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินต่าง ๆ ของภูธำพระในระดับใด

.....

.....

2. ท่านได้ติดตามดูแลผลความก้าวหน้าในการพัฒนาหรือดำเนินกิจกรรมของภูธำพระในระดับใด

.....

.....

3. มีหน่วยงานของรัฐกำหนดให้ท่านเป็นผู้ติดตามประเมินผลความก้าวหน้าการพัฒนาของคณะกรรมการบริหารจัดการภูธำพระในระดับใด

.....

.....

4. ท่านเคยได้รับการแต่งตั้งหรือมอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูธำพระในระดับใด

.....

.....

.....

5. ท่านเคยได้ร่วมกับทางราชการในการติดตามหรือประเมินผลความสำเร็จของการพัฒนา ภูธำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับใด

.....

.....

แบบสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาภูมำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
ในตำบลกุดแห่ อำเภอเสิงสาง จังหวัดยโสธร

แบบสัมภาษณ์ ผู้รู้ เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ที่ตั้ง บ้านเลขที่..... ชื่อหมู่บ้าน..... หมู่ที่..... ตำบล.....อำเภอ
เสิงสาง จังหวัดยโสธร

คำชี้แจง วิธีการบันทึกแบบสัมภาษณ์ ให้กาเครื่องหมาย ในกรอบวงกลม และบันทึก
ข้อความลงในช่องว่าง

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1.1 ชื่อผู้ตอบสัมภาษณ์ .....นามสกุล.....

1.2 เพศ ชาย หญิง

1.3 อายุ

- 15-24 ปี   25-34 ปี   35-44 ปี
 45-54 ปี   55-64 ปี   65 ปีขึ้นไป

1.4 สถานภาพ

- โสด   สมรส   หม้าย
 หย่าร้าง   แยกกันอยู่   อื่น ๆ (ระบุ)

1.5 ระดับการศึกษา

- ประถมศึกษา   มัธยมศึกษาตอนต้น   มัธยมศึกษาตอนปลาย
 ปวช. ปวส. อนุปริญญา   ปริญญาตรี
 สูงกว่าปริญญาตรี   อื่น ๆ (ระบุ)

1.6 อาชีพ

- ข้าราชการ / ลูกจ้างของรัฐ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ   พนักงาน / ลูกจ้างเอกชน
 ก้าขายประกอบธุรกิจส่วนตัว   รับจ้างทั่วไป / เกษตรกร
 อื่น ๆ (ระบุ)

หมวดที่ 2 ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

คำชี้แจง ให้บันทึกข้อมูลที่ท่านคิดว่าเหมาะสม ให้ตรงกับความเป็นจริงสำหรับการมีส่วนร่วมในการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ระดับของความต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การวางแผน และการตัดสินใจ

1. ท่านคิดว่าไม่ควรปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวภูเก้าเพราะจะทำให้สูญเสียสภาพเดิมทางธรรมชาติหรือไม่อย่างไร

.....
 .....
 .....

2. ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวที่ปราศจากการวางแผนที่ดีจะทำให้ทรัพยากรทางธรรมชาติเสื่อมโทรมลง จริงหรือไม่อย่างไร

.....
 .....
 .....

3. ท่านคิดว่าวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติที่ดีที่สุดคือการเก็บทรัพยากรเอาไว้ไม่ควรนำออกมาใช้ จริงหรือไม่อย่างไร

.....
 .....
 .....

4. ท่านคิดว่าถ้าเป็นทรัพยากรที่มีปริมาณมากในธรรมชาติ นักท่องเที่ยวจึงควรใช้ประโยชน์ของถ้าอย่างเต็มที่ตลอดปี จริงหรือไม่อย่างไร

.....
 .....
 .....

5. ถ้าที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติท่านคิดว่าเราควรจะช่วยกันพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวถาวรหรือไม่ อย่างไร

.....
 .....
 .....

6. ท่านคิดว่าการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในภูมำพระ สำหรับรองรับนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็น หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....
.....
.....

7. ท่านคิดว่าทางภูมำพระควรจะตัดต้นไม้ใหญ่ทิ้งเพราะก่อให้เกิดอันตรายแก่นักท่องเที่ยวสมควรตัดหรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....

8. ท่านคิดว่าสิ่งที่ทางภูมำพระจัดเส้นทางศึกษาทางธรรมชาติจะเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....

9. ท่านจะปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อปฏิบัติ ต่าง ๆ ที่ภูมำพระกำหนดไว้หรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....

10. ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติจะยั่งยืนได้ด้ำนักท่องเที่ยวไม่ทำลายจริงหรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....

หมวดที่ 2 (ต่อ) ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

คำชี้แจง ให้ใส่ตัวเลข 1,2,3,4 ในช่องที่ท่านคิดว่าเหมาะสม ที่ท่านเห็นว่ามีแนวทางที่ประชาชนจะ
เข้าร่วมการพัฒนาภูถ้ำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างไร
(โดยเรียงตามลำดับความสำคัญมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด คือเรียงจาก 1 ไป 4)

ความคิดเห็น

- ( ) 1. จัดตั้งองค์กรความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง
- ( ) 2. ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความเหมาะสมทั้งระดับส่วนตัวและชุมชน
- ( ) 3. พัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะด้านเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว
- ( ) 4. มีมาตรฐานและตัวชี้วัดการประเมินในระดับบุคคล ชุมชน และสภาพแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

1. ท่านมีข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมเป็นกรรมการบริหารภูถ้ำพระให้มากขึ้นได้อย่างไร

.....

.....

.....

2. ท่านมีข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลและปฏิบัติงานในภูถ้ำพระให้มากขึ้นได้อย่างไร

.....

.....

.....

3. ท่านมีข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมพัฒนา สภาพแวดล้อมของภูถ้ำพระให้มากยิ่งขึ้นอย่างไร

.....

.....

.....

4. ท่านมีข้อเสนอแนะอื่น ๆ ในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมบริหารจัดการพัฒนาภูถ้ำพระให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างไร

.....

.....

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้รู้และผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อชาวบ้านตำบลกุดแห่ ที่ให้ข้อมูลหมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 13 จำนวน 26 คน แยกตามรายชื่ออายุ และบ้านเลขที่ ดังนี้

ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	บ้านเลขที่	ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	บ้านเลขที่
	หมู่ที่ 1				หมู่ที่ 8		
1.	นางบุญยัง วรโยธา	66	215	1.	นายสุรพล ศรีลาพันธ์	53	111
2.	นายเถลิง ศรีมีวงศ์	33	307	2.	นายอุเทน รวบรวม	33	9
	หมู่ที่ 2				หมู่ที่ 9		
1.	นายวิชา สมประสงค์	42	245	1.	นายแดงเฉลิม ผ่านเมือง	52	187
2.	นายสมคิด ทานะสิงห์	57	31	2.	ร.ต.ธวัชชัย บิณุลมาตร์	50	199
	หมู่ที่ 3				หมู่ที่ 10		
1.	นางสมหวัง ปิยะวงศ์	24	75	1.	นายบุญธรรม แสงศรี	60	3
2.	นายแสงรุ่ง เถาว์ที	53	121	2.	นายบุญยงค์ บุญขาว	50	39
	หมู่ที่ 4				หมู่ที่ 11		
1.	นายสมบัติ โต๊ะนาค	44	81	1.	นายบัวสอน รูปเหลี่ยม	52	65
2.	น.ส.พุดจรินทร์ หนองแคน	32	33	2.	นายวิจิตร ไชยศรี	44	152
	หมู่ที่ 5				หมู่ที่ 12		
1.	นายวิชัย จันทรัมย์	52	155	1.	นายกมล หลักโสม	42	14
2.	นายประสิทธิ์ สุวเพชร	60	140	2.	นายสถิตย์ ฑีฆะ	51	11
	หมู่ที่ 6				หมู่ที่ 13		
1.	นายสุขจิต โคตรหา	44	113	1.	นายสังคม มพุทท	46	5
2.	นายบุญเลิศ สุกาวงค์	52	156	2.	นายดวงจันทร์ บุตรกาล	42	180
	หมู่ที่ 7						
1.	นายอนันต์ ยอดทอง	33	41				
2.	นายเกตุ สมชาติ	65	48				

รายชื่อคณะกรรมการบริหารภูมำพระที่ให้ออมูล

รายชื่อคณะกรรมการบริหารภูมำพระที่ให้ออมูลจำนวน 4 คน แยกตามรายชื่อ อายุ และบ้านเลขที่ ดังนี้

ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	บ้านเลขที่	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)
	หมู่ที่ 1			หมู่ที่ 10	
	นายสมบัติ รวมธรรม			นายสังกฏ ปัญญารัตน์	158
	นายไพรสร สุก			นายธงชัย ไกยสิทธิ์	27

รายชื่อผู้ให้ออมูล

รายชื่อผู้รู้ ผู้นำ และผู้อาวุโสหมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 13 ตำบลกุดแห่ที่ให้ออมูล แยกตามรายชื่อ อายุ และบ้านเลขที่ ดังนี้

ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	บ้านเลขที่	ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	บ้านเลขที่
	หมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 13						
1.	นายสวาท มูลสรูป	58	238	6.	นายบุญธรรม แสงศรี	57	3
2.	นายบรรเจ็ด ทองศรี	67	69	7.	นายประเสริฐ เกตุหอม	65	1
3.	นายเจริญ พรหมรัตน์	65	32	8.	นายพินันท์ มุขรัตน์	50	230
4.	นายวิจิตร ไชยศรี	44	152	9.	นายมะ ชื่นใส	51	236
5.	นายสมหวัง ดวงเลิศ	63	-	10.	นายลินทร พรหมภักดี	47	208

รายชื่อเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการในชุมชนตำบลกุดแห่ที่ให้ออมูล

1. นายนารด ไชยสุทธิอายุ 62 ปีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดแห่
2. นางสาวรำไพ องอาจ อายุ 40 ปี ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลกุดแห่

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางอภิสนันท์ ศิลอุดมทรัพย์
วัน เดือน ปีเกิด	11 เมษายน พ.ศ. 2512
ที่อยู่ปัจจุบัน	2/8-9 ถนนประชาสัมพันธ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดยศโยธร
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	ผู้ประนีประนอมศาลจังหวัดยศโยธร
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ศาลจังหวัดยศโยธร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2524	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 โรงเรียนสนามบึงขอนแก่น
พ.ศ.2526	มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน
พ.ศ.2529	มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน
พ.ศ.2548	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) โปรแกรมการพัฒนาชุมชน สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี
พ.ศ.2551	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี